

LOKALNA RAZVOJNA STRATEGIJA LAG-a ZAGORA ZA RAZDOBLJE 2023. - 2027.



1. Izmjena LRS, prosinac 2024.

OVAJ PROJEKT SUFINANCIRAN JE SREDSTVIMA EUROPSKE UNIJE
Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj
Podmjera 19.1. »Pripremna pomoć« – provedba tipa operacije 19.1.1. »Pripremna pomoć« Mjera 19 »Potpora
lokalnom razvoju u okviru inicijative LEADER
(CLLD – Lokalni razvoj pod vodstvom zajednice)«
Lokalna akcijska grupa ZAGORA



PROGRAM RURALNOG RAZVOJA 2014.-2020. (2021. i 2022.)

Udio sufinanciranja: 90% EU, 10% RH

Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj: Europa ulaže u ruralna područja

POPIS KRATICA

AGRONET	Elektronička aplikacija namijenjena za pomoć poljoprivrednim gospodarstvima i ostalim korisnicima u ostvarivanju prava na potpore u poljoprivredi
ARKOD	Sustav identifikacije zemljišnih parcela
APRRR	Agencija za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju
CLLD	eng. <i>Community Led Local Development</i> - Lokalni razvoj vođen lokalnom zajednicom
DZS	Državni zavod za statistiku
DZ	Dom zdravlja
EU	Europska unija
ESF	Europski socijalni fond
EPFRR	Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj
ESIF	Europski strukturni i investicijski fondovi
HGK	Hrvatska gospodarska komora
HOK	Hrvatska obrtnička komora
IT	Informacijske tehnologije
JLS	Jedinica lokalne samouprave
JU	Javna ustanova
LAG	Lokalna akcijska grupa
LEADER	Program Europske unije za razvoj ruralnih područja fran. <i>Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale</i>
LRS	Lokalna razvojna strategija
MRRFEU	Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije
NN	Narodne novine
OCD	Organizacije civilnog društva
OPG	Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo
PRR	Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014. - 2020.
PG	Poljoprivredno gospodarstvo
SDŽ	Splitsko-dalmatinska županija
SOPG	Samoopkrbno obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo
RH	Republika Hrvatska
SP ZPP	Strateški plan Zajedničke poljoprivredne politike Republike Hrvatske 2023. - 2027.
TZ	Turistička zajednica
ZPP	Zajednička poljoprivredna politika EU-a

SADRŽAJ

UVOD	5
1. OPIS PODRUČJA KOJE OBUHVAĆA LOKALNA RAZVOJNA STRATEGIJA (LRS)	6
1.1. Osnovne zemljopisne značajke područja LAG-a	6
1.1.1. Područje LAG-a	6
Slika 1: Karta LAG područja s vidljivim granicama JLS-ova u LAG-u.....	7
Slika 2: Karta položaja LAG-a na karti Republike Hrvatske.....	7
Tablica 1: Osnovni podaci o LAG-u	8
1.1.2. Geomorfološke i klimatske karakteristike na području LAG-a	8
1.1.3. Kulturna, povijesna i prirodna baština na području LAG-a	9
1.1.3.1. Kulturno-povijesna baština.....	9
Tablica 2: Zaštićena kulturno-povijesna baština na području LAG-a.....	11
1.1.3.2. Prirodna baština na području LAG-a.....	12
Tablica 3: Zaštićeni prirodni lokaliteti na području LAG-a.....	13
Slika 3: Ekološka mreža Natura 2000 na području LAG-a*	13
1.1.4. Stanje komunalne infrastrukture na području LAG-a	14
Tablica 4: Komunalna infrastruktura na području LAG-a	14
1.1.5. Stanje društvene infrastrukture na području LAG-a	15
Tablica 5: Stanje društvene infrastrukture na području LAG-a	16
1.2. Gospodarske značajke područja LAG-a	16
Tablica 6: Osnovni razvojni pokazatelji područja LAG-a	19
Tablica 7: Broj osoba zaposlenih u pravnim osobama po djelatnosti (NKD 2007) u 2018., 2019. i 2020. na području LAG-a	19
Tablica 8: Poduzetnici u 2018., 2019. i 2020. na području LAG-a	20
Tablica 9: Obrti u 2018., 2019. i 2020. na području LAG-a.....	20
Tablica 10: Struktura poljoprivrednih gospodarstva na području LAG-a.....	21
Tablica 11: Veličina poljoprivrednih gospodarstva na području LAG-a.....	21
Tablica 12: Poljoprivredne i šumske površine na području LAG-a.....	22
Tablica 13: Brojno stanje stoke na području LAG-a.....	22
Tablica 14: Dolasci turista i noćenja u 2018., 2019. i 2020. na području LAG-a....	23
Tablica 15: Dobna struktura nezaposlenih na području LAG-a.....	23
Tablica 16: Dobna struktura zaposlenih na području LAG-a.....	24
1.3. Demografske značajke područja LAG-a	25
Tablica 17: Natalitet, mortalitet i vitalni indeks na području LAG-a	26
Tablica 18: Obrazovna struktura stanovništva na području LAG-a*	26
2. REZULTATI PROVEDBE LRS U RAZDOBLJU 2014. – 2022.	27

Tablica 19: Rezultati provedbe LRS u razdoblju 2014. – 2022. i provedbe drugih projekata	28
3. OPIS UKLJUČENOSTI LOKALNIH DIONIKA U IZRADU LRS-a	30
3.1. Opis partnerstva	30
Tablica 20: Članovi LAG-a.....	30
Tablica 21: Tijelo LAG-a nadležno za donošenje odluka koje su vezane za sadržaj i provedbu LRS	31
Tablica 22: Tijelo LAG-a nadležno za odabir projekata na LAG natječaju	31
3.2. Opis tijeka izrade LRS i sudjelovanja različitih interesnih skupina u izradi LRS	31
4. ANALIZA RAZVOJNIH POTREBA I POTENCIJALA PODRUČJA.....	33
4.1. Rezultati analize stanja područja na temelju SWOT analize.....	33
Tablica 24: SWOT analiza LAG-a.....	34
5. OPĆI CILJEVI, SPECIFIČNI CILJEVI I INTERVENCIJE LRS.....	35
5.1. Prikaz potreba područja LAG-a	35
Tablica 25: Potrebe područja LAG-a	37
5.2. Opis općih i specifičnih ciljeva LRS.....	37
Tablica 26: Opći i specifični ciljevi LRS	37
5.3. Opis intervencija LRS uključujući projekte suradnje.....	39
Tablica 27: Intervencije u LRS	39
Tablica 28: Projekti suradnje.....	42
Tablica 29: Opis intervencija	42
5.4. Opis procesa odabira projekata na natječajima LAG-a.....	54
5.5. Usklađenost LRS sa ZPP-om.....	55
Tablica 30: Usklađenost LRS sa SP ZPP	55
6. KAPACITET LAG-a ZA PROVEDBU LRS	56
6.1. Kapacitet LAG-a za upravljanje LAG-om i provedbom LRS	56
Tablica 31: Kapacitet LAG-a za upravljanje LAG-om i provedbu LRS	57
6.2. Opis praćenja (monitoringa) i procjene (evaluacije) provedbe LRS.....	57
Tablica 32: Plan pokazatelja – pokazatelji rezultata ZPP	59
7. FINACIJSKI I AKCIJSKI PLAN PROVEDBE LRS	60
7.1. Finacijski plan provedbe LRS.....	60
Tablica 33: Finacijski plan provedbe LRS	60
7.2. Akcijski plan provedbe LRS.....	61
Tablica 34: Akcijski plan provedbe LRS	61
PRILOZI	62
Prilog 1.....	62
Prilog 2.....	62
Prilog 3.....	64

UVOD

Lokalna akcijska grupa (LAG) Zagora osnovana je 03. veljače 2015. godine i obuhvaća 7 jedinica lokalne samouprave u Splitsko-dalmatinskoj županiji.

Od svog osnivanja provodi LEADER pristup te svojim djelovanjem povezuje lokalne razvojne dionike iz svih razvojnih interesnih skupina: javne i privatne (gospodarske i civilne). LAG doprinosi jačanju kapaciteta lokalnih dionika te širenju LEADER/CLLD načela i metodologije u integriranom lokalnom razvoju ruralnih područja Republike Hrvatske i Europske unije. Svrha djelovanja LAG-a je unaprijeđenje kvalitete života svih stanovnika u području obuhvata.

Lokalna razvojna strategija (LRS) LAG-a Zagora osnovni je dokument integriranog teritorijalnog razvoja pod vodstvom zajednice (LAG-a) koji se provodi u svrhu ostvarenja cilja 5. Kohezijske politike Europske unije (EU) „Europa bliža građanima poticanjem održivog i integriranog razvoja svih vrsta područja i lokalnih inicijativa“ za programsko razdoblje 2021.-2027. Svrha LRS, u ovom programskom razdoblju EU, je i provedba programa LEADER/CLLD u okviru Strateškog plana Zajedničke poljoprivredne politike EU, usmjerena integriranom razvoju ruralnih područja koji vodi lokalna zajednica u razdoblju 2023.-2027. LRS sadrži osnovne smjernice za realizaciju razvojnih intervencija na lokalnoj razini putem projekata (operacija) koji odgovaraju specifičnim razvojnim potrebama i koji, na najbolji način, doprinose integralnom i održivom razvoju područja LAG-a.

Lokalna razvojna strategija izrađena je u skladu sa *Strateškim planom Zajedničke poljoprivredne politike Republike Hrvatske 2023. – 2027.* (SP ZPP), intervencijom 77.06 *Potpora LEADER/CLLD pristupu* te prema *Uputi za izradu intervencija* i *Obrascu za izradu lokalne razvojne strategije LAG-a za razdoblje 2023.-2027.*, dokumentima donesenim od strane Ministarstva poljoprivrede. Također, Lokalna razvojna strategija usklađena je sa *Planom razvoja Splitsko-dalmatinske županije za razdoblje 2022.-2027.* kao i drugim relevantnim razvojnim dokumentima nadređene regionalne i nacionalne te Europske razine.

U pripremi i izradi LRS ključnu ulogu imali su predstavnici dionika iz javne i privatne interesne skupine odnosno iz javnog, gospodarskog i civilnog sektora. Cijeli proces izrade LRS zasnovan je na participativnom partnerskom pristupu i osam načela CLLD/LEADER-a. U provedbi konzultacija sa širokim krugom razvojnih dionika održane su interaktivne radionice, sastanci, konzultacije na kojima su razmijenjene informacije i ideje, uočene razvojne potrebe područja LAG-a i utvrđen fokus intervencija za programsko razdoblje.

Ukupno partnerstvo odnosno Skupština LAG-a Zagora je, nakon rasprave i usuglašavanja, na sjednici održanoj 21.09.2023. usvojila Lokalnu razvojnu strategiju LAG-a Zagora za programsko razdoblje 2023.-2027. Prvu izmjenu LRS, Skupština LAG-a Zagora usvojila je na sjednici održanoj 16. prosinca 2024. godine.

1. OPIS PODRUČJA KOJE OBUHVAĆA LOKALNA RAZVOJNA STRATEGIJA (LRS)

1.1. Osnovne zemljopisne značajke područja LAG-a

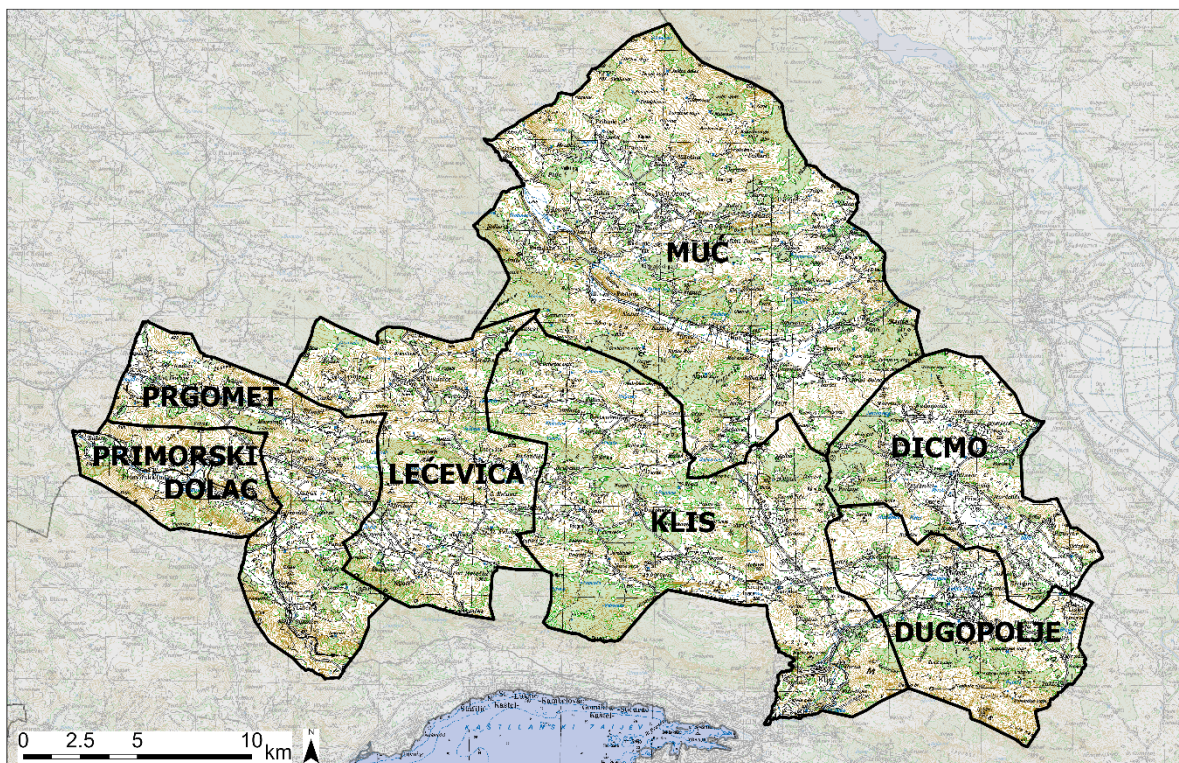
1.1.1. Područje LAG-a

Područje LAG-a statistički pripada NUTS2 regiji Jadranska Hrvatska, a administrativno Splitsko-dalmatinskoj županiji (zaobalni sjeverozapadni dio). LAG je površine od 687,1 m², odnosno obuhvaća 15,134% kopnene površine Županije ili 1,214% kopnene površine Republike Hrvatske. LAG Zagora obuhvaća 7 JLS povijesne regije Dalmatinske Zagore (Dicmo, Dugopolje, Klis, Lećevica, Muć, Prgomet i Primorski Dolac). Dicmo, Dugopolje, Lećevica, Klis i Muć dio su Urbane aglomeracije Split.¹ Na području LAG-a, prema Popisu stanovništva 2021., živi 16.917 stanovnika u 47 naselja. Najveće naselja su Dugopolje sa 3.248 stanovnika (sjedište LAG-a) i Klis sa 3.496 stanovnika. Između dva popisa stanovnika LAG je smanjio broj stanovnika za 0,37 % (63 stanovnika), nastavno smanjenju broja stanovnika u općinama Lećevica, Muć, Prgomet i Primorski Dolac. U prošlosti, Dalmatinska Zagora je bila sinonim za zaostali, siromašan kraj, čiji stanovnici teško preživljavaju od poljoprivrede, najviše stočarstva. Danas područje nije u cijelosti zahvaćeno depopulacijom. Područje LAG-a je, nakon izgradnje autoceste A1 i poslovnih zona, najprije u Dugopolju, a zatim u Dicmu i Muću, postalo gospodarsko-logistička podrška gradova na obali, a u posljednje vrijeme i dio turističke destinacije Dalmacija (uređenje tvrđave Klis, etno-agro parka Stella Croatica, eko-etno sela Škopljanci i sl.). Općina **Dicmo** nalazi se u zaleđu grada Sinja od kojeg je naselje Dicmo udaljeno cca 11,2 km, a od Splita cca 23,2 km. Na području Općine nalazi se krško polje Dicmo (35 km²), po čijem je rubu smješteno 7 naselja. Osim poljoprivrede, izgradnjom poduzetničke zone povećala se gospodarska aktivnost u Općini prema sektoru trgovine na veliko te prerađivačkoj industriji. Općina **Dugopolje** središte je LAG-a, centralni naselje Dugopolje udaljeno je od Splita cca 20 km. Nalazi se na autocesti A1, s nekoliko poduzetničkih zona u kojima posluju poduzetnici iz različitih gospodarskih sektora. Zbog razvijanja gospodarstva i dobre prometne povezanosti danas je najperspektivnija općina unutar LAG-a, ali i cijelog dalmatinskog zaleđa. Općina **Klis** smještena je u zaleđu grada Solina, od kojeg je centralno naselje Klis udaljeno cca 5,6 km. Naselje Klis u podnožju je srednjovjekovne Kliške tvrđave koja je važna turistička atrakcija. Sva naselja unutar Općine, koja su bliže obali, postaju sve više atraktivna, kako za gradnju smještajnih kapaciteta u turizmu, tako i za stanovanje. Općina **Lećevica** nalazi se u zaleđu Kaštela i Trogira od kojih ih odvaja planina Kozjak. To je područje sačuvane prirodne baštine, slabo naseljeno i nedovoljno gospodarski aktivno. Izloženo je depopulaciji i daljnjem gospodarskom zaostajanju. Na području Općine se planira izgradnja Centra za gospodarenje otpadom SDŽ, što izaziva nezadovoljstvo kod dijela stanovnika. Općina **Muč**, s pripadajućim naseljima, razvijala se uz Mućko polje i gospodarski je narazvijenija. Smještena je između brda Moseć i planine Svilaje. Područje se, povijesno, smatralo središtem Dalmatinske Zagore. Središnje je mjesto srednjovjekovne starohrvatske Dalmacije. Centralno naselje udaljeno je od Splita cca 33 km, a od Sinja cca 12,2 km. Općina **Prgomet** smještena je u zaleđu Kaštela i Trogira. Prometno je povezana sa Splitom (željeznica, autocesta A1). Prostor je izražene depopulacije, a većina stanovnika se bavi poljoprivredom. Općina **Primorski Dolac** ima samo jedno, istoimeno, naselje. Nalazi se između općina Prgomet, Seget i grada Šibenika, na administrativnoj granici Šibensko-kninske i SD županije.

¹ https://split.hr/DesktopModules/Bring2mind/DMX/API/Entries/Download?language=hr-HR&Command=Core_Download&EntryId=11980&PortalId=0

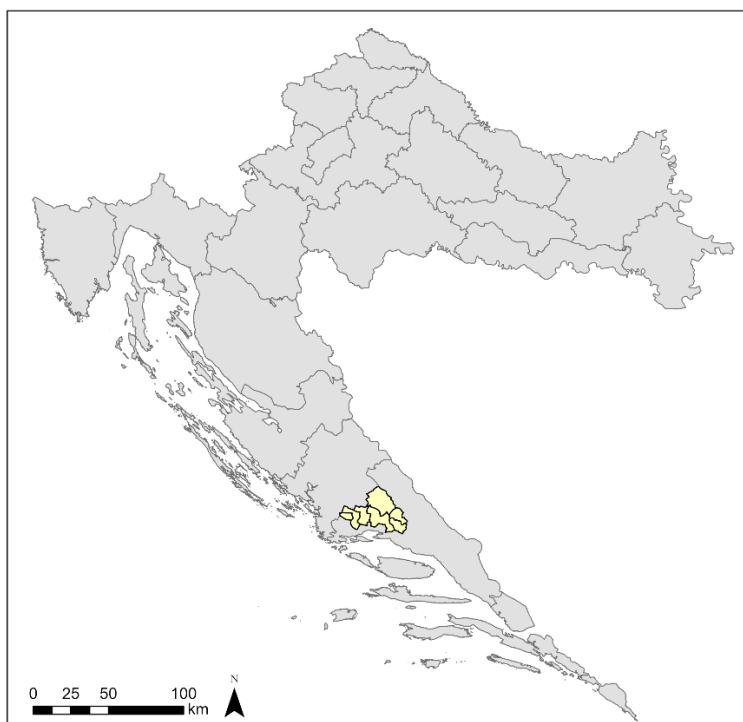
Gospodarstvo je veoma slabo razvijeno, s očekivanim pozitivnim pomakom u jedinoj poduzetničkoj zoni općine.

Slika 1: Karta LAG područja s vidljivim granicama JLS-ova u LAG-u



Izvor: LAG Zagora

Slika 2: Karta položaja LAG-a na karti Republike Hrvatske



Izvor: LAG Zagora

Tablica 1: Osnovni podaci o LAG-u

Osnovni statistički podaci o LAG-u						
Naziv JLS	Broj stanovnika u JLS	Naselja iz JLS u sastavu LAG-u	Broj stanovnika u naselju	Površina JLS km ²	Gustoća stanovnika u JLS (stan/km ²)	Broj kućanstava u JLS
Dicmo	2.805	7	<i>Navedeno u Prilogu 2.</i>	68	41,25	886
Dugopolje	3.742	4		63,5	58,93	1.264
Klis	5.226	9		148,7	35,14	1.870
Lećevice	495	4		87,66	5,65	223
Muč	3.465	17		210,8	16,44	1.306
Prgomet	498	5		77,21	6,45	216
Primorski Dolac	686	1		31,23	21,97	215
Ukupno LAG	16.917	47		687,1	26,55	6.016
Osobna iskaznica LAG-a						
OIB	89695530487					
Adresa sjedišta	Matice hrvatske 11, 21204 Dugopolje					
Adresa podružnica	n/p					
Kontakt telefon	+385 (0)21 712 220					
Kontakt e-mail	lag.zagora@gmail.com					
Mrežna stranica	https://lag-zagora.hr/					

Izvor: Državni zavod za statistiku – za osnovne statističke podatke o LAG-u; Popis stanovništva 2021.

1.1.2. Geomorfološke i klimatske karakteristike na području LAG-a

Prostor LAG-a zahvaća sjevernu stranu Kozjaka, sjeveroistočni dio Mosora, Dicma, Mučko polje, Ogorja i jugozapadnu stranu Svilaje. U geološkom smislu, navedene cjeline pripadaju Vanjskim Dinaridima. Područje, najvećim dijelom, prekrivaju karbonati kredne starosti, uglavnom se radi o vapnencima i podređeno dolomitima, naročito izraženo na području Lećevice, Klisa, Dugopolja i Dicma. Najzastupljenije stijene su vapnenci, podložni kemijskom trošenju i otapanju; krajolik je velikim dijelom okršen i ogoljen. Za širi prostor Klisa važne su fliške naslage, koje čine sirovinu u proizvodnji cementa. Čitav kraj je zahvaćen izraženim tektonskim djelovanjem, što se očituje u brojnim rasjedima koji su zabilježeni na Osnovnim geološkim kartama listova Split, Omiš, Drniš i Sinj. Različiti rasjedni sustavi nastali su tektonskim procesima koji su uvjetovali formiranje glavnih struktura Kozjaka, Mosora i Svilaje, kao dijela planinskog lanca Dinarida. Karbonati su propusne stijene što uzrokuje i otjecanje atmosferske vode u podzemlje, te gotovo uopće i nema značajnijih vodotoka. Značajniji izvori se nalaze tamo gdje se propusni karbonati nalaze u kontaktu s nepropusnim fliškim naslagama, u okolici Klisa (vrelo rijeke Jadro, koja protječe uz južni rub općine Klis) i srednjotrijaškim nepropusnim klastitima u okolici Muća.

Klima je pod utjecajem Jadranskog mora i utjecajem planinskog masiva Dinarskog gorja. Prema Koppenovoj klasifikaciji, klima na području LAG-a pripada Csa tipu klime, gdje prevladava umjereno topla kišna klima uz sušno i vruće ljetno razdoblje. Najtopliji mjesec u godini je srpanj sa srednjom temperaturom zraka od 22°C, dok je najhladniji siječanj, sa srednjom temperaturom zraka od 6°C. Ukupan broj oborinskih dana iznosi 123. Snijeg najčešće pada u veljači (5 dana). Insolacija iznosi godišnje 2300 sati. Priobalni dio se nalazi u zoni mediteranske klime “jadranskog tipa” čija su obilježja vruća i suha ljeta te blage i vlažne zime s velikim brojem sunčanih sati (oko 2700) te vrlo izraženom vjetrovitošću (106 dana s jakim i

34 dana s olujnim vjetrovima godišnje, pretežito bura i jugo). Pod utjecajem blagih zima krajem 20. st. i početkom 21. st. u LAG-u se naglo proširio uzgoj maslina, biljke tipične za sredozemnu klimu (klima masline). U sušna i vruća ljeta pojavljuju se požari raslinja, tipični učinci sredozemne klime vegetaciju. U hladnom dijelu godine, zbog sjevernih vjetrova, nastali su dobri uvjeti za zrenje prepoznatljivih prehrambenih proizvoda Dalmatinske Zagore (pršut, panceta, tvrdi sir). Republika Hrvatska je jedna od 3 europske zemlje najvećim kumulativnim udjelom šteta od ekstremnih vremenskih i klimatskih događaja u odnosu na bruto nacionalni proizvod (BNP)², uzrokovanih klimatskim promjenama, koje pogotovo imaju negativno djelovanje na sektore poljoprivrede, šumarstva, ribarstva, energetike i turizma. U periodu do 2070. godine očekuje se najveće smanjenje oborina u predjelima od južne Like do zaleđa Dalmacije (oko 40 mm). Do smanjenja oborina će doći u svim sezonama, osim zimi. Očekuju se na području cijele RH promjene u temperaturi te se očekuje porast temperature.³ Također se očekuje porast ljetnih dana s toplim noćima i smanjenje zimskih ledenih dana. Glavni očekivani negativni utjecaji klimatskih promjena, koji mogu dovesti do visokog stupnja ranjivosti vodnih resursa su: smanjenje količina voda u vodotocima i na izvorištima; smanjenje vodnih zaliha u podzemlju i snižavanje razina podzemnih voda, što se može iznimno negativno odraziti na područje LAG-a Zagora, koje je oskudno u vodnim resursima.

1.1.3. Kulturna, povijesna i prirodna baština na području LAG-a

1.1.3.1. Kulturno-povijesna baština

Područje LAG-a naseljeno je od prapovijesnog doba. **Arheološki nalazi** u spilji Krčina (Klis) potječu **iz mlađeg kamenog doba** i povezuju se s impresso kulturom; prva neolitička kultura na Jadranu (6000. do 4500. g. pr. Kr.). Prvo stanovništvo koje se može točno identificirati je ilirsko pleme **Delmati**, koji su podizali naselja i kontrolirali prijevoj između Kozjaka i Mosora, pristup Saloni i rijeci Jadro. Krška polja Dicma i Muća bila su u prapovijesno i antičko vrijeme od velike strateške i prometne važnosti, o čemu svjedoče borbe koje su se tu vodile za Batonova ustanka početkom 1. stoljeća. Na samo desetak kilometara od Salone (antička metropola provincije Dalmacije, za koju se procjenjuje da je u 4. st. s okolicom imala 60.000 stanovnika) nastalo je **Dugopolje**, na račvanju važnih rimskih putova prema sjeveru (*Aequum* - današnji Čitluk) i sjeveroistoku (*Pons Tiluri / Tilurium*-vojni logor VII rimske legije). U **Muču** Gornjem (Sv. Petar), u rimsko doba, bio je **vojnički logor Andetrium**. U 7. st., na prostoru Dalmacije, propada vlast Istočnog Rimskog Carstva, dolazi do avarsko slavenskih upada, koji rezultiraju padom *Salone* (danas Solin). Na prostoru Zagore, posebno u krškim poljima naseljava se novo stanovništvo i asimilira sa starosjediocima. U razdoblju rane hrvatske države, (9.-11. st) područje Zagore pripada Kliškoj županiji, koja u XI stoljeću postaje zasebna cjelina s vlastitim županom i sjedištem u gradu Bogočinu iznad Unešića. Pokršćavanje je trajalo do duboko u srednji vijek, a elementi poganstva zadržani su i kasnije u narodnim običajima (npr. ophod „mačkara“ u Muću i sl.). Mongolska provala (1241.) prema jugu uzrokovala je pustoš na prostoru Zagore. Cijeli prostor trpio je posljedice sukoba između obalnih gradova i hrvatskih velikaša. Posjedi u Zagori često mijenjaju vlasnike. Nakon sloma Šubića gradovi prihvaćaju mletačku vlast, koja je uredila i utvrdila granice, koje su išle i prostorom današnjeg LAG-a Zagora. Nakon što su Turci 1498. godine osvojili Zagoru, većina stanovništva je izbjegla u primorska naselja i na otoke. **Kliška tvrđava** od najvećeg je strateškog značaja od 15. st. nadalje, kad se nalazi na tromeđi tri imperija (Osmansko carstvo, Mletačka Republika i Habsburška Monarhija). U Klisu se nalaze **Uskoci**, čiji je najpoznatiji vođa bio Petar Kružić,

² Strategija prilagodbe klimatskim promjenama u Republici Hrvatskoj za razdoblje do 2040. godine s pogledom na 2070. godinu, NN 46/20

³ Prema Strategiji, porast temperature se projicira u više različitih scenarija

koji je 20 godina branio tvrđavu od osmanskih osvajača. Turci osvajaju Klis 1537. godine, te Kliška utvrda postaje središte sandžakata za središnju Dalmaciju i dio Bosne. Nastavlja se iseljavanje iz Zagore zbog zlostavljanja od strane Turaka i neprestanih upada Uskoka. Rat s Turcima trajao je do 1699. Tijekom rata, Venecija je započela podjelu zemlje doseljenicima, ovisno o ratnim zaslugama. U 18. st. u zagorskim selima vladalo je razmjerno siromaštvo, čuva se zajednička imovina, a česta je pojava i „hajdučije“. Zbog nenaseljenosti Zagore, Venecija je uvela podjelu slobodnog zemljišta siromašnim seljacima i prebjezima s turskog teritorija, te je nizom mjera odredila korištenje i održavanje putova i zajedničkih prostora. Nakon raspada Mletačke republike 1797., Zagora i obalni gradovi dolaze pod austrougarsku vlast. Narod je prihvatio carsku vlast nadajući se sjedinjenjem Dalmacije s Hrvatskom, što se nije ostvarilo. U samoj Zagori prilike se nisu bitnije izmijenile, primjećivalo se sve veće zaostajanje za primorskim selima. Godine 1806. uspostavljena je francuska vlast, koja se na prostoru Zagore osjetila kroz novačenje u vojsku. Francuzi su započeli i gradnju cesta Šibenik –Trogir i Split – Sinj. Nakon povlačenja Francuza, 19. st. obilježile su glad i bolesti; stanovništvo iseljava prema gradovima i otocima. Pozitivna gospodarska kretanja započela su izgradnjom željeznice 1877. godine. Između dva svjetska rata Dalmacija se dijeli pod pritiskom Italije, koja dobiva prava kao zemlja pobjednica u I. sv. ratu. Rapalskim ugovorom dio Dalmacije dolazi pod talijansku vlast, a potpisivanjem Rimskih ugovora između Kraljevine Italije i NDH proširuje se prostor Dalmacije pod talijanskom okupacijom. Zagora ostaje unutar NDH, a Split s okolicom, Zadar, Šibenik, otoci, sjeverno Primorje i dio Gorskog Kotora pripajaju se Kraljevini Italiji. Ova podjela Dalmacije nije bila dobro prihvaćena od naroda. Nakon kapitulacije Italije u rujnu 1943. gotovo cijela Dalmacija je privremeno oslobođena. ZAVNOH 1943.⁴ poništava Rimske ugovore i osigurava povratak izgubljenih teritorija Hrvatskoj. U jesen i zimu 1943./1944. njemačke postrojbe su pod svoj nadzor stavile gotovo cijelo dalmatinsko zaleđe, obalu i otoke. U periodu od 1945. do 1991. godine Hrvatska je u sastavu SFR Jugoslavije. To je doba ograničenih političkih sloboda i političkih progona neistomišljenika, ali i doba gospodarskog napretka velikih priobalnih gradova poglavito Splita. Također od 60-tih, na području uz obalu razvija se i turizam. Sve to dovodi do daljnjeg iseljavanja i zapuštanja Zagore. U Domovinskom ratu općine unutar LAG obuhvata nisu bile direktno pogođene ratnim zbivanjima i nisu bile okupirane. Najvećoj ugrozi bila su izložena naselja na sjeverozapadnom dijelu LAG-a koje su graničile s tzv. SAO Krajinom. Stanovništvo je aktivno sudjelovalo u organiziranju obrane i borbama tijekom Domovinskog rata. Područje ima **veliku materijalnu baštinu svih razdoblja**: prapovijesnu (gradine), antičku (rimske ceste), ranokršćansku (sakralni objekti), srednjovjekovnu (fortifikacija Klisa), novovjekovnu (prijemne željezničke stanice, rezidencijalne kuće). Pod zaštitom je i ruralna arhitektura i nematerijalna baština naroda Zagore. Na području LAG-a niz je arheoloških lokaliteta, a prva arheološka iskapanja na području LAG-a proveo je don Frane Bulić (1906.) na lokalitetu Crkvine, 2 km od Klisa, gdje je pronađen spomenički kompleks (3 crkve, cisterna, 29 grobova), nastao od antičkih vremena do kasnog srednjeg vijeka. Niz je drugih arheoloških lokaliteta na području LAG-a. Tvrđava Klis je jedna od najbolje sačuvanih kasno srednjovjekovnih i baroknih utvrda, sagrađena na teško pristupačnoj stijeni, koja je postala i jedna od turističkih atrakcija Dalmacije. Na području LAG-a sačuvana je ruralna materijalna i nematerijalna baština. **Ruralna cjelina zaseoka Škopljanci** (selo Radošić, Lećevica) sačuvala je tradicijsku gradnju i način organizacije gospodarsko-stambenog prostora. Općina Lećevica je zaštitila **lokalitet bunara Pišteti** (naselje Radošić), općina Klis bunara Rajčice. Na **UNESCO-voj listi** za hitnu zaštitu je **glazbeni izričaj otkanje** za koji se može tvrditi da je najstariji sloj arhaičnih, tradicijskih pjevanja na hrvatskim dinarskim područjima. Na reprezentativnoj listi nematerijalne baštine nalazi se **Mediterska**

⁴ Na 2. ZAVNOH-e, 12–15. X. 1943. u Plaškom, potvrđene su odluke njegovog Prvog zasjedanja te odluka Izvršnog odbora od 22. IX. 1943. o priključenju svih dijelova Hrvatske koji su prema Rimskim ugovorima iz 1941. bili pripali Italiji. Također i NDH 10. rujna 1943. objavljuje Državnopravnu izjavu o razrješenju Rimskih ugovora

prehrana na hrvatskom Jadranu, njegovoj obali, otocima i dijelu zaleđa, karakteristična za više mediteranskih zemalja.⁵ **Nijemo kolo** se nalazi na UNESCO-voj reprezentativnoj listi zaštićene nematerijalne baštine. Pod zaštitom su i **umijeće suhozidne gradnje te klapsko pjevanje. Pokladni običaji** (godišnji ophod mačkara mučkog kraja) na području Muća, pod zaštitom je RH. Na području LAG-a živa je i **usmena predaja** u mučko-lećevačkom kraju (više naselja) koju prenose lokalni kazivači. U sačuvane lokalitete vezane za drevna vjerovanja je i **lokalitet „Počivala“** (Gornje Ogorje, Općina Muć) gdje se zaustavljala povorka s pokojnikom na putu od zaseoka do groblja. Na **lokalitetu Brig** (selo Divojevići, Općina Lećevica) nalazi se 27 stećaka za koje se smatra da potječu iz 15. st. (detaljan popis zaštićene kulturno-povijesne baštine po JLS LAG-a nalazi se u Prilogu 3.)

Tablica 2: Zaštićena kulturno-povijesna baština na području LAG-a

JLS	Vrsta kulturnog dobra						
	Nepokretno kulturno dobro				Pokretno kulturno dobro		Nematerijalno kulturno dobro
	Pojedinačno	Kulturno-povijesna cjelina	Kulturni krajolik	Arheologija	Pojedinačno	Zbirka	
Dicmo	Crkva Gospina Vaznešenja; Prijemna zgrada na željezničkoj postaji Dicmo			Arheološko nalazište Čemernica			Glazbeni izričaj otkanje s područja Dalmatinskog zaleđa; Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore; Umijeće suhozidne gradnje
Dugopolje				Arheološko nalazište- rimska cesta na predjelu Podi-Zapad; Arheološko nalazište gradina Šutanj			Glazbeni izričaj otkanje s područja Dalmatinskog zaleđa; Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore; Umijeće suhozidne gradnje
Klis	Tvrđava Klis; Prijamna zgrada na željezničkoj postaji Klis; Turska česma; Kaštel Tartaglia; Bunari Rajčica; Župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije; Gašpina mlinica			Arheološko nalazište crkva sv. Petra i Mojsija tzv. Šuplja crkva; Arheološko nalazište Crkvine u Klapavicama; Crkva sv. Ivana i arheološko nalazište; Arheološko nalazište Mihovilovići; Arheološko nalazište- rimska cesta na predjelu Kurtovići-Klapavice u Klisu i Dugopolju; Arheološko nalazište Dvorine			Glazbeni izričaj otkanje s područja Dalmatinskog zaleđa; Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore; Umijeće suhozidne gradnje
Lećevica		Ruralna cjelina zaseoka Škopljanci		Arheološko nalazište nekropola sa stećcima			Glazbeni izričaj otkanje s područja Dalmatinskog zaleđa; Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore; Umijeće suhozidne gradnje
Muć	Zgrada Muslin Crkva sv. Ivana Krstitelja Nalazište "Počivala"			Arheološko nalazište s predromaničkom crkvom sv. Petra			Glazbeni izričaj otkanje s područja Dalmatinskog zaleđa Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore Godišnji pokladni ophod mačkara mučkog kraja

⁵ Mediteranska prehrana na hrvatskom Jadranu, njegovoj obali, otocima i dijelu zaleđa je uvrštena na reprezentativnu listu nematerijalne baštine pri UNESCO na temelju multinacionalne kandidature Hrvatske, Portugala, Cipra, Španjolske, Grčke, Italije i Maroka

							Umijeće suhozidne gradnje
Prgomet	Crkva sv. Stjepana i groblje						Glazbeni izričaj otkanje s područja Dalmatinskog zaleđa Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore Umijeće suhozidne gradnje
Primorski Dolac							Glazbeni izričaj otkanje s područja Dalmatinskog zaleđa; Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore; Umijeće suhozidne gradnje
Ukupno LAG	13	1	0	11	0	0	4

Izvor: *Ministarstvo kulture i medija*

1.1.3.2. Prirodna baština na području LAG-a

Područje krša, kojem pripada područje LAG-a Zagora, općenito se smatra područjem velike bioraznolikosti te su brojna područja zaštićena. Ipak na području LAG-a nema mnogo pojedinačnih lokaliteta koji su pod zaštitom. Kao geomorfološki spomenik prirode pod zaštitom je **špilja Vranjača** (Dugopolje), na Mosoru. Smatra se najljepšim speleološkim objektom srednje Dalmacije i jednim od najljepših u RH, a odlikuje se bogatstvom pećinskih ukrasa - stalagmita i stalaktita. Osim toga, pećina je značajno nalazište neolitske kulture i diluvijalne faune. Nalazi se u blizini ceste te ima i velik posjetiteljsko turistički potencijal kao točka privlačenja posjetitelja i razvoj cijelog područja. Na području LAG-a **brojne su špilje i jame** koje su zaštićena staništa u okviru NATURA 2000 Golubinka (Vučevica), Jama na Visokoj, Jama pod Malim Kraljevcem, Mala Birnjača jama, Peć u Čulinovim raljevinama, Velika špilja i Zubanova jama (Neorić). Vranjača na sjevernim padinama Mosora – od 1929. godine, kada je otvorena za posjećivanje, postaje najpoznatija turistička špilja srednje Dalmacije. **Gornji tok rijeke Jadro** zaštićen je kao poseban rezervat. Jadro pripada Jadranskom slivu i nije u vezi ni sa jednim jačim površinskim vodotokom. Zbog toga predstavlja biološki potpuno odijeljenu cjelinu. Najznačajniji stanovnik je pastrva iz roda mekousnih. Na području Muća nalazi se **značajan krajobraz Sutina** koji obuhvaća kanjon i okolno područje u gornjem toku potoka Sutina, pritoka Cetine. Cijelo područje je pod bjelogoričnom šumom, a površina mu je 462,8 ha, od toga se 261,73 ha nalazi u Općini Muć. Ovo je područje bogato florom i faunom. Tu raste bukva, crnograb, bjelograb i hrast, a na kamenjarskim livadama smilje, kadulja, kameni vrisak, origano, majčina dušica. Od faune ovdje obitavaju leptiri: lastin rep, glogov bijelac te pripadnici porodica bijelci, šarenci, okaši i plavci. Raznovrstan biljni pokrov omogućuje gniježđenje brojnim vrstama ptica: gorskoj pastirici, crnoj žuni, ševi krunici, pčelarici, jarebici kamenjarki, škanjcu i jastrebu. Od sisavaca, tu se nalazi divlja svinja, lisica, zec, kuna bjelica te jazavac. U području obitavaju i vodozemci poput žutog mukača, velike zelene žabe i pjegavog daždevnjaka. Plitka jezera koja ostaju u udubinama kanjona, u sušnom razdoblju, omogućuju preživljavanje pastrve i raka. Po geomorfološkom sastavu kanjon Sutine izgrađen je od vapnenca i dolomita, a erozivno djelovanje pogledu posjetitelja otkriva mnoštvo fosila. Zaštićena površina NATURA 2000 u LAG-u Zagora iznosi više od 35% područja. Svim područjima u kategoriji nacionalne zaštite i područjima NATURA 2000 na prostoru LAG-a upravlja Javna ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode na području Splitsko-dalmatinske županije „More i krš“, izuzev špilje Vranjača kojom upravlja obitelj Punda na čijoj zemlji se špilja i nalazi. Važnost prirodne baštine područja istaknuta je multimedijalnim i edukativnim Centrom za posjetitelje „Skrivena Dalmacija“ u Dugopolju koji, na moderan

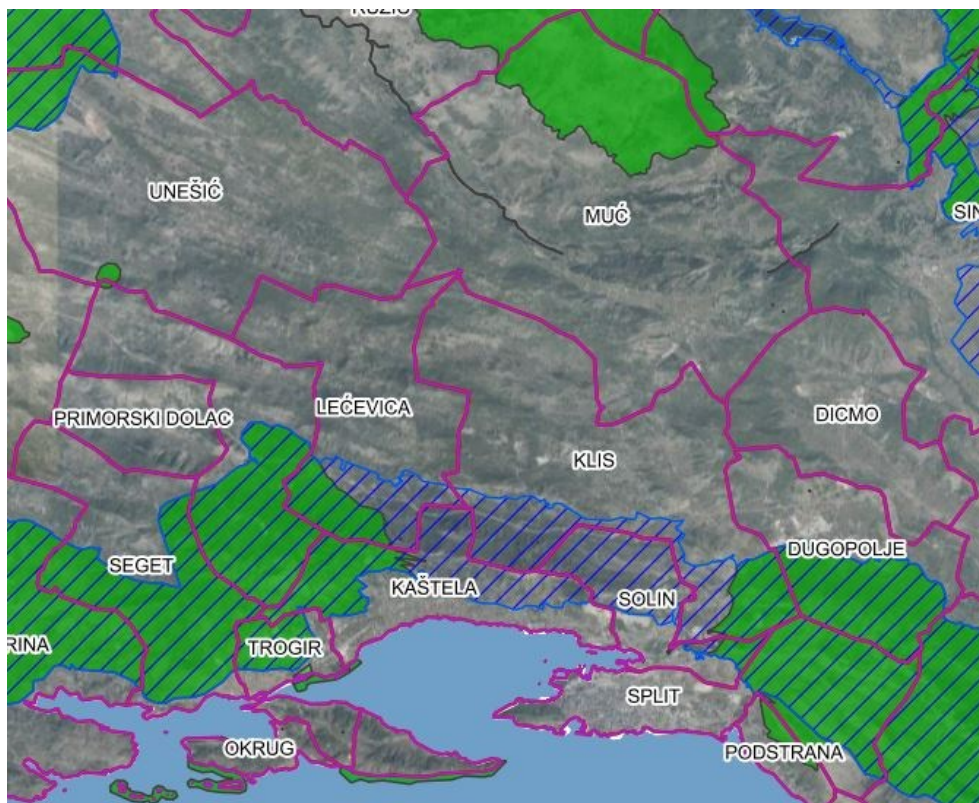
način, interpretira prirodnu baštinu SDŽ-a s naglaskom na planinu Mosor. U sklopu centra, organiziraju se zabavno-poučne edukacije i radionice za djecu i mlade.

Tablica 3: Zaštićeni prirodni lokaliteti na području LAG-a

Kategorija zaštite	Naziv	Površina u ha	Godišnja proglašenja	JLS-ovi u LAG-u na čijem području se nalazi
Spomenik prirode	Vranjača	n/p	1963.	Dugopolje
Posebni rezervat	Jadro-gornji tok	5,81	1984.	Klis
Značajni krajobraz	Sutina	261,73	2001.	Muč
Ukupno LAG	3			

Izvor: *Biportal, web portal informacijskog sustav zaštite prirode, Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja*

Slika 3: Ekološka mreža Natura 2000 na području LAG-a



Izvor: *Biportal, web portal informacijskog sustava zaštite prirode*

Kulturno-povijesna i prirodna baština na području LAG-a velik su razvojni potencijal za gospodarski i ukupan razvoj područja, posebno za ključne razvojne sektore poljoprivredu i turizam, kao i za razvoj novih i inovativnih djelatnosti u području, ali i za poboljšanje kvalitete života stanovnika, za privlačenje novih kao i za povećanje broja posjetitelja. Potrebno je jačati valorizaciju, očuvanje i održivo korištenje baštine, posebno njezinu interpretaciju i promociju, te posebno jačati ukupnu zaštitu okoliša u osjetljivom krškom prostoru LAG-a Zagora. Potrebno dalje razvijati javnu turističku infrastrukturu. Važno je jačati svijest lokalnih stanovnika i posjetitelja o značaju baštine na nacionalnoj i međunarodnoj razini te provoditi edukativne i informativne aktivnosti, manifestacije i stručne skupove za jačanje kapaciteta u

održivom korištenju i zaštiti baštine kao velikog razvojnog potencijala cijelog područja LAG-a Zagora kao jedinstvene turističke destinacije.

1.1.4. Stanje komunalne infrastrukture na području LAG-a

Promet: Najvažnija prometnica je autocesta A1, koja povezuje sjever i jug Hrvatske i prolazi kroz Dicmo, Dugopolje, Klis, Lećevicu, Prgomet i Primorski Dolac. Autocesta A1 donosi napredak JLS u Zagori, najprije Dugopolju jer je čvorište A1 prema Splitu. Zbog izgrađenih poduzetničkih zona Dugopolje je logistički centar Splita i šire. Mrežom javnih cesta sve općine su povezane međusobno i s gradom Splitom (administrativno, gospodarsko, prometno, zdravstveno, obrazovno središte Županije, 2. grad po veličini u RH). JLS Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac su, preko planine Kozjak, lošim cestama povezane s Kaštelima i Trogirom. Najbliža zračna luka je Zračna luka „Split“ (Kaštel Štafilić) udaljena od Dugopolja cca 35 km. Područjem LAG-a prolazi magistralna željeznička pruga Zagreb-Split (Prgomet, Primorski Dolac). Na području LAG-a nema morskih luka, ali Luka Split udaljena je od Dugopolja cca 21 km. **Informacijsko-telekomunikacijska infrastruktura** nije ujednačena na cijelom području LAG-a Zagora. Najrazvijenija je u Dugopolju, Klisu te sve više u Dicmu i Muću, a kako bi zadovoljila potrebe gospodarskog sektora. **Vodoopskrba:** Većina kućanstava na području Dugopolja (98%), Dicma (90%) i Klisa (91%) je pokrivena vodoopskrbnom mrežom. Vodoopskrba na području Lećevice, Prgometa i Primorskog Doca je nedovoljno razvijena. Dio stanovnika se vodom opskrbljuje iz bunara i cisterni, a dio iz sustava Jaruga (Šibensko-kninska županija). U ljetnim mjesecima, radi suše i povećane turističke potrošnje, dolazi do nestašica vode. **Odvodnja i pročišćavanje:** Sustav odvodnje otpadnih voda Split - Solin - Stupe obuhvaća Grad Solin, sjeverni i istočni dio Grada Splita te općine Dugopolje i Klis. Na prostoru Općine Dugopolje, izgrađen je razdjelni kanalizacijski sustav za naselje Dugopolje, Poslovnu zonu Dugopolje i dio naselja Klisa, koji je kolektorom spojen u CS Solin, odakle se te vode tlače u hidrotehnički tunel i odvođe na UPOV⁶ Stupe. JLS Lećevica, Muć, Prgomet i Primorski Dolac te dijelovi Dicma, Dugopolja i Klisa još nemaju izgrađen sustav odvodnje otpadnih voda. **Gospodarenje otpadom:** Komunalni otpad se odlaze na tri odlagališta Karepovac (Dugopolje, Lećevica, Klis, Muć), Mojanka – Kukuzovac (Dicmo) i Bikarac (Prgomet, Primorski Dolac). U Lećevici se planira izgradnja centra gospodarenja otpadom za područje Splitsko-dalmatinske županije, a pokrivati će 55 JLS sa 455.000 stanovnika.⁷ Ne planira se izgradnja pretovarnih stanica. Izgrađena reciklažna dvorišta ima Dugopolje (mobilno i izgrađeno), Klis (mobilno) i Prgomet (izgrađeno) te Dicmo (izgrađeno). Postotak odvojenog sakupljanja komunalnog otpada je vrlo mali. Niti jedna općina ne odvaja više od 5%. **Poštanske urede** imaju sve općine u sastavu LAG-a. **Energetika:** Područje je pogodno za podizanje postrojenja za obnovljive izvore energije (OIE, sunca i vjetra), a potrebe za podizanjem energetske efikasnosti (EE) i sprječavanje energetske siromaštva sve su veće i važnije. Planira se kapitalno ulaganje u Sunčanu energiju Dugopolje.⁸ U opskrbi električnom energijom najteže stanje je u JLS Primorski Dolac, Prgomet i Lećevica. Niskonaponska mreža nije zadovoljavajuće kvalitete, otežano je priključivanje novih potrošača. **Vatrogasna služba:** Mada na području LAG-a djeluje 6 DVD-ova (Dicmo, Dugopolje, Klis, Prgomet i Muć), kapaciteti u ljudstvu nisu dostatni.⁹

Tablica 4: Komunalna infrastruktura na području LAG-a

⁶ UPOV – Uređaj za pročišćavanje otpadnih voda

⁷ <https://www.fzoeu.hr/hr/cgo-lecevica/7777>

⁸ Splitsko-dalmatinska županija, 2022., Plan razvoja Splitsko-dalmatinske županije 2022.-2027.

⁹ Splitsko-dalmatinska županija, Stožer Civilne zaštite, Izvješće o stanju zaštite od požara na području Splitsko-dalmatinske županije u 2020/21. godini, Tablica 1. Pregled članstva u vatrogasnim postrojbama županije

Vrsta infrastrukture	Mjerna jedinica	Ukupno
Autocesta	Km	36,1
Državna cesta	Km	34,9
Županijska cesta	Km	105,35
Lokalna cesta	Km	83,15
Nerazvrstana cesta	Km	346
Željeznička pruga	Km	22,66
Biciklističke staze	Km	50
Međunarodne zračne luke	Broj	0
Ostale zračne luke	Broj	0
Morske luke	Broj	0
Riječne luke	Broj	0
Elektr. ener. kablovi	Km	202
Pokrivenost elektroničko-komunikacijske infrastrukture	% pokrivenosti EK infrastrukture – bakrena parica	4215
	% pokrivenosti EK infrastrukture – svjetlovod	107
	% pokrivenosti EK infrastrukture – kolaksijalni kabel	34
Plinovod	Km	37,7
Vodovod	Km	190
Kanalizacija	Km	44
Pročišćivači otpadnih voda	Broj	0
Centri za gospod. otpadom	Broj	1
Pretovarni centri	Broj	0

Izvor: Jedinice lokalne samouprave i SDŽ.

1.1.5. Stanje društvene infrastrukture na području LAG-a

Obrazovanje: Na području LAG-a dječji vrtići djeluju u svim općinama. U Lećevici dječji vrtić djeluje u sklopu ustanove Dječji vrtić „Kaštela“, Kaštel Stari. Osnovnoškolsko obrazovanje je organizirano u svim općinama LAG-a Zagora. Na području Dugopolja otvorena je *Split International School* za osnovno i srednje obrazovanje. Škola je u privatnom vlasništvu, nastava se izvodi po posebnom programu i na engleskom jeziku, a uglavnom namijenjena djeci stranih državljana. Srednje škole se nalaze u priobalnim gradovima. Najbliži centar visokog obrazovanja je Sveučilište u Splitu. **Kultura:** Narodne knjižnice imaju Dugopolje i Klis, a društvene domove sa svrhom doma kulture: Dugopolje (1), Klis (2) i Muć (1). Bogatu etno-baštinu čuvaju (žive) stanovnici, najviše putem kulturno umjetničkih društava i u suradnji s općinama. **Zdravstvo:** Dom zdravlja ima svoje ispostave u svim općinama LAG-a (primarna zdravstvena zaštita i dentalna medicina), ali sve potrebe za rendgenom, laboratorijskim i sl. pretragama zadovoljavaju se u obližnjim gradovima ili u KBC Split. Veliki je nedostatak što na području LAG-a nema ispostave Zavoda za hitnu medicinu. **Socijalna skrb** se ostvaruje putem podružnica Zavoda za socijalnu skrb koji se nalaze u priležecim većim gradovima. Skrb za starije i nemoćne je nedovoljna s obzirom na potrebe. Na području LAG-a nalazi se 1 obiteljski dom (Dicmo) s 20 ležajeva. Na području LAG-a nema domova za djecu niti centara za rehabilitaciju ovisnika. **Sportsko-rekreacijska infrastruktura** je skromna i radi se uglavnom o igralištima na otvorenom, pretežno namijenjena nogometu (naselja: Klis, Dugopolje, Prugovo). U Dugopolju se gradi Športski centar u sklopu kojeg je izgrađen nogometni stadion koji ispunjava uvjete UEFA. Ostali sportski sadržaji su u različitim fazama dovršenosti, a namijenjeni su potrebama stanovnika Dugopolja i okolice te grada Splita. Sportske aktivnosti, uglavnom se ostvaruju kroz amaterska i školska sportska društva. Javnu športsku dvoranu ima općina Primorski Dolac. Manjak je odgovarajuće sportsko-rekreacijske infrastrukture na području LAG-a. Izražen je nedostatak sadržaja za mlade. Potrebe su za poboljšanjem sportsko-rekreacijske infrastrukture, gradnjom objekata i sadržaja radi povećanja kvalitete življenja i radi razvoja turističke ponude/sadržaja. **Vatrogasni domovi** (opremljeni i u funkciji) se nalaze u Dugopolju (1), Dicmu (1) Muću (1) i Klisu (2).

Tablica 5: Stanje društvene infrastrukture na području LAG-a

Vrsta infrastrukture	Mjerna jedinica	Količina
Društveni/kulturni dom, dom za mlade	Broj	14
Kazališta	Broj	0
Kino dvorane	Broj	0
Knjižnice	Broj	2
Muzeji	Broj	1
Vatrogasni dom	Broj	4
Ambulanta	Broj	7
Dom zdravlja	Broj	0
Bolnica	Broj	0
Vrtići	Broj	7
Ostali predškolski objekti	Broj	0
Osnovne škole	Broj	7
Srednje škole	Broj	1
Sportske građevine (zatvorene) ne uključujući školske dvorane	Broj	1
Sportske građevine (otvorene)	Broj	7
Dom za nezbrinutu djecu	Broj	0
Dom za starije i nemoćne	Broj	1
Ustanove za rehabilitaciju ovisnika (koje ne spadaju pod bolnice)	Broj	0

Izvor: Jedinice lokalne samouprave i SDŽ

1.2. Gospodarske značajke područja LAG-a

Područje LAG-a nalazi se u zaleđu velikih priobalnih gradova (prije svega Split, Solin, Kaštela, Trogir) koji su u posljednjih 30 godina napustili prerađivačku industriju, prije svega kemijsku industriju i velikim dijelom brodogradnju, a na temelju svog rentnog položaja uz obalu okreću se turizmu s najvažnijim proizvodima „sunce i more“ te proizvodima temeljenim na kulturnoj baštini. Na ovom području veliki je pritisak izgradnje nekretnina u svrhu turizma koji je jedan od najvažnijih generatora podizanja cijena nekretnina. Zbog toga, ali i prometne zakrčenosti tijekom turističke sezone, nemogućnosti širenja kapaciteta u ograničenom gradskom priobalnom prostoru razvijale su se **gospodarske zone** u Dugopolju, Dicmu i Muću. U sadašnjim okolnostima sve se više razvijaju i naselja unutar Općine Klis koja su bliže obali. Razvoj gospodarstva na području LAG-a nije ravnomjeren već je najvećim dijelom koncentriran na području Općina Dugopolje, Klis (predio bliži gradu Solinu), Dicmo, Muć, gdje se nalaze velike poduzetničke zone koje su u funkciji, a poduzetnici svoje proizvode, usluge pružaju na regionalnom tržištu (Hrvatska, Bosna i Hercegovina) i dalje. Također osim odličnog cestovnog položaja, sve zone se nalaze i u neposrednom zaleđu međunarodne pomorske luke Split. Poduzetničke zone na području Dugopolja su gotovo u cijelosti popunjene, a potražnja za uređenim poslovnim prostorima je tolika da se većim intenzitetom popunjavaju i poslovna zona u Dicmu, a zatim i u Muću. Na području Dugopolja je 5 gospodarskih zona¹⁰, a jedna u Dicmu i dvije u Muću. Poduzetnička zona u Primorskom Docu još nije u funkciji. Prosječan indeks razvijenosti LAG-a je 98,158% prosjeka RH (4. skupina). Najviši indeks ima Dugopolje (7. skupina), a najniži Lećevica koja je u 1. skupini i koja je jedna od

¹⁰ Zona Podi, Podi – zapad, Krč, Bani, Bani - sjever

najnerazvijenijih JLS u RH.¹¹ Prema 3 glavna pokazatelja (ukupni prihodi, broj zaposlenih i broj tvrtki), najvažnije gopodarske djelatnosti na području općine Dugopolje su: trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikala, prerađivačka industrija te građevinarstvo. Na području ostalih Općina ove tri djelatnosti su također vodeće, s tim da najveći broj zaposlenih je u prerađivačkoj industriji. Bez obzira na demografske pokazatelje tržište radne snage je razvijeno i uključuje i stanovništvo priobalnih gradova koji zbog dobre prometne povezanosti i blizine mogu putovati na dnevnoj bazi na područje LAG-a (dnevne migracije).¹² Zapošljavanje na području LAG-a nije vezano za demografske pokazatelje JLS unutar LAG obuhvata. Zbog dobre prometne povezanosti poslovnih zona s većim gradovima (osobito u priobalju) prisutne su **dnevne migracije stanovništva vezane za zapošljavanje**. Na području LAG-a relativno je veliki broj nezaposlenih, svih dobnih struktura, što nas upućuje da šire područje ima strukturne probleme s nezaposlenosti, kao što je neprilagođenost obrazovne strukture nezaposlenih potrebama tržišta rada, visoka sezonalnost u zapošljavanju. Također, kao i u cijeloj RH, na području LAG-a je sve veća prisutnost strane radne snage iz sve udaljenijih zemalja, što može dovesti u budućnosti i do kulturalnih sukoba s lokalnim stanovništvom. Najviše zahtjeva u 2022. godini na razini RH je bilo za različita zanimanja u građevini i ugostiteljstvu. **Rudarstvo:** Na području Dugopolja, Klisa (Klis-Kosa) i Muća nalaze se aktivna eksploatacijska polja tehničko-građevnog kamena. **Šumarstvo:** Prema evidenciji Ministarstva poljoprivrede na području LAG-a je 51.167,19 ha šuma, od toga je državnih 87,41%, kojima upravlja državno poduzeće Hrvatske šume d.o.o., UŠP Split. Ove šume nemaju veliku gospodarsku vrijednost, a najčešće su submediteranske i epimediteranske termofilne listopadske šume medunca s bijelim ili crnim grabom. **Poljoprivreda:** Na području LAG-a registrirano je 938 poljoprivrednih gospodarstava, od toga je 881 OPG-ova ili 93,32%, a SOPG-ova je 47 ili 5,01%. Najviše je malih PG-ova do 3.000 EUR EVPG (661 ili 70,45%) te onih od 3.001- 8.000 (178 ili 18,98%). Ekoloških proizvođača je samo 0,75 % (7). Područje LAG-a pretežno je stočarski kraj te u strukturi poljoprivrednih površina prevladavaju livade i pašnjaci (izvor: ARKOD) 987,75 ha. Uzgajaju se goveda, ovce, koze, perad i pčele. Broj upisanih ha u ARKOD sustav ne korespondira s brojem grla stoke što upućuje da poljoprivrednici nisu u mogućnosti evidentirati sve poljoprivredne površine koje koriste u ARKOD sustav zbog neriješenih imovinsko pravnih odnosa ili drugih razloga.¹³ Područje je pogodno i za uzgoj ljekovitog bilja, a i uzgoj loze i maslina. Područje LAG-a je **unutar područja proizvodnje proizvoda s oznakama kvalitete: dalmatinske janjetine, dalmatinske pancete, dalmatinske pečenice, dalmatinskog pršuta; dalmatinskog meda** (u fazi registracije). Ovo je područje također poznato i po nekim starim jelima i prerađevinama koja **nisu valorizirana ni zaštićena** (potencijal) npr. **lećevački sir ili tradicijski kolač uljenak** (slatka inačica soparnika). Uspješno pozicionirane te vođene poslovne zone rezultirale su velikim brojem poduzetnika i zaposlenih u djelatnostima **prerađivačke industrije i trgovine**, koji nisu orijentirani na lokalno tržište. Pozicija zaleđa velikih priobalnih gradova (gdje je turizam i izgradnja, uređenje i promet nekretninama od velike gospodarske važnosti) također je rezultirala velikim brojem zaposlenih u **građevini**. **Turizam:** U jadranskim županijama jedna od najvažnijih gospodarskih grana, a glavni turistički proizvod je „sunce i more“. Po broju dolazaka i broju noćenja, na području LAG-a, izdvajaju se Općine Klis i Dugopolje. Dugopolje ima i izgrađene hotelske kapacitete i koji u turizmu, kao i u ostalim gospodarskim djelatnostima, koristi svoj rentni položaj u odnosu na grad Split. Klis postaje sve zanimljivija destinacija zbog blizine obale te zbog revitalizirane turističke atrakcije – uređene **tvrdave Klis** koja sama postaje atrakcija kulturnog turizma i centar privlačenja posjetitelja. I u ostalim JLS zamjetan je razvoj turizma koji se zasniva, prije

¹¹ Prema indeksu razvijenosti Općina Lećevica je na 518. mjestu od ukupno 556 jedinica lokalne samouprave s indeksom razvijenosti od 90,086 % od prosjeka Republike Hrvatske.

¹² Kao i u drugim sredinama na području RH sve je prisutnija i inozemna radna snaga

¹³ U RH neriješen je način evidencije prihoda od poljoprivrede koji su ostvareni u stočarstvu.

svoga, na prirodnoj baštini. Najveća kulturna atrakcija na području LAG-a je tvrđava Klis. U ovom području je prisutna sve veća izgradnja obiteljskih smještajnih objekata (kuće i vile za odmor) namijenjenih obiteljima i/ili manjim grupama posjetitelja. Etno-baština nije dovoljno predstavljena niti promovirana. Najznačajnije **lokalne fešte** su lokalni blagdani (sve općine), bikijade (Dicmo, Lećevica), festivali i zabave poput beer-festa (Dugopolje), moto-partija (Klis, Dugopolje), međunarodnih folklornih susreta (Muć, Dugopolje), sportski turniri u nogometu i boćanju (LAG) koje privlače veliki broj lokalnih posjetitelja. U svrhu promocije područja najreprezentativnija su **etno-selo Škopljanci** i etno-agro park Stella Croatica koja su orijentirana na različite strukture posjetitelja. Na području nedostaje sadržaja lokalnih kulturnih manifestacija, koje bi mogle doprinijeti očuvanju bogate seoske tradicije područja Zagore kao i povećanju atraktivnosti područja za posjetitelje. Što se tiče problema s radnom snagom, koja je prisutna na području cijele RH ne očekuje se veća eskalacija jer se potrebe za visokostručnom radnom snagom mogu zadovoljiti dolaskom iz Splita (dnevne migracije), a također se očekuje da će se dio potreba za radnom snagom zadovoljavati dolaskom stranih radnika (ugostiteljstvo, građevina, dio usluga). Može se očekivati da će nedostatak radne snage biti najviše izražen u poljoprivredi, koja uglavnom nije visoko dohodovna i ne ostvaruje se dovoljno prihoda za pokriće troškova radne snage. Za daljnji socioekonomski razvoj područja važna su ulaganja u nove i inovativne tehnologije i metode te nova znanja i vještine kao i umrežavanje i suradnja dionika. Važno je jačanje svijesti o održivom korištenju baštine i velikih tradicijskih vrijednosti područja u svrhu razvoja njegova jedinstvenog identiteta i prepoznatljivosti. Udruživanje gospodarskih subjekata u svim formama, suradnja sa drugim razvojnim sektorima, velik je potencijal za ukupan razvoj područja, a posebno kroz poljoprivredu, proizvodnju hrane i turizam. Postojeći gospodarski subjekti trebaju jačati konkurentnost, posebno putem zelene i digitalne tranzicije.

Tablica 6: Osnovni razvojni pokazatelji područja LAG-a

JLS	Razvojna skupina prema IR	Indeks razvijenosti JLS	Prosječan dohodak po stanovniku, eura	Prosječni izvorni prihodi po stanovniku, eura	Prosječna stopa nezaposlenosti	Opće kretanje stanovništva	Indeks starenja	Visoko obrazovano stanovništvo (VŠS, VSS)
Dicmo	4	98,943	2.863,20	145,03	0,196	107,84	90,8	0,066
Dugopolje	7	107	3.462,67	787,88	0,161	116,46	67	0,094
Klis	6	103,64	3.423,04	288,20	0,184	112,08	91,7	0,137
Lećeveica	1	90,086	3.620,62	219,13	0,223	71,16	301,2	0,051
Muč	3	96,089	3.052,18	206,88	0,206	90,98	131,7	0,041
Prgomet	2	93,929	3.621,43	261,08	0,247	79,01	244,1	0,101
Primorski Dolac	3	97,158	3.311,83	251,80	0,192	91,88	126,4	0,045
Ukupno LAG	n/p	n/p	3.335,91	308,57	0,20*	95,63*	150,4*	0,077*

Izvor: MRRFEU, Vrijednosti indeksa razvijenosti i pokazatelja za izračun indeksa razvijenosti prema novom modelu izračuna na lokalnoj razini (razdoblje 2014.-2016.)

Napomena: *Prosjeak

Tablica 7: Broj osoba zaposlenih u pravnim osobama po djelatnosti (NKD 2007) u 2018., 2019. i 2020. na području LAG-a

Godina	Broj zaposlenih prema području djelatnosti – NKD 2007																				Broj zaposlenih ukupno za sva područja	
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T		U
2018.	8	13	798	0	34	470	847	211	40	5	2	0	40	33	n/p	3	36	810	23	n/p	n/p	3373
2019.	8	9	791	0	39	278	907	263	43	6	2	0	42	56	n/p	4	43	838	25	n/p	n/p	3354
2020.	7	12	770	0	36	338	1159	268	32	10	2	0	45	107	n/p	5	n/p	6	25	n/p	n/p	2822

Izvor: Državni zavod za statistiku

Tablica 8: Poduzetnici u 2018., 2019. i 2020. na području LAG-a

Godina	Broj poduzetnika prema području djelatnosti – NKD 2007																				Broj poduzetnika ukupno za sva područja	
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T		U
2018.	7	3	67	3	4	47	94	27	16	5	1	4	20	8	n/p	2	1	9	9	n/p	n/p	327
2019.	8	2	72	3	5	51	95	31	18	5	1	6	21	9	n/p	3	1	8	10	n/p	n/p	349
2020.	9	3	77	3	5	52	86	34	22	8	1	8	21	12	n/p	2	0	7	8	n/p	n/p	358

Izvor: Hrvatska gospodarska komora

Tablica 9: Obrti u 2018., 2019. i 2020. na području LAG-a

Godina	Broj obrta prema djelatnosti		Broj obrta ukupno za sve djelatnosti
	Proizvodna djelatnost	Uslužna djelatnost	
2018.	47	280	327
2019.	51	298	349
2020.	52	306	358

Izvor: Hrvatska obrtnička komora

Tablica 10: Struktura poljoprivrednih gospodarstva na području LAG-a

JLS	Organizacijski oblik poljoprivrednika						
	OPG	SOPG	Obrt	Trgovačko društvo	Zadruga	Druga pravna osoba i ostalo	Od toga broj ekoloških proizvođača
Dicmo	148	10	2	2	0	0	1
Dugopolje	143	3	0	1	0	0	0
Klis	189	10	0	1	0	0	2
Lećevica	86	1	0	3	0	0	2
Muč	164	12	0	0	0	0	0
Prgomet	65	2	0	1	0	0	2
Primorski Dolac	86	9	0	0	0	0	0
Ukupno LAG	881	47	2	8	0	0	7

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju – AGRONET

Tablica 11: Veličina poljoprivrednih gospodarstva na području LAG-a

JLS	Ekonomska veličina poljoprivrednog gospodarstva (EUR)					
	do 3.000	3.001 – 8.000	8.001 – 15.000	15.001 – 50.000	50.001 – 100.000	100.001 i više
Dicmo	106	42	4	7	0	0
Dugopolje	128	13	4	2	0	0
Klis	161	28	8	4	1	0
Lećevica	48	24	10	5	0	1
Muč	120	26	11	7	1	0
Prgomet	38	21	2	9	0	1
Primorski Dolac	60	24	5	0	0	0
Ukupno LAG	661	178	44	34	2	2

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju

Tablica 12: Poljoprivredne i šumske površine na području LAG-a

JLS	Ukupna poljoprivredna površina (ha)	Ukupan broj parcela u ARKOD-u	Livade (ha)	Voćnjaci (ha)	Vinogradi (ha)	Maslinici	Pašnjaci (ha)	Oranice (ha)	Šume i šumsko zemljište
Dicmo	544,69	1122	40,13	7,31	7,47	0,77	220,28	88,87	4.241,86
Dugopolje	97,18	442	3,01	7,18	3,26	4	20,33	26,36	4.857,92
Klis	225,66	746	25,02	11,03	3,59	11,14	81,8	15,85	11.523,81
Lećevecica	120,18	561	46,21	6,54	1,06	9,21	281,27	15,55	6.899,91
Muč	194,27	412	38,39	9,04	1,97	0,05	66,14	19,23	17.738,45
Prgomet	382,87	532	20,5	6,75	3,82	8,81	130	10,99	5.898,08
Primorski Dolac	136,34	549	7,37	5,78	3,86	1,48	47,43	17	2.258,62
Ukupno LAG	1701,1898	4364	140,5	53,63	25,03	35,46	847,25	193,85	53418,65

Izvor: *Ministarstvo poljoprivrede i Hrvatske šume d.o.o.*

Tablica 13: Brojno stanje stoke na području LAG-a

JLS	Kategorija stoke							
	Govedo	Ovca	Koza	Konj	Svinja	Perad	Magarac	Pčela (pčelinje zajednice)
Dicmo	198	1440	519	5	72	89902	1	291
Dugopolje	105	92	315	11	0	60268	13	60
Klis	477	850	274	23	78	2827	60	594
Lećevecica	752	1412	119	6	5	2018	46	286
Muč	458	1034	402	76	152	19371	43	616
Prgomet	302	1794	63	0	6	1625	1	52
Primorski Dolac	12	1265	348	2	0	1038	0	509
Ukupno LAG	2.304	7.887	2.040	123	313	177049	164	2.408

Izvor: *Ministarstvo poljoprivrede*

Tablica 14: Dolasci turista i noćenja u 2018., 2019. i 2020. na području LAG-a

JLS	Godina																	
	2018.						2019.						2020.					
	dolasci turista			noćenja turista			dolasci turista			noćenja turista			dolasci turista			noćenja turista		
	ukupno	domaći	strani	ukupno	domaći	strani	ukupno	domaći	strani	ukupno	domaći	strani	ukupno	domaći	strani	ukupno	domaći	strani
Dicmo	1093	97	996	9874	526	9321	1109	31	1087	9495	164	9331	632	9	623	5928	21	5907
Dugopolje	49159	4365	44794	69181	6865	62316	45779	3664	42115	65095	5151	59944	2290	848	1442	8874	1444	7430
Klis	2931	455	2476	15572	629	14943	4085	578	3507	21769	1263	20506	2029	508	1521	12018	811	11207
Lećevecica	327	9	318	2781	27	2754	363	10	353	3213	52	3161	247	20	227	2227	103	2124
Muč	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p	790	33	757	6355	104	6251	495	58	437	4024	158	3866
Prgomet	330	11	319	2424	45	2379	395	6	389	3130	18	3112	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p
Primorski Dolac	371	13	358	3295	61	3234	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p	237	11	226	2158	39	2119
Ukupno LAG	54.211	4.950	49.261	103.127	8.153	94.947	52.521	4.322	48.208	109.057	6.752	102.305	5.930	1.454	4.476	35.229	2.576	32.653

Izvor: Državni zavod za statistiku

Tablica 15: Dobna struktura nezaposlenih na području LAG-a

JLS	Dobna struktura																														
	15-19			20-24			25-29			30-34			35-39			40-44			45-49			50-54			55-59			60 i više			ukupno
	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U				
Dicmo	4	7	11	14	11	25	3	12	15	6	10	16	2	9	11	9	6	15	7	10	17	9	10	19	14	8	22	8	4	12	163
Dugopolje	5	3	8	21	13	34	5	14	19	8	11	19	12	12	24	10	6	16	5	8	13	6	6	12	9	5	14	9	6	15	174
Klis	9	12	21	19	23	42	15	25	40	10	16	26	8	12	20	14	25	39	6	17	23	11	28	39	27	24	51	13	14	27	328
Lećevecica	1	0	1	0	2	2	3	1	4	1	3	4	0	3	3	2	2	4	2	2	4	2	2	4	5	1	6	2	2	4	36
Muč	10	7	17	7	13	20	9	14	23	14	9	23	11	12	23	16	13	29	11	11	22	16	8	24	14	5	19	17	5	22	222
Prgomet	0	0	0	5	4	9	5	3	8	1	1	2	3	0	3	2	3	5	1	1	2	3	1	4	4	2	6	3	5	8	47
Primorski Dolac	1	1	2	2	7	9	3	3	6	2	3	5	3	8	11	1	4	5	1	2	3	1	4	5	1	6	7	2	1	3	56
Ukupno LAG	30	30	60	68	73	141	43	72	115	42	53	95	39	56	95	54	59	113	33	51	84	48	59	107	74	51	125	54	37	91	1026

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje (<https://statistika.hzz.hr/>), stanje na 12/2020. godine

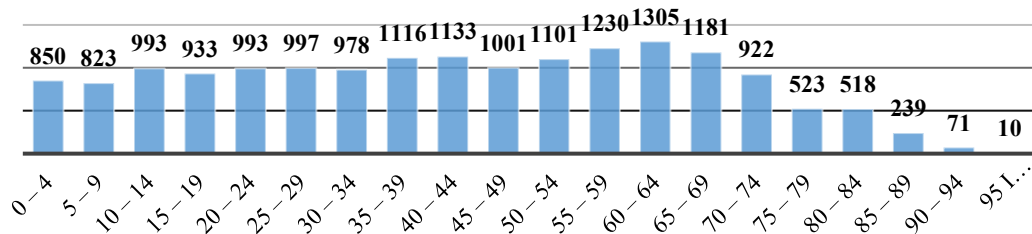
Tablica 16: Dobna struktura zaposlenih na području LAG-a

JLS	Dobna struktura																																	
	15-19			20-24			25-29			30-34			35-39			40-44			45-49			50-54			55-59			60-64			65 i više			ukupno
	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	
Dicmo	5	1	6	35	28	63	67	49	116	88	62	150	74	34	108	40	40	80	71	32	103	57	18	75	41	5	46	10	6	16	1	0	1	764
Dugopolje	4	12	16	48	51	99	95	82	177	95	89	184	78	60	138	69	79	148	105	82	187	76	65	141	42	10	52	12	11	23	1	1	2	1167
Klis	6	2	8	69	71	140	136	121	257	148	91	239	101	84	185	108	113	221	128	91	219	112	101	213	71	33	104	18	14	32	1	3	4	1622
Lećevice	2	2	4	4	5	9	9	6	15	15	7	22	12	8	20	11	8	19	10	5	15	6	2	8	4	1	5	5	1	6	0	0	0	123
Muč	2	4	6	64	60	124	102	62	164	94	68	162	92	50	142	79	49	128	89	62	151	85	52	137	75	24	99	11	2	13	0	0	0	1126
Prgomet	1	2	3	3	4	7	11	10	21	21	16	37	24	10	34	10	10	20	17	6	23	13	13	26	11	12	23	10	12	22	22	27	49	265
Primorski Dolac	0	1	1	7	9	16	19	26	45	27	14	41	20	11	31	13	7	20	19	14	33	17	12	29	18	3	21	4	1	5	0	1	1	243
Ukupno LAG	20	24	44	230	228	458	439	356	795	488	347	835	401	257	658	330	306	636	439	292	731	366	263	629	262	88	350	70	47	117	25	32	57	5310

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis stanovništva 2011.

1.3. Demografske značajke područja LAG-a

Prema Karti siromaštva¹⁴ stopa siromaštva u Splitsko-dalmatinskoj županiji iznosi 16,9% i manja je od stope na razini RH (19,2%), ali je to najviša stopa siromaštva među jadranskim županijama. Također, to je i područje koje ima i najveći broj siromašnih. Na razini JLS najveća stopa rizika od siromaštva je u Primorskom Docu (55,1%), a najmanja u Dugopolju (18,70%). U odnosu na podatke o broju stanovnika iz Popisa stanovništva 2011. godine, broj stanovnika u 2021. godini je neznatno pao: 63 stanovnika ili 0,37%. Do pada broja stanovnika došlo je u općinama Prgomet, Primorski Dolac, Lećevica i Muć, koje nisu tako dobro prometno povezane s priobaljem i koje, osim Muća, nemaju razvijenu poduzetničku infrastrukturu da bi mogle funkcionirati kao gospodarske zone priobalnih gradova. Prosječna starost stanovništva je 40,9 godina. Najstarije stanovništvo je na području Prgometa (49,4 godine), a najmlađe na području Dugopolja (37,7 godina). Vitalni indeks odnosno broj rođenih na 100 umrlih iznosi 72,5 i to zato jer u razmatranoj godini (2020.) u Općini Prgomet nije bilo niti jedno rođeno dijete. Pozitivan vitalni indeks (2020:) imala je samo općina Dicmo i on je iznosio 112,90.



Grafikon: Starosna struktura LAG-a Zagora, Izvor Popis stanovništva 2021., Obrada autora

Zbog sve većih cijena nekretnina u priobalju te koncentraciji gospodarstva u poduzetničkim zonama na području LAG-a može se očekivati da će područje LAG-a ostati napućeno, ali uz promijenjenu strukturu i navike doseljenog stanovništva. Stoga je od velike važnosti doprinijeti očuvanju kulturno-povijesne, prije svega etno-baštine te jačati identitet područja LAG-a (*Dalmatinske Zagore*). Na području LAG-a je registrirano 139 udruga, organizacija civilnog društva (OCD). Najveći broj udruga je iz domene sporta, uključujući i lovačka društva te različitih domena zaštite prirodne i kulturne baštine područja, koje čuvaju lokalnu tradiciju i koje su, u manjim sredinama, važan nositelj kulturnih događanja. Prema Registru udruga zastupljeni su i drugi interesi stanovnika kao što su interesi žena, mladih, branitelja i sl. Većina registriranih udruga financira svoje djelovanje oslanjajući se na lokalne i, eventualno, županijske proračune, što ih limitira u razvoju svojeg djelovanja u lokalnim sredinama. Za dobivanje sredstava iz nacionalnih i EU sredstava često nemaju dovoljno ljudskih kapaciteta. Jačanje kapaciteta OCD-a, jednako kao i drugih ljudskih kapaciteta područja, ključno je za daljnji socioekonomski razvoj područja LAG-a, posebno radi utjecaja globalizacije, migracija te vanjskih utjecaja koji mogu u potpunosti promijeniti lokalni identitet, način života i običaje stanovnika. Društvena infrastruktura nedostatna je na području LAG-a i potrebno ju je dalje razvijati sukladno i potrebama udruga za što kvalitetniji rad u zajednici i veći doprinos lokalnom razvoju, posebno u razvoju zajedničkog identiteta. Udruge su nositelji međugeneracijske suradnje te očuvanja razvojnih resursa i tradicijskih vrijednosti područja. Potrebno im je i povezivanje sa drugim razvojnim dionicima u svrhu postizanja opće sinergije ljudskih resursa te razvoja zajedništva i integracije zajednice. LAG treba posvetiti pažnju povećanju kvalitete života stanovnika, posebno u malim i izoliranim zajednicama, razvoju programa i sadržaja za umrežavanje, druženje, sport, rekreaciju te posvetiti i inkluziji osjetljivih društvenih skupina.

¹⁴ Svjetska banka 2016., Hrvatska Ocjena siromaštva za mala područja temeljem potrošnje (Karte siromaštva)

Tablica 17: Natalitet, mortalitet i vitalni indeks na području LAG-a

Naziv JLS	Natalitet		Mortalitet		Vitalni indeks		Prosječna starost stanovnika
	2011.	2020.	2011.	2020.	2011.	2020.	
Dicmo	29	35	33	31	87,88	112,9	39,8
Dugopolje	56	40	38	42	147,37	95,2	37,7
Klis	44	54	55	57	80	94,7	40,1
Lećevecica	8	2	24	12	33,33	16,7	50,7
Muč	47	26	57	52	82,46	50	43,4
Prgomet	6	1	12	12	50	8,3	49,4
Primorski Dolac	16	0	13	12	123,08	0	43,4
Ukupno LAG	206	158	232	218	88,8	72,5	40,9

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Tablica 18: Obrazovna struktura stanovništva na području LAG-a

Naziv JLS	Bez škole			Osnovna škola			Srednja škola ¹⁵			Visoko obrazovanje									Nepoznato					
										Svega			Stručni studij ¹⁶			Sveučilišni studij ¹⁷						Doktorat		
	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U			
Dicmo	4	20	24	171	278	449	900	642	1542	97	144	241	59	62	121	38	81	119	0	1	1	0	0	0
Dugopolje	0	16	16	197	286	483	1115	865	1980	173	285	458	64	91	155	105	194	299	4	0	4	1	0	1
Klis	7	24	31	253	411	664	1539	1204	2743	373	490	863	173	188	361	193	297	490	7	5	12	1	0	1
Lećevecica	2	10	12	51	51	102	161	83	244	16	18	34	7	10	17	9	8	17	0	0	0	0	0	0
Muč	11	54	65	353	354	707	1005	721	1726	99	118	217	55	48	103	43	70	113	1	0	1	0	0	0
Prgomet	0	9	9	54	57	111	146	91	237	23	18	41	13	11	24	10	7	17	0	0	0	0	0	0
Primorski Dolac	3	9	9	69	76	145	195	143	338	20	18	38	13	5	18	7	13	20	0	0	0	0	0	0
Ukupno LAG	27	142	166	1148	1513	2661	5061	3749	8810	801	1091	1892	384	415	799	405	670	1075	12	6	18	2	0	2

Izvor: Državni zavod za statistiku (podaci za stanovništvo prema najviše završenoj školi i spolu), 2021.

¹⁵ Obuhvaćene su sve srednje škole – industrijske i obrtničke strukovne škole, škole za zanimanje, škole za KV i VKV radnike, tehničke i srodne strukovne škole i gimnazije¹⁶ Obuhvaćene su sve više škole, I. (VI.) stupnjevi fakulteta te stručni studiji po Bologni.¹⁷ Obuhvaćeni su svi fakulteti, umjetničke akademije, svi sveučilišni studiji po Bologni te magistarski znanstveni, stručni i umjetnički studij.

2. REZULTATI PROVEDBE LRS U RAZDOBLJU 2014. – 2022.

LAG Zagora je u razdoblju 2014.-2022. godine raspisao 6 LAG natječaja za 3 tipa operacije pri čemu je na područje LAG-a, do 31.07.2023. isplaćeno 471.224,88 eura. 2 natječaja raspisana su za „Potporu razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava“, gdje je na LAG razini odobreno 66,49% alokacije za Podmjeru 19.2., pri čemu su potpore dodijeljene za 57 malih poljoprivrednih gospodarstava. 1 natječaj je raspisan za „Povećanje dodane vrijednosti poljoprivrednim proizvodima“, gdje je plasirano 2,32% alokacije za Podmjeru 19.2., kroz koje je potporu ostvario 1 poduzetnik. 3 natječaja raspisana su za „Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo“, gdje je plasirano 31.19% alokacije za Podmjeru 19.2., a potpore su do 31.07.2023. dodijeljene za 9 korisnika, od kojih je 3 odustalo od zahtjeva. Do 30. 07. 2023. godine konačno je isplaćeno sveukupno 23 projekta, što iznosi 36,33% alokacije planirane za Podmjeru 19.2. Preko Podmjere 19.4. LAG Zagora je na raspolaganju imao 334.795,64 EUR, a za potrebe provedbe LEADER programa LAG je dodatno zaposlio u prosjeku kroz period dvije osobe. Sredstva ostvarena kroz mjeru 19.4 raspoređena su do kraja 2023. godine i dostatna su za nesmetano funkcioniranje i rad LAG-a. LAG je u cijelosti završio jedan projekt suradnje iz mjere 19.3. (LAG Akademija) Drugi projekt suradnje je pri samom kraju (Klub 7), dok je treći u fazi pripreme za prijavu. Za provedbu projekata suradnje LAG je na raspolaganju imao ukupno 63.770,60EUR. Prvi projekt suradnje je bio međuteritorijalni projekt, a provodio se sa još 7 hrvatskih LAG-ova. U istom je LAG Zagora bio partner na projektu. Vrijednost odobrenog udjela LAG-a Zagora bila je: 15.894,75 EUR a tema projekta odnosila se na povećanje razine edukacije i informiranosti ruralnog stanovništva LAG-ova kroz poboljšanje kapaciteta LAG-ova za pružanje savjetodavnih usluga u okviru LEADER/CLLD pristupa koje se odnose na poboljšanje: animiranja i umrežavanja te transfera znanja i vještina za stvaranje novih mogućnosti zarade kao i diverzifikaciju gospodarskih aktivnosti. Drugi projekt suradnje je bio međuteritorijalni projekt (Klub 7) u čijoj je provedbi sudjelovalo još 6 LAG-ova iz RH. LAG Zagora je bio partner na projektu. Vrijednost odobrenog udjela LAG-a Zagora bila je: 23.013,60 EUR a tema projekta odnosila se na poticanje uravnoteženog teritorijalnog razvoja putem razvoja destinacije i povećanja trženja lokalnih proizvoda I usluga za aktivno izvođenje inovativnih turističkih proizvoda. Treći projekt suradnje, međuteritorijalni, u čijoj provedbi će sudjelovati LAG Zagora, okupiti će 7 LAG-ova iz RH. Ukupna vrijednost udjela LAG-a Zagora u projektu iznositi će cca 25 tisuća EUR, a tema projekta odnosi se na promociju lokale kuhinje i kulturne baštine.

Osim provedbe LEADER programa LAG Zagora je bio prijavitelj, partner ili suradnik i na nekim drugim nacionalnim i EU projektima. Najveći projekt takvog tipa financiran iz programa ESF bio je (ex)PRESS-PROGRESS po natječaju NZZRCD “Prostori sudjelovanja: razvoj programa revitalizacije prostora u javnom vlasništvu kroz partnerstvo OCD-a i lokalne zajednice” u ukupnom iznosu od 241.928,62 EUR, kojem je LAG Zagora bio glavni partner (nositelj projekta). Na projektu je sudjelovalo još 6 partnera (4 OCD, 1 knjižnica i 1 JLS). Projektom je revitaliziran i opremljen zapušten javni prostor (Društveni PRESS centar) te održano sveukupno 720 različitih aktivnosti s ciljem unaprijeđenja suradnje OCD-a i lokalne zajednice u korištenju javnih prostora, odnosno jačanja civilno – javnog partnerstva i međusektorske suradnje te unaprijeđenja kapaciteta OCD-a za lokalni razvoj vođen zajednicom. LAG Zagora je proveo i 2 projekta financirana iz ERASMUS + programa namijenjenog YE program, ukupne vrijednosti 27.600 EUR. LAG Zagora se prijavljivao te je provodio i manje nacionalne i regionalne projekte.

Tablica 19: Rezultati provedbe LRS u razdoblju 2014. – 2022. i provedbe drugih projekata

Provedba LRS 2014. – 2022.											
Tip operacije	Natječaj LAG-a		Odobreni projekti od strane LAG-a		Odobreni projekti od strane APPRRR		Potpuno isplaćeni projekti		Pokazatelji		
	br	Alokacija, eura	br	Iznos, eura	br	Iznos, eura	br	Iznos, eura	Br. novostvorenih radnih mjesta (u isplaćenim projektima)	Pokazatelji LAG-a	Pokazatelji LAG-a
4.2.1.	1	45.100,52	2	45.045,90	2	45.045,90	1	29.546,67	0	(FP:3A: broj projekata -1; iznos 29.546,67 EUR)	(FP:3A: broj projekata -1; iznos 29.546,67 EUR)
6.3.1.	2	862.788,65	58	848.077,54	20	294.218,40	19	279.507,48	0	(FP: 2A: broj projekata -57; iznos: 848.077,54 EUR)	(FP: 2A: broj projekata -19; iznos: 279.507,48 EUR)
7.4.1.	2	540.057,55	8	490.294,38	8	490.294,38	2	103.299,82	0	(FP:6B: broj projekata: 7, % stanovništva: 70%)	(FP:6B: broj projekata: 2, % stanovništva: 38,70%)
19.4.1	n/p	334.795,64	n/p	n/p	n/p	n/p	n/p	249.353,75	2	n/p	n/p

Provedba drugih projekata u razdoblju 2014. – 2022.						
Naziv projekta	Izvor financiranja projekta	Ukupni iznos projekta, eura	Iznos učešća LAG-a, eura	Razdoblje provedbe projekta	Uloga LAG-a u provedbi projekta	Rezultati i pokazatelji
(ex) PRESS-PROGRESS	OPULJP /85% - ESF, 15% - RH/	241.928,62	241.928,62	19.11.2020. – 19.11.2022.	Nositelj projekta	-Uređen i opremljen 1 javni društveni prostor (društveni centar) -Otvoren izdvojen knjižnični javni stacionar -Održano 770 radionica u suorganizaciji 4 OCD-a
GAME OF STONES	ERASMUS +, KA1, YE	16.350,00	16.350,00	01.05.-30.11.2018.	Nositelj projekta	-Osnaženo 5 OCD-ova iz 5 država (Hrvatska, Malta, Finska, UK i Italija) -kroz internacionalni timski rad sudjelovalo 30 mladih i razvili su međukulturalne, digitalne i socijalne vještine
UNESCONNECT US!	ERASMUS +, KA1, YE	11.250,00	11.250,00	05.08.-04.12.2019.	Nositelj projekta	-Osnažena 4 OCD-ova iz 4 države (Hrvatska, Gruzija, Italija i Latvije) -kroz internacionalni timski rad 24 mlada sudionika osviještena su o kulturi vlastite zajednice kako bi formirali identitet i osjetili pripadnost europskoj zajednici; razvijene međukulturalne, digitalne i socijalne vještine

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, iskorištenost sredstava, interna evidencija LAG-a

3. OPIS UKLJUČENOSTI LOKALNIH DIONIKA U IZRADU LRS-a

3.1. Opis partnerstva

LAG Zagora od 2015. godine povezuje interese i razvojne inicijative svojih članova (iz javnog, gospodarskog i civilnog sektora) i okoline u kojoj djeluje s ciljem promicanja održivog ruralnog razvoja i podizanja kvalitete života na području LAG-a.

LAG trenutno okuplja 38 članova s područja 7 jedinica lokalne samouprave Splitsko-dalmatinske županije s ciljem uspostave partnerstva svih sektora i povezivanja razvojnih aktivnosti i projekata. Od navedenog je 15 članova iz civilnog sektora, u što spadaju udruge kao aktivni dionici razvojnih aktivnosti na području LAG-a. Tematska orijentacija udruga u članstvu LAG-a je raznolika, od kulturnih, sportskih i ekoloških udruga, do udruga koje se bave različitim društvenim aktivnostima na području jednog naselja/JLS-a (primjerice udruga Dugopolje aktivno radi). U gospodarski sektor spada 14 članova LAG-a, od čega je 8OPG-ova/SOPG-a te nekoliko manjih i srednjih obrtnika te poduzetnika koji djeluju u nekoj djelatnosti povezano s ruralnim razvojem. Samo je jedan veći poduzetnik u članstvu LAG-a, a to je Stella Mediterranea d.o.o. iz Klisa. Većina članova LAG-a gospodarskog sektora bavi se voćarstvom i povrtlarstvom, ali i turizmom te ugostiteljstvom. U članstvu LAG-a, 9 je članova iz javnog sektora, a od navedenog broja 7 su JLS-ovi (općine). U istoj kategoriji članstva je i turistička zajednica JLS-a Dugopolje te Poduzetnički inkubator Klis.

Predstavnica članova u LAG-u Zagora je sveukupno 16 ili 42,11% ukupnog članstva, dok je mlađih predstavnika članova sveukupno 19, odnosno 50% sveukupnog članstva LAG-a Zagora.

Cjelokupno članstvo LAG-a sačinjava Skupštinu LAG-a, najviše tijelo upravljanja LAG-a. Upravni odbor LAG-a je upravljačko tijelo koje ima 15 članova, predstavnika javnog, civilnog i gospodarskog sektora. U sastavu Upravnog odbora je šest članova iz gospodarskog sektora, šest članova iz civilnog sektora te troje iz javnog sektora.

Nadzorni odbor je najviše nadzorno tijelo Udruge koje nadzire financijski i organizacijski rad i razvoj Udruge, a broji 5 članova. Jedan član je iz javnog sektora, dvoje iz civilnog i dva člana spadaju u gospodarski sektor. Za prigovore na Odluke vezane uz LAG natječaje, u provedbi decentralizirane raspodjele financijskih sredstava iz javnih izvora kojima upravlja Udruga, nadležan je Nadzorni odbor.

Tablica 20: Članovi LAG-a

Skupština LAG-a

Gospodarska interesna skupina (broj)	Civilna interesna skupina (broj)	Javna interesna skupina (broj)	Ukupno (broj)	Od toga žena (broj)	Od toga mladih (broj) ¹⁸
14	15	9	38	16	18

Izvor: LAG Zagora

¹⁸ osobe do uključujući 40. godina

Tablica 21: Tijelo LAG-a nadležno za donošenje odluka koje su vezane za sadržaj i provedbu LRS

Skupština LAG-a

Gospodarska interesna skupina (broj)	Civilna interesna skupina (broj)	Javna interesna skupina (broj)	Ukupno (broj)	Od toga žena (broj)	Od toga mladih (broj) ¹⁹
14	15	9	38	16	18

Izvor: LAG Zagora

Tablica 22: Tijelo LAG-a nadležno za odabir projekata na LAG natječaju

Upravni odbor LAG-a

Gospodarska interesna skupina (broj)	Civilna interesna skupina (broj)	Javna interesna skupina (broj)	Ukupno (broj)	Od toga žena (broj)	Od toga mladih (broj) ²⁰
6	6	3	15	8	9

Izvor: LAG Zagora

3.2. Opis tijeka izrade LRS i sudjelovanja različitih interesnih skupina u izradi LRS

Proces izrade ove LRS LAG-a započeo je u ožujku 2022. godine i trajao je sve do kolovoza 2023. godine, a temeljen je na osnovnim načelima CLLD pristupa koji je korišten u izradi:

- ✓ Razvoj utemeljen na značajkama lokalnog područja – kroz izrađenu osnovnu analizu područja definiran SWOT za područje LAG-a te su identificirane osnovne razvojne potrebe, odabrani ciljevi LRS-a (opći i specifični) koji se temelje na maksimiziranju definiranih snaga (prednosti) i minimiziranju prijetnji i slabosti u cilju optimalnog korištenja prilika koje se pružaju za razvoj područja.
- ✓ Pristup odozdo prema gore – uključivanje zajednice - zainteresiranih dionika u proces izrade LRS-a (osobito kvalitativnim metodama istraživanja: strukturiranih intervjua / razgovora, individualnih sastanaka, tematskih radionica, anketnih upitnika i sl.
- ✓ Funkcionalno lokalno razvojno partnerstvo (LAG) svih interesnih skupina koje je u izradi LRS, ali i u svom svakodnevnom radu, vodilo računa da se odluke donose temeljem dogovora, demokratskim putem uz argumentacije i objašnjenja kojima su se osnaživali ljudski resursi udruge.
- ✓ Inovativan pristup lokalnom razvoju – postavljeni ciljevi i definirane intervencije koje su dio LRS sadrže inovativne pristupe u razvoju ruralnog područja LAG-a.
- ✓ Integrirani i multisektorski pristup – ciljevi i intervencije međusobno su integrirani te ostvarenje jednog cilja doprinosi boljem i bržem ostvarenju ostalih ciljeva.
- ✓ Umrežavanje, a tim i suradnja – ostvarivala se na sektorskoj, međusektorskoj te transgeneracijskoj razini.

¹⁹ osobe do uključujući 40. godina

²⁰ osobe do uključujući 40. godina

- ✓ Decentralizirana administracija odnosi se na definirane i usvojene procese odabira projekata na LAG razini. Kriteriji za odabir projekata opisuju se u LRS i u skladu su sa SP ZPP-om RH za razdoblje 2023.-2027.

Strategija je kroz cijelo razdoblje nastajanja rađena konzultacijskim procesom između vanjskog stručnjaka, ureda LAG-a i članova lokalnog partnerstva, dok se u međuvremenu, između sastanaka, provodio dodatni konzultacijski proces sa širom javnosti. U proces izrade LRS aktivno su bili uključeni i članovi Skupštine te osobito UO s kojima je raspravljana cjelokupni proces, od odabira vanjskog stručnjaka do definiranja ciljeva razvoja, financijske alokacije, mehanizama provedbe i administracije LRS. Članovi ureda LAG-a sudjelovali su u izradi te facilitirali cijeli proces konzultacija s predstavnicima lokalnog partnerstva i širom javnosti. Radi složene povezanosti unutar područja LAG-a konzultacije su se provodile i putem elektroničke pošte (osobito u fazi prikupljanja statističkih podataka). Posebna pažnja posvetila se provedbi konzultacija vezanih uz razvojne potrebe te prikupljanje projektnih prijedloga kako bi se LRS prilagodila stvarno iskazanim potrebama korisnika.

Kod izrade LRS primjenjivane su sljedeće metode uključivanja dionika: *radionice* - radi analize postojećih snaga i slabosti te u svrhu stvaranja novih ideja i rada na aktivnostima; *razgovori s lokalnim dionicima* (predstavnicima JLS-a, predstavnicima RA, TZ...) s ciljem definiranja problema, ideja i vizija o području; *projektni obrasci* – kako bi se prikupile projektne ideje; *sastanci tijela LAG-a* (UO) kako bi se analizirali procesi uključivanja i donošenja strateških odluka te *medijsko informiranje i konzultacije* – najave i objave događanja i aktivnosti u lokalnim medijima (portalima, web stranicama, društvenim mrežama, plakatima). Kod izrade ove LRS, za uključivanje dionika primjenjen je pristup kombiniranja participativnih razina: animacija, informiranje, konzultacije i osnaživanje, što je razvidno iz evidencije događaja i sudionika u procesu izrade LRS.

Ukupno partnerstvo odnosno Skupština LAG-a usvojila je LRS za razdoblje 2023.-2027. na sjednici održanoj 21.09.2023. godine.

Tablica 23: Događaji i sudionici tijekom izrade LRS

Naziv događaja (sastanak, radionica i sl.)	Broj sudionika	Mjesto održavanja događaja	Datum održavanja događaja
Radionica za izradu Lokalne razvojne strategije LAG-a Zagora za razdoblje 2023.-2027.	12	Dugopolje	04. listopada 2022.
II. Radionica za izradu Lokalne razvojne strategije LAG-a Zagora za razdoblje 2023.-2027.	18	Dugopolje	27. siječnja 2023.
III. Radionica za izradu Lokalne razvojne strategije LAG-a Zagora za razdoblje 2023.-2027. (projektne ideje, intervencije)	2	Dicmo	17. travnja 2023.
Radionica za izradu Lokalne razvojne strategije LAG-a Zagora za razdoblje 2023.-2027. (projektne ideje, intervencije)	12	Dugopolje	24. travnja 2023.
Radionica za izradu Lokalne razvojne strategije LAG-a Zagora za razdoblje 2023.-2027. (projektne ideje, intervencije)	5	Klis	25. travnja 2023.
Radionica za izradu Lokalne razvojne strategije LAG-a Zagora za razdoblje 2023.-2027.	7	Primorski Dolac	26. travnja 2023.

Radionica za izradu Lokalne razvojne strategije LAG-a Zagora za razdoblje 2023.-2027.	9	Prgomet	27. travnja 2023.
Radionica za izradu Lokalne razvojne strategije LAG-a Zagora za razdoblje 2023.-2027.	8	Lećevica	28. travnja 2023.
Radionica za izradu Lokalne razvojne strategije LAG-a Zagora za razdoblje 2023.-2027.	8	Klis	10. srpnja 2023.
Radionica za izradu Lokalne razvojne strategije LAG-a Zagora za razdoblje 2023.-2027.	9	Dugopolje	12. srpnja 2023.
Skupština LAG-a za potrebe predstavljanja izrađene LRS i usvajanja iste	27	Dicmo	21. rujna 2023.

Izvor: *LAG Zagora*

4. ANALIZA RAZVOJNIH POTREBA I POTENCIJALA PODRUČJA

4.1. Rezultati analize stanja područja na temelju SWOT analize

Temeljem SWOT analize, koju su napravili i definirali članovi LAG-a i širi raspon razvojnih dionika na radionicama i sastancima, utvrđene su snage i slabosti te prilike i prijetnje za budući razvoj područja LAG-a Zagora. Naglasak je na sektorima koji su ključni za socioekonomski razvoj lokalne zajednice i kojima će se LAG baviti u razdoblju provedbe LRS.

U LAG-u Zagora, na razini ukupnog LAG-a, nije došlo do smanjenja broja stanovnika u periodu 2011.-2021., zahvaljujući gospodarskom razvoju koji se događa od izgradnje autoceste A1 i poduzetničkih zona, najprije u Dugopolju, a zatim u Dicmu i Muću te ovo područje postaje logističko zaleđe grada Splita po veličini i mnogim parametrima drugog grada u RH. Boljom prometnom povezanosti (u budućnosti) s Kaštelima, Solinom i Trogirom, za očekivati je da će i najnerazvijenije JLS LAG-a (Prgomet, Primorski Dolac i Lećevica) doživjeti gospodarski zamah. Područje LAG-a područje je očuvane prirodne i kulturne baštine te baštine Mediterana, što mu omogućuje daljnji razvoj ne samo u proizvodnji, transportu i trgovini (kao logističko-proizvodno zaleđe priobalnih gradova) već i u turizmu, temeljenom na prirodnoj i kulturnoj baštini područja. U svom razvoju, područje ima priliku koristiti sredstva iz nacionalnih, regionalnih i lokalnih izvora, a najveći izazov je u opći razvoj integralno uključiti lokalno stanovništvo kao i postići udruživanje gospodarskih razvojnih dionika za jačanje konkurentnosti i prepoznatljivosti poduzetništva područja. Pri tome je najvažnije obrazovanje svih dionika razvoja te briga za djecu i mlade. Potrebno kontinuirano ulagati u razvoj infrastrukture da bi područje moglo ponuditi standarde života za svoje stanovnike koji su primjereni 21. stoljeću. U to treba uključiti i veću brigu za starije i nemoćne. Pri tome je najveća opasnost u stihijskom, neplanskom korištenju prirodnih resursa, a druga opasnost leži u utjecaju klimatskih promjena koja se može odraziti dugoročno na nedostatak pitke vode za stanovništvo LAG-a.

Tablica 24: SWOT analiza LAG-a

SNAGE	SLABOSTI
<p><u>Opće zemljopisne značajke područja i stanje infrastrukture</u> Povoljan geostrateški položaj (u povijesti i danas), zaleđe Splita Dobra prometna povezanost – A1 (izlaz Split) Velika sezonalnost klime, povoljni uvjeti za OIE, EE (sunce, vjetar) Krajobrazna i geomorfološka raznolikost područja; NATURA 2000 – velike površine u sustavu zaštite na međunarodnoj razini Visoka vrijednost kulturno-povijesne baštine znamenitosti i arheološki lokaliteti, obnovljena Kliška tvrđava (turistička atrakcija), tradicijska baština (običaji, gradnja) Kulturna nematerijalna (tradicijska) baština upisana u UNESCO-ovu reprezentativnu listu svjetske baštine (ojkanje, nijemo kolo) Društvena i komunalna infrastruktura u većim naseljima</p> <p><u>Gospodarske značajke područja</u> Pozitivni gospodarski trendovi s općine Dugopolje prenose se i na druge općine LAG-a (Dicmo, Muć, Klis) Razvijena poduzetnička infrastruktura za postojeće i poslovne zone u formiranju (Primorski Dolac) Prirodni preduvjeti za razvoj stočarstva, uzgoj i preradu ljekovitog bilja, maslinarstvo, vinogradarstvo i sl. Rast zaposlenosti i prihoda iz gospodarstva Razvoj turizma (temeljen na prirodnoj baštini) i privatnih smještajnih kapaciteta Prirodni preduvjeti za razvoj selektivnih oblika turizma (speleološkog, avanturističkog, ciklo i rekreativnog) Razvoj turističke ponude s dodatnim sadržajima u ruralnom turizmu</p> <p><u>Demografske i društvene (socijalne) značajke</u> Prostor dnevnih migracija Udruge u kulturi, sport-rekreacija Starija populacija-nositelji tradicijskih znanja i vještina</p>	<p><u>Opće zemljopisne značajke područja i stanje infrastrukture</u> Nedovoljno iskorišten geostrateški i prometni položaj područja za opći razvoj LAG-a Dio JLS-ova LAG-a (Prgomet, Primorski Dolac, Lećevecica, Muć) loše lokalne prometne povezanosti Neiskorištenost prirodnih preduvjeta za razvoj EE i OIE Neujednačen razvoj društvene i komunalne infrastrukture (manja i izolirana naselja, Prgomet, Primorski Dolac i Lećevecica), društvena - potrebna izgradnja, obnova i opremanje; komunalna – nedostatna vodoopskrba, odvodnja i pročišćavanje otpadnih voda te gospodarenje otpadom; očuvanje okoliša i krajobraza Nedostatna sportsko-rekreacijska infrastruktura na cijelom području</p> <p><u>Gospodarske značajke područja</u> Neravnomjeran gospodarski razvoj unutar LAG-a Nedostatno iskorišteni prirodni i kulturno-povijesni resursi, tradicija-nedovoljna prepoznatljivost područja (nacionalna i međunarodna baština, arhitektura, krajobraz...) i proizvodi bazirani na tradicijskoj baštini (zaštićeni gastro-proizvodi, zanatski...) Nedovoljna svijest stanovnika o potrebi prilagodbe novim trendovima i tehnologijama u poljoprivredi i turizmu Usitnjenost poljoprivrednih površina, nedostatak navodnjavanja, mala ekološka proizvodnja Nedostatna edukacija i udruživanje poljoprivrednih proizvođača i prerade; sjedište vlasnika u većini nije na području LAG-a Nedovoljne površine poljoprivrednog zemljišta koje se obrađuju upisane u ARKOD (neriješeno vlasništvo) Neiskorištene mogućnosti razvoja ruralnog turizma temeljenog na prirodnim resursima, kulturno-povijesnoj baštini, sportskoj rekreaciji, lokalnoj gastronomiji, prodaji proizvoda na kućnom pragu Nedostatna turistička infrastruktura</p> <p><u>Demografske i društvene (socijalne) značajke</u></p>

	<p>Nedostatak organizirane hitne medicine na području LAG-a Depopulacija većeg dijela područja LAG-a (Muć, Lećevica, Prgomet, Primorski Dolac) Nizak stupanj obrazovanosti stanovnika (većinom srednja stručna sprema), digitalna pismenost Značajan udio mladih i žena u nezaposlenima Nedostatni kapaciteti ustanova za brigu o starijim i nemoćnim osobama Nedostatak kapaciteta za razvoj i implementaciju projekata Nerazvijeni kapaciteti OCD-a i uvjeti za njihov rad</p>
PRILIKE	PRIJETNJE
<p>Proces revitalizacije lokalne zajednice iz resursa koji su dostupni putem različitih EU programa i fondova, uključujući LEADER program Nacionalne potpore za zaštitu autohtonih i prepoznatljivih prehrambenih proizvoda (tradicionalno prepoznatljivi proizvodi koje je potrebno valorizirati, zaštititi i promovirati s ciljem potpore razvoju prepoznatljivosti područja) Prepoznatljivost Zagore - velik potencijal za brandiranje područja Potpore za razvoj OCD-a i integraciju lokalnih zajednica s ciljem očuvanja baštine i razvoja identiteta Potpore razvoju turizma cjelovitih destinacija Mogućnosti potpora raznim oblicima razvoj i suradnje mladih, žena i drugih osjetljivih skupina društva (ESF i programi Unije)</p>	<p>Nedovoljno brzo pokretanje procesa razvoja ruralnih sredina – sporost nadležne administracije s javno-pravnim ovlastima Ograničena financijska sredstva JLS Visoka financijska ulaganja u komunalnu infrastrukturu Neriješeni imovinsko-pravni odnosi i zemljišne knjige Depopulacija i starenje stanovništva u najruralnijim područjima LAG-a, odlazak mladog i obrazovanog stanovništva u cijeloj regiji Urbanizacija i devastacija prostora ugrožava prirodnu i kulturnu baštinu Financijska nestabilnost organizacija civilnog društva Klimatske promjene i elementarne nepogode (suše i dr.) uvjetuju stagnaciju ili napuštanje osobito poljoprivrednih gospodarskih aktivnosti i područja</p>

5. OPĆI CILJEVI, SPECIFIČNI CILJEVI I INTERVENCIJE LRS

5.1. Prikaz potreba područja LAG-a

Prikaz potreba, opis općih i posebnih ciljeva te prikaz intervencija na području LAG Zagora temelji se na rezultatima radionica za izradu LRS-a, konzultacijama s dionicima, provedenoj anketi te radionicama Ministarstva poljoprivrede i APPRRR-a. Tijekom izrade LRS istaknuti su razvojni potencijali te, s njima povezane, razvojne potrebe čijem rješavanju LAG može mjerljivo doprinijeti u okviru provedbe LEADER-a u okviru SP ZPP-a 2023.-2027.

P1: Razvoj održive poljoprivrede i prepoznatljivih lokalnih proizvoda

Analiza značajki područja te SWOT analiza istaknute su velike razvojne mogućnosti koje pruža velika biološka i krajobrazna raznolikost kao i bogatstvo tradicije prostora Zagore. Poljoprivreda i proizvodnja hrane, kao povijesna djelatnost područja, uvijek se zasnivala na lokalnim i tradicionalnim sortama i pasminama kao i ograničenjima te mogućnostima u prirodnom okruženju. Prostor LAG-a već ima čitav niz prepoznatljivih lokalnih proizvoda u korelaciji sa mediteranskom prehranom no isti nisu dovoljno prepoznati, valorizirani ni zaštićeni. Poljoprivredna proizvodnja i prerada, proizvodnja zdrave i prepoznatljive lokalne hrane zahtjeva moderne tehnologije, inovativne pristupe i metode, uvođenje zelenih i digitalni tehnologija te implementaciju dodane vrijednosti. Očuvan okoliš i tradicija područja predstavljaju velik razvojni potencijal za proizvodnju prepoznatljivih, inovativnih i tradicionalnih prehrambenih proizvoda. Važno je revitalizirati stara znanja i vještine te proizvodne prakse putem suvremenih metoda. Posebnu pažnju je potrebno posvetiti očuvanju okoliša te jačanju otpornosti proizvodnje hrane na klimatske promjene (suša). Proizvodnim dionicima treba jačati znanja i vještine u poljoprivrednoj proizvodnji i preradi, u marketingu i promociji lokalne hrane zasnovane na tradicijskom nasljeđu. Potrebno je omogućiti povezivanje poljoprivrednika te stvaranje kratkih nabavnih lanaca te razvoj lokalnih tržišta kako bi se omogućila revitalizacija i održivost poljoprivrede.

P2: Razvoj diversificiranog i prepoznatljivog gospodarstva

Na cijelom području LAG-a, posebno u manjim ruralnim naseljima, bez obzira na opći porast gospodarskih aktivnosti u području, nedostaje potpora očuvanju tradicijskih djelatnosti i obilježja koje su ovaj prostor činili jedinstvenim. Stari zanati, znanja i vještine izumiru, krajolik se mijenja utjecajem globalizacije i modernizacije. Područje gubi mlade i aktivne stanovnike, posebno iz manjih i raštrkanih naselja, posebno radi blizine velikih urbanih sredina. Razvoj turizma u području u sve većem je zamahu, no nedostaje mu prepoznatljivost i identitet, posebno koji se zasniva na visoko vrijednoj kulturno-povijesnoj i prirodnoj baštini. Stoga je potrebno pružiti potporu poduzetničkim aktivnostima usmjerenim razvoju turističke ponude i sadržaja s ciljem stvaranja arhitekturno, krajobrazno, kulturološki i gastronomski prepoznatljive destinacije. Isto tako, sve više nedostaje poduzetničkih proizvoda i usluga u lokalnoj zajednici stoga je važno pružiti potporu za razvoj raznolikih djelatnosti te umrežavanje ponude i dionika što predstavlja veliku mogućnost zapošljavanja posebno mladih i žena te drugih stanovnika iz osjetljivih društvenih skupina. Razvoj poduzetništva treba zasnivati na inovativnom pristupu korištenja baštine, zelenoj i digitalnoj tranziciji, uvođenju novih tehnologija i metoda, suradnje i umrežavanja. Putem razvoja poduzetništva potrebno je stvoriti jedinstvenu prepoznatljivost područja i brandirati destinaciju Zagore.

P3: Razvoj male ruralne infrastrukture i održivo korištenje baštine

Društvena i komunalna infrastruktura, u malim i prostorno raspršenim zajednicama i dalje su ključna razvojna potreba. Nedostaje osnovnih usluga ili im je otežana njihova dostupnost. Društvena infrastruktura i ulaganja u opremanje, posebno su važni u području društvene uključenosti, sporta i rekreacije, kako za lokalno stanovništvo tako i za posjetitelje područja. Potreba unapređenja uvjeta za život stanovništva i zajedništva važna je i radi depopulacije ruralnih naselja kao i radi ukupnog socioekonomskog razvoja područja. Potrebno je ulaganja u malu infrastrukturu povezati s organiziranjem i provedbom osnovnih usluga za stanovništvo, kao i za rad civilnih udruga koje rade na poboljšanju kvalitete življenja u svojim zajednicama. Ove potrebe treba povezati s drugim potrebama i onda, sinergijom, doprinijeti ukupnom poboljšanju kvalitete življenja stanovništva i zajedništva u lokalnim zajednicama. Također, za razvoj ruralne infrastrukture i usluga potrebno je koristiti prilike koje pruža zelena i digitalna tranzicija, povezati ih sa jačanjem zaštite okoliša, valorizacijom, očuvanjem, održivim

korištenjem te promocijom kulturno-povijesne i prirodne baštine što je neophodno za povećanje kvalitete života stanovnika, ali i daljnji razvoj turističke ponude područja. Potrebno je stvoriti prepoznatljivost područja i kreirati zajednički identitet LAG-a Zagora, kako bi se doprinijelo stvaranju jedinstvene turističke destinacije i poboljšanju života stanovnika.

P4: Razvoj civilnog društva i identiteta područja

Područje LAG-a karakteriziraju raspršena naselja, očuvana kulturna i prirodna baština krša, nedovoljne prostorne povezanosti naselja koja imaju identitete i diversificirane lokalne značajke i potrebe. Kako bi se omogućio razvoj prepoznatljivosti područja u cjelini, kao jedinstvene i integrirane lokalne zajednice potrebno je jačati suradnju i povezanost unutar čitavog područja. Potrebno je poboljšati sve oblike komunikacije-sektorske, međusektorske i međugeneracijske kako bi se povećala sinergija razvojnih kapaciteta područja. Potrebno je jačati umrežavanje, suradnju i partnerstvo s ciljem osnaživanja zajedništva u svrhu smanjenja društvenih nejednakosti i razvoja identiteta i promocije područja LAG-a Zagora.

Tablica 25: Potrebe područja LAG-a

Naziv potrebe	Opis potrebe	Naziv općeg cilja LRS-a kojim se ispunjava potreba	Naziv specifičnog cilja LRS-a kojim se ispunjava potreba
P1: Razvoj održive poljoprivrede i prepoznatljivih lokalnih proizvoda	Razvoj održive, otporne i okolišno prihvatljive poljoprivredne proizvodnje, prerade, marketinga i promocije prehrambenih proizvoda, zasnovanih na lokalnim razvojnim resursima i tradiciji područja.	OC: Razvoj integracije i identiteta lokalne zajednice	SC1: Razvoj održivog, otpornog i inovativnog lokalnog poduzetništva
P2: Razvoj diversificiranog i prepoznatljivog gospodarstva	Razvoj održivih i okolišno prihvatljivih nepoljoprivrednih djelatnosti (proizvoda i usluga), zasnovanih na lokalnim razvojnim resursima i tradiciji područja.	OC: Razvoj integracije i identiteta lokalne zajednice	SC1: Razvoj održivog, otpornog i inovativnog lokalnog poduzetništva
P3: Razvoj male ruralne infrastrukture i održivo korištenje baštine	Razvoj male ruralne infrastrukture i usluga uz unaprjeđenje kohezije zajednice, očuvanje kulturno-povijesne i prirodne baštine, jačanje zaštite okoliša, zelene i digitalne tranzicije.	OC: Razvoj integracije i identiteta lokalne zajednice	SC2: Poboljšanje kvalitete života i doživljaja posjetitelja
P4: Razvoj civilnog društva i identiteta područja	Razvoj prepoznatljivosti i identiteta područja kroz sve oblike sektorske, međusektorske i međugeneracijske suradnje, inkluzije, partnerstva i društvenih inovacija.	OC: Razvoj integracije i identiteta lokalne zajednice	SC2: Poboljšanje kvalitete života i doživljaja posjetitelja

5.2. Opis općih i specifičnih ciljeva LRS

Tablica 26: Opći i specifični ciljevi LRS

Naziv općeg cilja	Kratki opis općeg cilja	Naziv specifičnog cilja	Kratki opis specifičnog cilja
OC: Razvoj integracije i identiteta lokalne zajednice	Ovim ciljem doprinosi se osnaživanju, sinergiji, jačanju socioekonomske otpornosti lokalne zajednice te razvoju	SC1: Razvoj održivog, otpornog i inovativnog lokalnog	Ovim ciljem postiže se jačanje poduzetništva u različitim djelatnostima u svrhu razvoja otpornosti i održivosti gospodarstva,

	prepoznatljivosti područja.	poduzetništva	očuvanja razvojnih resursa i povećanja prepoznatljivosti područja LAG-a Zagora
		SC2: Poboljšanje kvalitete života i doživljaja posjetitelja	Ovim ciljem postiže se jačanje kapaciteta i integracije svih razvojnih dionika područja, poboljšanje usluga te društvenih inovacija usmjerenih jačanju lokalnog identiteta, povećanju kvalitete života i privlačenja posjetitelja.

OC: Razvoj integracije i identiteta lokalne zajednice

Općim ciljem LAG Zagora doprinosi horizontalnoj razvojnoj politici za ruralna područja Europske unije – Dugoročnoj viziji za ruralna područja. Ovim ciljem LAG doprinosi postizanju Specifičnog cilja 8 SP ZPP-a: „Promicanje zapošljavanja, rasta, rodne ravnopravnosti, uključujući sudjelovanje žena u poljoprivredi, socijalne uključenosti i lokalnog razvoja u ruralnim područjima, uključujući kružno biogospodarstvo i održivo šumarstvo“ te doprinosi postizanju trećeg Općeg cilja ZPP-a: „Jačanje socioekonomske strukture ruralnih područja“ kao i cilju 5. Kohezijske politike EU: „Europa bliža građanima poticanjem održivog i integriranog razvoja svih vrsta područja i lokalnih inicijativa“. Ovim ciljem LAG doprinosi jačanju identiteta, povezivanju te otpornom i održivom razvoju lokalne zajednice, kako bi na održiv način, endogenim razvojnim mogućnostima i potencijalima, razvojem inovativnih i pametnih pristupa te primjenom zelene i digitalne tranzicije postigao integrirani teritorijalni razvoj područja.

SC1: Razvoj održivog, otpornog i inovativnog lokalnog poduzetništva

Područje LAG-a Zagora tradicionalno je bio prostor raznolike i inovativne poduzetničke tradicije koju su uvjetovali kulturno-povijesni i prirodni uvjeti. To je područje raznolike tradicionalne poljoprivrede i lokalne prehrane, brojnih znanja i vještina no, radi sve većeg razvoja turizma kao i velikih urbanih središta, lokalne poduzetničke aktivnosti, posebno u manjim i izoliranim naseljima, se smanjuju. Time se smanjuje mogućnost samozapošljavanja lokalnog stanovništva i diverzifikacija djelatnosti. Starenje stanovnika i slabiji interes mlađe populacije za poduzetništvom ugrožava očuvanje lokalnog identiteta, posebno lokalnih prehrambenih proizvoda te zanatskih proizvoda i različitih usluga, stoga, ovim ciljem LAG želi postići diverzifikaciju i revitalizaciju lokalnog i inovativnog poduzetništva, posebno onog koji se zasniva na tradicijskim znanjima i vještinama te lokalnim razvojnim resursima. Ovim ciljem LAG želi postići povećanje dodane vrijednosti, otpornost i održivost lokalnog poduzetništva, uz očuvanje razvojnih resursa i povećanje prepoznatljivosti proizvoda i usluga područja.

SC2: Poboljšanje kvalitete života i doživljaja posjetitelja

Područje LAG-a karakterizira velika tradicijska, kulturno-povijesna i prirodna baština. To je prostor i malih i izoliranih zajednica gdje je još očuvana krajobrazna raznolikost, običaji i način života, što su velike komparativne razvojne prednosti i mogućnosti. Ovim ciljem LAG želi postići povezivanje i razvoj ljudskih potencijala, razviti društvenu i komunalnu infrastrukturu i povezati ju sa lokalnim razvojnim potrebama stanovnika i posjetitelja područja, a kako bi razvio međusobno zajedništvo, teritorijalnu koheziju te povećao vidljivost i identitet područja.

5.3. Opis intervencija LRS uključujući projekte suradnje

Tablica 27: Intervencije u LRS

Opći cilj LRS	Specifični cilj LRS	Potreba	Intervencija
OC: Razvoj integracije i identiteta lokalne zajednice	SC1: Razvoj održivog, otpornog i inovativnog lokalnog poduzetništva	P1: Razvoj održive poljoprivrede i prepoznatljivih lokalnih proizvoda	INT 1.1. Jačanje lokalne poljoprivrede i proizvodnje hrane
		P2: Razvoj diversificiranog i prepoznatljivog gospodarstva	INT 1.2. Jačanje lokalnih nepoljoprivrednih djelatnosti
	SC2: Pобољшanje kvalitete života i doživljaja posjetitelja	P3: Razvoj male ruralne infrastrukture i održivo korištenje baštine	INT 2.1. Jačanje kohezije lokalne zajednice i identiteta područja
		P4: Razvoj civilnog društva i identiteta područja	

Zajedničke značajke za sve intervencije LAG-a u okviru LRS

Najviša ukupna vrijednost projekta (ili operacije) kojem će se pružiti potpora je do 300.000,00 EUR (bez PDV-a) dok je najviši iznos potpore po projektu koju LAG može dodijeliti do 200.000,00 EUR.

Zajednička načela kriterija kojima se postiže **prednost prilikom odabira projekata** (operacija) u okviru provedbe intervencija LAG-a zasnivaju se prvenstveno na doprinosu projekta (operacije) ključnim elementima **dodane vrijednosti LEADER-a** i to:

- povećanju/jačanju socijalnog (društvenog) kapitala u lokalnim zajednicama,
- poboljšanju lokalnog upravljanja te
- poboljšanju rezultata i učinaka politike za područje LAG-a u usporedbi s provedbom bez LEADER pristupa.

Doprinos dodanoj vrijednosti LEADER-a koju LAG planira postići očitovat će se prvenstveno kroz potporu inovacijama (inovativnim pristupima) te poticanju sektorske i međusektorske suradnje (partnerski projekti), kao i jačem uključivanju osjetljivih društvenih skupina. Inovacija je horizontalna tema koja prožima cijeli LRS i provedbu LEADER-a u cjelini. Svrha LRS je stvoriti adekvatno okruženje koje će omogućiti potporu promicanju inovacija i inovativnih aktivnosti/projekata. Operacija odnosno projekt ima inovativne značajke na lokalnoj razini ako operacija rezultira uvođenjem nove aktivnosti ili novog proizvoda ili nove/inovativne metode ili usluge na lokalnoj razini (ukupno područje LAG-a). Doprinos inovativnim i pametnim rješenjima u selima ujedno i jedan od kriterija doprinosa provedbi koncepta Pametnih sela.

Osnovni elementi primjene inovativnosti odnosno inovativnih značajki u lokalnom kontekstu sukladno članku 31. stavku 2. (d) Uredbe (EU) br. 2021/1060. za potrebe primjene u kriterijima odabira projekata (operacija) temelje se na:

- projektnim partnerstvima koja donose međusektorsku ili sektorsku suradnju različitih dionika u iznalaženju rješenja za razvojne potrebe područja LAG-a (partnerski projekti);
- potporom društvenim (socijalnim) inovacijama koje dovode do novih proizvoda i usluga kojima se rješavaju potrebe opće zajednice područja LAG-a, poput:
 - inovativnih pristupa i modernih ekoloških praksi u području zaštite okoliša i prirode kao i implementacije aktivnosti biogospodarstva (bioekonomije)
 - novih metoda i pristupa prijenosu znanja u području inovativne proizvodnje lokalne hrane i drugih lokalnih proizvoda, informatičkih tehnologija, drugih

aktivnosti područja, te u razvoju turizma (selektivni oblici, interpretacija baštine i sl.)

- društvenih inovacija koje razvijaju nove oblike i načine uključivanja ranjivih skupina društva
- tehnoloških i netehnoloških inovacija usmjerenih na nove tehnologije i/ili metode koje omogućuju povećanje otpornosti na klimatske promjene, digitalizaciju i zelenu tranziciju, eko-inovacije i sl.

U svrhu jačanja doprinosa dodanoj vrijednosti LEADER-a u elementu **poboljšanja rezultata i učinaka politike putem načela kriterija odabira** prednost će imati projekti (operacije) „zajedničkog korisnika“ te oni kojima se ostvaruje „zajednički interes“. **Zajedničkim korisnikom** u smislu provedbe intervencija LRS smatraju se gospodarska udruženja (zadruga, klasteri i dr.), OCD-i ili javno-pravna tijela te pravne osobe (ustanove i/ili poduzeća u većinskom javnom vlasništvu). Zajedničkim korisnikom smatra se i provedba zajedničkih projekata, odnosno, ako se projekti (operacije) provode u sektorskom ili međusektorskom partnerstvu.

Partnerskim projektom smatra se projekt u kojem više korisnika (projektnih promotora) sudjeluje u provedbi projekta (operacije) u jednoj intervenciji LAG-a. Pri tomu, prije podnošenja Zahtjeva za potporu, projektni partneri moraju imati sklopljen Sporazum o međusobnoj suradnji kojim se ujedno definira glavni partner (nositelj projekta) te u kojem su jasno definirane i razgraničene aktivnosti i zadaće projektnih partnera. Također, svi korisnici (projektni partneri) moraju ispunjavati uvjete prihvatljivosti za intervenciju LAG-a za koju prijavljuju zajednički projekt (zajedničku operaciju).

Projekt odnosno operacija ima **Zajednički interes**, provodi li ga Zajednički korisnik i/ili ako je u kolektivnom interesu članova Zajedničkog korisnika i opće javnosti odnosno od dobiti za opću zajednicu. Takav projekt (operacija) treba biti više od zbroja pojedinačnih interesa članova Zajedničkog korisnika.

Temeljni (opći) uvjeti prihvatljivosti svih projekata (operacija), uključujući i partnerske projekte (operacije) u okviru provedbe intervencija LAG-a su:

- biti usklađen sa ciljevima iz LRS
- biti usklađen sa jednim ili više specifičnih ciljeva SP ZPP navedenim u članku 6. stavku 1. i 2. Uredbe (EU) 2021/2115
- provoditi se na području LAG-a na kojem korisnik na LAG natječaju podnosi zahtjev za potporu
- ukupni iznos projekta ne smije biti veći od 300.000,00 EUR (bez PDV-a)
- biti usklađen sa pravilima državne potpore, ako je primjenjivo
- biti usklađen s EU i RH zakonodavstvom koje se odnosi na predmetni projekt

Temeljni (opći) uvjeti prihvatljivosti projekta (operacije) se primjenjuju na sve projekte (operacija) za koje se podnosi Zahtjev za potporu, uključujući partnerske projekte (operacije).

Ciljani korisnici (projektni promotori) LRS su sve pravne i fizičke osobe privatnog prava te pravne osobe javnog prava, pri čemu su zajednički temeljni odnosno opći uvjeti prihvatljivosti svih korisnika (pojedinačnih i zajedničkih) sljedeći:

- imati prebivalište ili sjedište, uključujući podružnicu, ovisno o organizacijskom obliku unutar područja LAG-a putem kojeg podnosi zahtjev za potporu, prije dana objave LAG natječaja sve do proteka roka od 5 (pet) godina od dana konačne isplate sredstava potpore, osim u slučaju ako odabrani LAG promijeni obuhvat područja ili u slučaju više sile i izvanredne okolnosti sukladno članku 3. stavku 1. Uredbe (EU) br. 2021/2116;
- imati podmirene odnosno uređene financijske obveze prema državnom proračunu;

- ne smije biti u postupku predstečaja, stečaja, stečaja potrošača ili likvidacije u skladu s posebnim propisima.

Temeljni uvjeti prihvatljivosti korisnika na LAG natječaju se primjenjuju na sve korisnike na LAG natječaju koji podnose Zahtjev za potporu, uključujući partnerske projekte (operacije).

Intervencija LEADER u okviru SP ZPP-a prvenstveno provodi na temelju članka 77. Uredbe (EU) br. 2021/2115 pod nazivom “Suradnja“, uključujući i članke 73., 74. te 75. navedene Uredbe. Sukladno članku 77. stavku 3. Uredbe (EU) br. 2021/2115, intenzitet potpore u LAG intervenciji može iznositi **najviše 100%** prihvatljivih troškova projekta odnosno mogu se pokriti svi troškovi povezani s projektom.

U slučaju kada LAG intervencija uključuje ulaganja u skladu s člankom 73. Uredbe (EU) 2021/2115, intenzitet potpore može iznositi **najviše 65%** prihvatljivih troškova projekta, a iznimno se može povećati u sljedećim slučajevima:

- a) **najviše 80%** kada je korisnik mladi poljoprivrednik²¹
- b) **najviše 85%** za ulaganja malih poljoprivrednih gospodarstava²²
- c) **najviše 100%** za neproduktivna ulaganja²³ i temeljne usluge i infrastrukturu u ruralnim područjima²⁴.

²¹ **Mladi poljoprivrednik** je osoba starija od 18 i mlađa od 40 godina (do navršene 41 god.) u trenutku podnošenja Zahtjeva za potporu, koja posjeduje odgovarajuće vještine i znanje o poljoprivredi te po prvi puta uspostavlja poljoprivredno gospodarstvo ekonomske veličine od 10.000 EUR do 100.000 EUR na kojem ima status nositelja/odgovorne osobe ili je status nositelja/odgovorne osobe po prvi put stekla unutar 5 (pet) godina do dana podnošenja zahtjeva za potporu, a u slučaju trgovačkog društva je i odgovorna osoba isključivo ukoliko je vlasnik najmanje 50% temeljnog kapitala društva.

²² **Malo poljoprivredno gospodarstvo** predstavlja poljoprivredno gospodarstvo koje ima ekonomsku veličinu poljoprivrednog gospodarstva (EVPG) od 3.000 do 15.000 EUR-a SO.

²³ **Neproduktivna ulaganja** su ona ulaganja koja ne dovode do značajnog povećanja vrijednosti ili profitabilnosti korisnika odnosno koja ne ostvaruju značajan dohodak, prihod ili dobit, ali pri tome imaju pozitivan utjecaj na primjerice: socijalnu uključivost, pomoć ranjivim skupinama, edukaciju, prijenos znanja i vještina, jačanje teritorijalnog identiteta, očuvanje baštine, okoliš i klimu i sl.

²⁴ Pod **temeljnom uslugom i infrastrukturom u ruralnim područjima** podrazumijeva se ulaganje koje kumulativno ispunjava sljedeće: podiže kvalitetu života u ruralnim područjima (kulturno-društvenu i/ili obrazovno-odgojnu i/ili sportsko-rekreativnu i/ili rekreacijsku i/ili turističku i/ili komunalnu i/ili zdravstvenu i/ili javnih usluga itd.), namijenjeno je javnoj upotrebi/korištenju, mora biti javno dostupno različitim pojedincima i interesnim skupinama, ne smije biti profitnog karaktera (operativni prihodi ne smiju biti veći od operativnih troškova), provodi se u naselju s najviše 25.000 stanovnika.

Tablica 28: Projekti suradnje

Vrsta projekta suradnje	Područje interesa projekta suradnje	Očekivani rezultat provedbe projekta suradnje	Indikativna visina proračuna projekta suradnje u odnosu na ukupan iznos alokacije koju će LAG ostvariti u razdoblju 2023.-2027.
Transnacionalni	Turizam i tradicijska baština	Razvijeni novi ili ojačani postojeći turistički proizvodi; stvaranje umrežene ponude; promocija, prijenos znanja i iskustava	2,5% od iznosa za projekte suradnje
Međuteritorijalni	Krajobraz, zelena infrastruktura, klima i bioraznolikost	Razmjena iskustava, prijenos znanja i primjera dobre prakse o valorizaciji kulturnih krajobraza, agrarnih krajobraza, poljoprivredne / pastirske infrastrukture u sprezi s kulturom i tradicijskim običajima zajednice i/ili zaštitom bioraznolikosti	1,5% od iznosa za projekte suradnje

Napomena: Sve navedeno u okviru intervencija podložno je dodatnim izmjenama i dopunama tijekom provedbe LRS sukladno konzultacijama s lokalnim razvojnim dionicima te dodatnim uputama/smjernicama nadležnog Upravljačkog i Provedbenog tijela.

Tablica 29: Opis intervencija

Naziv i kod intervencije	INT 1.1. Jačanje lokalne poljoprivrede i proizvodnje hrane
Područje obuhvata	Cijelo područje LAG-a
Kratki opis intervencije: -svrha intervencije - doprinos intervencije općem i specifičnom cilju LRS - doprinos intervencije specifičnom cilju ZPP - pripadnost intervencije nekom od članaka Uredbe (EU) 2021/2115 - doprinos pokazateljima rezultata ZPP-a - opis dodatne vrijednosti intervencije u provedbi LEADER pristupa uz naglasak na posebitosti intervencije koje ju razlikuju u odnosu na SP ZPP intervencije - ako je je primjenjivo opis inovativnih elemenata LRS	Intervencija je pripremljena sukladno potrebama područja LAG-a definiranim tijekom izrade SWOT analize. Intervencija prioritetno doprinosi rješavanju potrebe područja LAG-a koja se odnosi na razvoj održive poljoprivrede i prepoznatljivih lokalnih proizvoda (P1). Svrha intervencije je pružiti potporu razvoju održive, otporne i okolišno prihvatljive poljoprivredne proizvodnje, prerade, marketinga i promocije prehrambenih proizvoda, zasnovanih na lokalnim razvojnim resursima i tradiciji područja. Intervencijom će se pružiti potpora poljoprivrednoj proizvodnji te proizvodnji lokalne hrane zasnovane na inovaciji, tradiciji i baštini te lokalnim resursima (tradicionalne i prepoznatljive sorte i pasmine). Intervencija, jačanjem ulaganja u prepoznatljivost područja i očuvanju tradicije, ujedno doprinosi općem gospodarskom razvoju područja i očuvanju razvojnih resursa čime doprinosi razvoju kvalitete života, turističke ponude te vidljivosti i identitetu prostora LAG-a Zagora. Intervencija doprinosi i jačanju tržišta lokalnih poljoprivrednih proizvoda kako putem kratkih nabavnih lanaca tako i u širem okruženju (blizina velikih urbanih cjelina i koncentracije posjetitelja). Intervencijom se jača zaštita okoliša, očuvanje i održivo korištenje prirodne baštine kao razvojne osnove te doprinosi revitalizaciji i očuvanju tradicije područja korištenjem novih i inovativnih tehnologija i metoda. Ova intervencija doprinijet će i diversifikaciji djelatnosti na području kao i stvaranju novih proizvoda i usluga. Putem ove intervencije pružit će se potpora i jačanju suradnje i umrežavanja lokalnih dionika gospodarskog razvoja. Intervencija će omogućiti brandiranje područja LAG-a Zagora diverzifikacijom poljoprivredne proizvodnje te stvaranjem lokalnih gastro-proizvoda zasnovanih na vlastitim razvojnim mogućnostima i resursima. Detaljni opisi i obrazloženja doprinosa projekata (operacija) kojima će se, u okviru ove intervencije, pružiti potpora razvojnim potrebama LAG-a bit će navedeni u natječaju LAG-a.

Fokus intervencije je na jačanju primarne poljoprivredne proizvodnje malih poljoprivrednih gospodarstava, razvoju prerade poljoprivrednih proizvoda s ciljem stvaranja inovativne ponude lokalne hrane koja se zasniva na tradicijskim vrijednostima i resursima. Intervencijom se omogućuje uvođenje novih i/ili inovativnih tehnologija i rješenja uključujući opremu i materijale, kao i ulaganje u obnovljive izvore energije i/ili energetske učinkovitost te diverzifikacija proizvodnje kao i poboljšanje radnih uvjeta, kako bi se doprinijelo ukupnom jačanju konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava. Intervencijom će se omogućiti digitalizacija i zelena tranzicija poljoprivrednih gospodarstava; trženje, marketing, prezentacija i promocija lokalne poljoprivrede i tradicijske prehrane; razvoj umrežavanja, partnerstva i kratkih lanaca opskrbe usmjereno jačanju zajedništva i prepoznatljivosti. Intervencijom će se omogućiti i jačanje kapaciteta poljoprivrednih gospodarstava u stjecanju novih znanja i vještina u zelenoj i digitalnoj tranziciji, novim tehnologijama, prilagodbi tržištu, marketingu, promociji i sl. što će povećati njihovu održivost te povećati otpornost na klimatske promjene. Intervencija, u većini svog obuhvata i aktivnosti, pripada uvjetima iz članak 73. uključujući članak 74. Uredbe (EU) br. 2021/2115.

Intervencija izravno doprinosi **Specifičnom cilju (SC) 1 LRS: Razvoj održivog, otpornog i inovativnog lokalnog poduzetništva** budući omogućuje razvoj poljoprivrednih gospodarstava putem njihove modernizacije te zelene i digitalne tranzicije u svrhu jačanja njihove otpornosti i održivosti, očuvanja razvojnih resursa i baštine područja te povećanja prepoznatljivosti i dodane vrijednosti LEADER-a.

Intervencija doprinosi **Općem cilju (OC) LRS: Razvoj integracije i identiteta lokalne zajednice** LAG-a Zagora budući se razvojem poljoprivrede i proizvodnje lokalne hrane koja se temelji na tradiciji i lokalnim razvojnim resursima doprinosi osnaživanju razvojnih dionika, njihovoj sinergiji, razvoju identiteta te jačanju opće socioekonomske otpornosti kao i razvoju prepoznatljivosti područja.

Intervencija izravno i značajno doprinosi Specifičnim ciljevima (SC/SO²⁵) ZPP:

SC2: Jačanje usmjerenosti na tržište i povećanje konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava kratkoročno i dugoročno, uključujući veću usmjerenost na istraživanja, tehnologiju i digitalizaciju putem sljedećih pokazatelja:

R.3 Digitalizacija poljoprivrede min. 5 PG-ova koji primaju potporu za digitalnu poljoprivrednu tehnologiju u okviru ZPP-a

R.9 Modernizacija min. 5 PG-ova koji primaju potporu za ulaganja u restrukturiranje i modernizaciju, uključujući poboljšanje učinkovitosti resursa

SC8: Promicanje zapošljavanja, rasta, rodne ravnopravnosti, uključujući sudjelovanje žena u poljoprivredi, socijalne uključenosti i lokalnog razvoja u ruralnim područjima, uključujući kružno biogospodarstvo i održivo šumarstvo putem sljedećih pokazatelja:

R.39 Razvoj ruralnog gospodarstva putem min. 2 ruralna poduzeća, uključujući poduzeća za biogospodarstvo, razvijena uz potporu u okviru ZPP-a

R.40 Pametna tranzicija ruralnoga gospodarstva putem min. 10 projekata kojima se doprinosi Pametnim selima

Doprinos dodanoj vrijednosti LEADER-a naveden je prethodno u uvodnom dijelu. Uz primjenu inovativnosti odnosno inovativnih značajki u lokalnom kontekstu u okviru ove intervencije, izravno se i značajno, doprinosi i sljedećim elementima:

- socijalnom (društvenom) kapitalu, putem projektnih aktivnosti očuvanja kulturnih (tradicijskih) vrijednosti područja i/ili jačanja zajedničkog identiteta/prepoznatljivosti područja

²⁵ SO – *Specific objective*. To je dodatna oznaka specifičnog cilja koja se pojavljuje u nadređenom regulatornom okviru za provedbu LRS. Unesen je radi lakšeg praćenja korelacije sa regulatornim okvirom.

	<ul style="list-style-type: none"> – lokalnom upravljanju putem broja projekata i broja novih korisnika koji do sada nisu provodili projekte financirane iz LEADER-a, kao i putem promotivnih aktivnosti i medijskih objava o projektima – rezultatima i učincima politike putem partnerskih projekata i/ili putem aktivnosti jačanja kapaciteta dionika o političkim strategijama EU-a (Zeleni plan, digitalna tranzicija i dr.) i/ili aktivnosti potpore izvrsnosti <p>Različitost intervencije u odnosu na nacionalnu razinu je objedinjenje primarne poljoprivredne proizvodnje i prerade poljoprivrednih proizvoda. Razlika je i u vrijednosti ekonomske veličine poljoprivrednog gospodarstva (potpora PG-ovima ispod 3.000 Eur EVPG) te u potpori projektima kojima se ostvaruje dodana vrijednost LEADER-a.</p>
Ciljani korisnici	Pravne i fizičke osobe upisane u relevantan upisnik PG-ova na nacionalnoj razini pri nadležnom tijelu ²⁶ . Detaljna razrada prihvatljivih korisnika bit će navedena u natječaju LAG-a.
Temeljni uvjeti prihvatljivosti korisnika	<p>Temeljni uvjeti prihvatljivosti korisnika su:</p> <ul style="list-style-type: none"> – imati prebivalište ili sjedište, uključujući podružnicu, ovisno o organizacijskom obliku unutar područja LAG-a putem kojeg podnosi zahtjev za potporu, prije dana objave natječaja LAG-a sve do proteka roka od 5 (pet) godina od dana konačne isplate sredstava potpore, osim u slučaju ako odabrani LAG promijeni obuhvat područja ili u slučaju više sile i izvanredne okolnosti sukladno članku 3. stavku 1. Uredbe (EU) br. 2021/2116; – imati podmirene odnosno uređene financijske obveze prema državnom proračunu; – ne smije biti u postupku predstečaja, stečaja, stečaja potrošača ili likvidacije u skladu s posebnim propisima. <p>Daljnji uvjeti prihvatljivosti korisnika bit će navedeni u natječaju LAG-a.</p>
Prihvatljive vrste projekta i temeljni uvjeti prihvatljivosti projekta	<p>Temeljni (opći) uvjeti prihvatljivosti projekata su:</p> <ul style="list-style-type: none"> – projekt se mora provoditi na području LAG obuhvata i – ukupni iznos projekta ne smije biti veći od 300.000 EUR (bez PDV-a). <p>Prihvatljive vrste projekata odnose se na primarnu poljoprivrednu proizvodnju, doradu, preradu i skladištenje poljoprivrednih proizvoda, neproizvodne djelatnosti na PG-ovima i sl.</p> <p>Prihvatljivi su projekti koji mogu uključiti sljedeće prihvatljive aktivnosti: građenje (izgradnja nove građevine i/ili rekonstrukcija i/ili održavanje postojeće građevine) i/ili opremanje građevine; nabava opreme; marketinške aktivnosti; edukacijsko-informativne aktivnosti; promotivne aktivnosti i druge aktivnosti koje doprinose ostvarenju ciljeva LRS. Detaljne prihvatljive vrste projekata i uvjeti prihvatljivosti projekata bit će navedeni u natječaju LAG-a.</p>
Načela kriterija odabira	<p>Načela kriterija odabira prioritetno, su:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Veličina PG-a (prednost imaju PG-ovi sa EVPG iznad 3000 Eur) – Dužina poslovanja (prednost imaju projekti nositelja sa dužim trajanjem poslovanja) – Radna mjesta (prednost imaju ulaganja koja stvaraju nova radna mjesta ili čijom se provedbom zadržavaju radna mjesta) – Vrsta ulaganja (prednost imaju projekti opremanja građevine i/ili nabave opreme) – Digitalizacija u društvenim aktivnostima u selima (prednost imaju projekti u okviru kojih se provode ulaganja u digitalizaciju u poljoprivredi i/ili preradi poljoprivrednih proizvoda)

²⁶ Napomena: U trenutku donošenja ove LRS relevantni upisnici su naziva: Upisnik poljoprivrednika ili Upisnik obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava i/ili dr.

	<ul style="list-style-type: none"> – Doprinos okolišnim ciljevima i ublažavanju klimatskih promjena u selima (prednost imaju projekti čije ulaganja odnose na uvođenje obnovljivih izvora energije i/ili energetske učinkovitost) – Dodana vrijednost u primarnoj poljoprivredi (prednost imaju projekti koji moderniziraju primarnu polj. proizvodnju zasnovanu na tradiciji područja i/ili lokalnim resursima i doprinose zaštiti okoliša i/ili očuvanju biološke raznolikosti) – Dodana vrijednost u preradi (prednost imaju projekti kojima se kreiraju proizvodi koji se zasnivaju na tradicijskim vrijednostima područja i/ili lokalnim resursima) – Dodana vrijednost LEADER-a (prednost će imati projekti koji imaju inovativne značajke u lokalnom kontekstu i/ili doprinose drugim rezultatima i učincima politike i/ili doprinose socijalnom (društvenom) kapitalu i/ili doprinose lokalnom upravljanju) <p>Razrada načela kriterija odabira odrediti će se u LAG natječaju.</p>
Najniža ukupna vrijednost projekta	Odredit će se u LAG natječaju.
Najviša ukupna vrijednost projekta	Najviša ukupna vrijednost projekta je do 300.000 EUR (bez PDV-a). Detaljno će se definirati u LAG natječaju
Najniži iznos potpore po projektu	Odredit će se u LAG natječaju
Najviši iznos potpore po projektu	Najviši iznos potpore po projektu je do 200.000 EUR. Detaljno će se definirati u LAG natječaju
Intenzitet potpore	Intenzitet potpore može iznositi najviše 65% prihvatljivih troškova projekta, a može se povećati u slijedećim slučajevima: <ul style="list-style-type: none"> – najviše 80% prihvatljivih troškova projekta kada je korisnik mladi poljoprivrednik, – najviše 85% prihvatljivih troškova projekta za ulaganja malih PG-ova <p>Dodatno će se definirati natječajem LAG-a.</p>

Pokazatelji

Broj novostvorenih radnih mjesta (puno radno vrijeme), doprinosi R.37 ZPP-a	0
Broj sačuvanih radnih mjesta	2

R. br.		
1.	Naziv pokazatelja	R.3 Digitalizacija poljoprivrede
	Mjerna jedinica	Broj PG-ova koji primaju potporu
	Ciljna vrijednost	5
1.	Naziv pokazatelja	R.9 Modernizacija poljoprivrednih gospodarstava
	Mjerna jedinica	Broj PG-ova koji primaju potporu
	Ciljna vrijednost	5
2.	Naziv pokazatelja	R.39 Razvoj ruralnog gospodarstva
	Mjerna jedinica	Broj poduzeća
	Ciljna vrijednost	2
3.	Naziv pokazatelja	R.40 Pametna tranzicija ruralnog gospodarstva
	Mjerna jedinica	Broj projekata
	Ciljna vrijednost	10

Naziv i kod intervencije	INT 1.2. Jačanje lokalnih nepoljoprivrednih djelatnosti
Područje obuhvata	Cijelo područje LAG-a
<p>Kratki opis intervencije:</p> <ul style="list-style-type: none"> -svrha intervencije - doprinos intervencije općem i specifičnom cilju LRS - doprinos intervencije specifičnom cilju ZPP - pripadnost intervencije nekom od članaka Uredbe (EU) 2021/2115 - doprinos pokazateljima rezultata ZPP-a - opis dodatne vrijednosti intervencije u provedbi LEADER pristupa uz naglasak na posebitosti intervencije koje ju razlikuju u odnosu na SP ZPP intervencije - ako je je primjenjivo opis inovativnih elemenata LRS 	<p>Intervencija je pripremljena sukladno potrebama područja LAG-a definiranim tijekom izrade SWOT analize.</p> <p>Intervencija prioritetno doprinosi rješavanju potrebe područja LAG-a koja se odnosi na razvoj diversificiranog i prepoznatljivog gospodarstva (P2). Svrha intervencije je omogućiti razvoj održivih i okolišno prihvatljivih nepoljoprivrednih djelatnosti, različitih proizvoda i usluga, zasnovanih na lokalnim razvojnim resursima i tradiciji područja. Pružanjem potpore diversificiranom gospodarskom razvoju izvan poljoprivredne proizvodnje ujedno se doprinosi općem socioekonomskom i integriranom teritorijalnom razvoju područja. Intervencijom se ujedno utječe na poboljšanje kvalitete života stanovnika i jačanje njegove atraktivnosti za privlačenje posjetitelja. Intervencijom se pruža potpora i razvoju selektivnih oblika održivog, zelenog i inovativnog turizma u području izravno povezanog sa lokalnom tradicijom i nasljeđem te kulturnom-povijesnom i prirodnom baštinom, kao i potpora razvoju drugih nepoljoprivrednih, tradicionalnih djelatnosti u području kojima se čuva identitet lokalne zajednice i omogućuje pristup proizvodima i uslugama neophodnim za poboljšanje života u području. Intervencijom se omogućuje raznolik gospodarski razvoj, povezivanje i suradnja dionika u turizmu i drugim razvojnim djelatnostima područja LAG-a te potiče razvoj lokalnog tržišta proizvoda i usluga, posebno poljoprivrednih proizvoda putem potrošnje u turizmu te zanatskih proizvoda i djelatnosti, tradicionalnih u području ili inovativnih koji se zasnivaju na tradiciji, baštini i značajkama lokalne zajednice. Intervencijom će se omogućiti jačanje zaštite okoliša, očuvanje i održivo korištenje baštinske razvojne osnove, kao i suradnja razvojnih dionika te njihovo umrežavanje u svrhu sinergije i jačanja identiteta područja LAG-a Zagora. Detaljna obrazloženja doprinosa projekata (operacija) kojima će se pružiti potpora u okviru ove intervencije razvojnim potrebama LAG-a bit će navedena u natječaju LAG-a.</p> <p>Fokus intervencije usmjeren je na razvoj selektivnih oblika ruralnog turizma (uz održivo korištenje kulturne i prirodne baštine) te drugih tradicionalnih i/ili inovativnih nepoljoprivrednih djelatnosti, u stvaranju proizvoda i razvoju usluga za stanovništvo i posjetitelje područja. Intervencijom će se pružiti potpora provedbi zelene i digitalne tranzicije u nepoljoprivrednim djelatnostima. Intervencijom će se omogućiti razvoj novih i inovativnih pristupa i rješenja te otvaranje novih i očuvanje postojećih radnih mjesta.</p> <p>Intervencija, u većini svog obuhvata i aktivnosti, pripada uvjetima iz članka 73. Uredbe (EU) br. 2021/2115.</p> <p>Intervencija izravno doprinosi Specifičnom cilju (SC) 1 LRS: Razvoj održivog, otpornog i inovativnog lokalnog poduzetništva budući omogućuje razvoj različitih djelatnosti izvan sektora poljoprivrede, kako razvoja turizma tako i razvoja drugih proizvoda i usluga te njihovog umrežavanja i razvoja kapaciteta čime se izravno doprinosi jačanju poduzetništva, otpornosti i vidljivosti područja te dodanoj vrijednosti LEADER-a.</p> <p>Intervencija doprinosi Općem cilju (OC) LRS: Razvoj integracije i identiteta lokalne zajednice područja LAG-a Zagora budući se razvojem nepoljoprivrednih djelatnosti te turizma, zasnovanih na tradiciji i lokalnoj baštini te resursima, umrežavanjem i jačanjem kapaciteta, doprinosi jačanju socioekonomske otpornosti lokalne zajednice te razvoju prepoznatljivosti ukupnog područja.</p> <p>Intervencija izravno i značajno doprinosi Specifičnom cilju (SC/SO) ZPP-a 8: Promicanje zapošljavanja, rasta, rodne ravnopravnosti, uključujući sudjelovanje žena u poljoprivredi, socijalne uključenosti i lokalnog razvoja u ruralnim</p>

	<p>područjima, uključujući kružno biogospodarstvo i održivo šumarstvo putem sljedećih pokazatelja (uključujući i R.37):</p> <p>R.39 Razvoj ruralnog gospodarstva putem min. 6 ruralnih poduzeća, uključujući poduzeća za biogospodarstvo, razvijena uz potporu u okviru ZPP-a (isključujući nova poduzeća)</p> <p>R.40 Pametna tranzicija ruralnoga gospodarstva putem min. 6 projekata (operacije) kojima se doprinosi Pametnim selima</p> <p>Doprinos dodanoj vrijednosti LEADER-a naveden je prethodno u uvodnom dijelu. Uz primjenu inovativnosti odnosno inovativnih značajki u lokalnom kontekstu u okviru ove intervencije, izravno se i značajno, doprinosi i sljedećim elementima:</p> <ul style="list-style-type: none"> – socijalnom (društvenom) kapitalu, putem projektnih aktivnosti očuvanja kulturnih (tradicijskih) vrijednosti područja i/ili jačanja zajedničkog identiteta/prepoznatljivosti područja – lokalnom upravljanju putem broja projekata i broja novih korisnika koji do sada nisu provodili projekte financirane iz LEADER-a, kao i putem promotivnih aktivnosti i medijskih objava o projektima – rezultatima i učincima politike putem partnerskih projekata i/ili putem aktivnosti jačanja kapaciteta dionika o političkim strategijama EU-a (Zeleni plan, digitalna tranzicija i dr.) i/ili aktivnosti potpore izvrsnosti <p>Različitost intervencije u odnosu na nacionalnu razinu, uz ranije navedeno, očituje se i u potpori diverzifikaciji ruralnog gospodarstva, potpori malim poduzetnicima te projektima kojima se ostvaruje dodana vrijednost LEADER-a.</p>
Ciljani korisnici	<p>Pravne i fizičke osobe privatnog prava, uključujući i PG-ove upisane u relevantan upisnik PG-ova na nacionalnoj razini pri nadležnom tijelu. Detaljna razrada prihvatljivih korisnika bit će navedena u natječaju LAG-a.</p>
Temeljni uvjeti prihvatljivosti korisnika	<p>Temeljni uvjeti prihvatljivosti korisnika su:</p> <ul style="list-style-type: none"> – imati prebivalište ili sjedište, uključujući podružnicu, ovisno o organizacijskom obliku unutar područja LAG-a putem kojeg podnosi zahtjev za potporu, prije dana objave natječaja LAG-a sve do proteka roka od 5 (pet) godina od dana konačne isplate sredstava potpore, osim u slučaju ako odabrani LAG promijeni obuhvat područja ili u slučaju više sile i izvanredne okolnosti sukladno članku 3. stavku 1. Uredbe (EU) br. 2021/2116; – imati podmirene odnosno uređene financijske obveze prema državnom proračunu; – ne smije biti u postupku predstečaja, stečaja, stečaja potrošača ili likvidacije u skladu s posebnim propisima. <p>Daljnji uvjeti prihvatljivosti korisnika bit će navedeni u natječaju LAG-a.</p>
Prihvatljive vrste projekata i temeljni uvjeti prihvatljivosti projekata	<p>Temeljni uvjeti prihvatljivosti projekata su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - projekt se mora provoditi na području LAG obuhvata - ukupni iznos projekta ne smije biti veći od 300.000,00 EUR (bez PDV-a) <p>Prihvatljive vrste projekata odnose se na razvoj ruralnog turizma i s njime povezanih djelatnosti i aktivnosti, razvoj drugih nepoljoprivrednih djelatnosti i usluga u području i sl.</p> <p>Prihvatljivi su projekti koji mogu uključiti sljedeće prihvatljive aktivnosti: građenje (izgradnja nove građevine i/ili rekonstrukcija i/ili održavanje postojeće građevine) i/ili opremanje građevine; nabava opreme; marketinške aktivnosti;; edukacijsko-informativne aktivnosti; promotivne aktivnosti i druge aktivnosti koje doprinose ostvarenju ciljeva LRS. Detaljne prihvatljive vrste projekata i uvjeti prihvatljivosti projekata bit će navedeni u natječaju LAG-a.</p>
Načela kriterija odabira	<p>Načela kriterija odabira, prioritetno, su:</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - Radno iskustvo u turizmu ili drugim, nepoljoprivrednim, djelatnostima (prednost imaju korisnici koji duže posluju) - Radna mjesta (prednost imaju ulaganja koja stvaraju nova radna mjesta ili čijom se provedbom zadržavaju radna mjesta) - Dodana vrijednost u djelatnostima (prednost imaju projekti kojima se kreiraju usluge/proizvodi koji se zasnivaju na tradicijskim vrijednostima područja i/ili lokalnim resursima) - Digitalizacija u društvenim aktivnostima u selima (prednost imaju projekti u okviru kojih se provode ulaganja u digitalizaciju u turizmu ili drugim nepoljoprivrednim djelatnostima) - Doprinos okolišnim ciljevima i ublažavanju klimatskih promjena u selima (prednost imaju projekti u okviru kojih se provode ulaganja u zaštitu okoliša i/ili ublažavanje klimatskih promjena) - Dodana vrijednost LEADER-a (prednost će imati projekti koji imaju inovativne značajke u lokalnom kontekstu i/ili doprinose drugim rezultatima i učincima politike i/ili doprinose socijalnom (društvenom) kapitalu i/ili doprinose lokalnom upravljanju) <p>Razrada načela kriterija odabira odrediti će se u LAG natječaju.</p>
Najniža ukupna vrijednost projekta	Odredit će se u LAG natječaju.
Najviša ukupna vrijednost projekta	Najviša ukupna vrijednost projekta je do 300.000 EUR (bez PDV-a). Detaljno će se definirati u LAG natječaju
Najniži iznos potpore po projektu	Odredit će se u LAG natječaju.
Najviši iznos potpore po projektu	Najviši iznos potpore po projektu je do 200.000 EUR. Detaljno će se definirati u LAG natječaju
Intenzitet potpore	Intenzitet potpore može iznositi 65% prihvatljivih troškova projekta. Dodatno će se definirati u LAG natječaju.

Pokazatelji

Broj novostvorenih radnih mjesta (puno radno vrijeme), doprinosi R.37 ZPP-a	1
Broj sačuvanih radnih mjesta	2

R. br.		
1.	Naziv pokazatelja	R.39 Razvoj ruralnog gospodarstva
	Mjerna jedinica	Broj poduzeća
	Ciljna vrijednost	6
2.	Naziv pokazatelja	R.40 Pametna tranzicija ruralnoga gospodarstva
	Mjerna jedinica	Broj projekata
	Ciljna vrijednost	6

Naziv i kod intervencije	INT 2.1. Jačanje kohezije lokalne zajednice i identiteta područja
Područje obuhvata	Cijelo područje LAG-a
<p>Kratki opis intervencije:</p> <ul style="list-style-type: none"> -svrha intervencije - doprinos intervencije općem i specifičnom cilju LRS - doprinos intervencije specifičnom cilju ZPP - pripadnost intervencije nekom od članaka Uredbe (EU) 2021/2115 - doprinos pokazateljima rezultata ZPP-a - opis dodatne vrijednosti intervencije u provedbi LEADER pristupa uz naglasak na posebitosti intervencije koje ju razlikuju u odnosu na SP ZPP intervencije - ako je je primjenjivo opis inovativnih elemenata LRS 	<p>Intervencija je pripremljena sukladno potrebama područja LAG-a definiranim tijekom izrade SWOT analize.</p> <p>Intervencija prioritetno doprinosi rješavanju potrebe područja LAG-a koja se odnosi na razvoj male ruralne infrastrukture i održivo korištenje baštine (P3) te pruža potporu razvoju civilnog društva i identiteta područja LAG-a Zagora (P4). Svrha intervencije je pružiti potporu razvoju male infrastrukture i javnih usluga uz unaprjeđenje kohezije lokalne zajednice, očuvanje kulturno-povijesne i prirodne baštine, jačanje zaštite okoliša, zelene i digitalne tranzicije, kao i pružiti potporu razvoju prepoznatljivosti i identiteta područja kroz sve oblike sektorske, međusektorske i međugeneracijske suradnje, inkluzije, partnerstva i društvenih inovacija. Intervencijom se izravno jača integralni teritorijalni razvoj područja LAG-a te utječe na smanjenje depopulacije malih seoskih sredina i povećanje inkluzije svih lokalnih stanovnika, posebno onih iz osjetljivih skupina društva, s ciljem jačanja zajedničkog identiteta LAG-a Zagora. Razvoj infrastrukture na području te jačanje suradnje sektorskih i međusektorskih razvojnih dionika ujedno utječe na gospodarski razvoj područja, posebno na razvoj poljoprivrede i turizma, ali i na sve druge gospodarske djelatnosti. Razvojem male lokalne društvene i komunalne ruralne infrastrukture omogućuje se očuvanje kulturno-povijesne i prirodne baštine, jačanje zaštite okoliša u cjelini te očuvanje tradicijskih vrijednosti područja. Razvoj društvene i komunalne infrastrukture preduvjet je i za daljnji razvoj turizma te područja LAG-a kao turističke destinacije. Razvoj civilnog društva, društvenih inovacija, implementacija zelenih i digitalnih tehnologija, jačanje i umrežavanje ljudskih resursa na svim razinama (sektorski, međusektorski i međugeneracijski) preduvjet su za daljnji razvoj zajednice i privlačenje posjetitelja u područje LAG-a. Intervencijom se omogućuje razmjena znanja i vještina, prijenos primjera dobre prakse u socioekonomskom razvoju, očuvanju vrijedne tradicijske, kulturno-povijesne i prirodne baštine, vrijedne i raznolike tradicijske, zaštite okoliša te aktivnostima usmjerenim na društvenu inkluziju. Intervencijom se pruža potpora održivom korištenju ruralne infrastrukture te primjeni inovativnih metoda i pametnih rješenja u lokalnoj zajednici u svrhu jačanja društvene kohezije i izgradnje zajedničkog identiteta područja LAG-a Zagora. Intervencijom se omogućuje i razvoj aktivnosti marketinga i promocije područja kao jedinstvene destinacije. Detaljna obrazloženja doprinosa projekata (operacija) kojima će se, u okviru ove intervencije, pružiti potpora razvojnim potrebama LAG-a bit će navedena u natječaju LAG-a.</p> <p>Fokus intervencije usmjeren je na razvoj male društvene i komunalne infrastrukture i usluga za ukupnu zajednicu uz očuvanje i održivo korištenje kulturne i prirodne baštine te aktiviranje i integraciju lokalnih razvojnih resursa. Intervencijom se pruža potpora u zelenoj i digitalnoj tranziciji u području LAG-a te pametnim i inovativnim rješenjima u selima usmjerenim zaštititi okoliša i povećanju kvalitete života stanovnika te doživljaja posjetitelja. Fokus intervencije usmjeren je i na razvoj komunikacije, suradnje i povezanosti ljudskih resursa svih interesnih i dobnih skupina LAG-a, jačanje organizacija civilnog društva, razmjene iskustava, prijenosa dobre prakse putem zajedničkih razvojnih projekata i aktivnosti za povećanje znanja i vještina, povećanje kvalitete života, društvenu inkluziju, zaštitu okoliša te očuvanje i promociju lokalnog gospodarstva, tradicije, kulturno-povijesne i prirodne baštine, razvoj prepoznatljivosti, vidljivosti i promocije područja putem različitih manifestacija i sl.</p> <p>Intervencija, u većini svog obuhvata i aktivnosti, pripada uvjetima iz članka 77. uključujući članak 73. Uredbe (EU) br. 2021/2115.</p>

	<p>Intervencija izravno doprinosi Specifičnom cilju (SC) 2 LRS: Pобољшanje kvalitete života i doživljaja posjetitelja budućim razvojem male javne infrastrukture i usluga, povezanih sa specifičnim lokalnim razvojnim potrebama, jačanjem kapaciteta te integracije razvojnih dionika, razvojem društvenih inovacija izravno postiže povećanje kvalitete života stanovnika i potencijala privlačenja posjetitelja te jačanje identiteta lokalne zajednice čime se postiže dodana vrijednost LEADER-a.</p> <p>Intervencija doprinosi Općem cilju (OC) 1 LRS: Razvoj integracije i identiteta lokalne zajednice budućim razvojem infrastrukture i usluga uz očuvanje okoliša i baštine te zelenu i digitalnu tranziciju, društvenu inkluziju i društvene inovacije te suradnju doprinosi osnaživanju i otpornosti lokalne zajednice i razvoju prepoznatljivosti područja.</p> <p>Intervencija izravno i značajno doprinosi specifičnom cilju (SC/SO) ZPP 8: Promicanje zapošljavanja, rasta, rodne ravnopravnosti, uključujući sudjelovanje žena u poljoprivredi, socijalne uključenosti i lokalnog razvoja u ruralnim područjima, uključujući kružno biogospodarstvo i održivo šumarstvo putem slijedećih pokazatelja (uključujući R.37):</p> <p>R.40 Pametna tranzicija ruralnoga gospodarstva putem min. 7 projekata kojima se doprinosi Pametnim selima</p> <p>R.41 Povezivanje ruralnih područja Europe putem ruralnog stanovništva, min. 5.000 stanovnika ima koristi od poboljšanog pristupa uslugama i infrastrukturi kroz potporu u okviru ZPP-a</p> <p>R.42 Promicanje socijalne uključenosti putem broja min. 50 osoba obuhvaćenih projektima kojima je dodijeljena potpora</p> <p>Doprinos dodanoj vrijednosti LEADER-a naveden je prethodno u uvodnom dijelu. Uz primjenu inovativnosti odnosno inovativnih značajki u lokalnom kontekstu u okviru ove intervencije, izravno se i značajno, doprinosi i sljedećim elementima:</p> <ul style="list-style-type: none"> – socijalnom (društvenom) kapitalu, putem projektnih aktivnosti koje se odnose na socijalnu (društvenu) interakciju stanovnika i/ili aktivnosti produblivanja solidarnosti, empatije prema ranjivim skupinama, jačanje kohezije zajednice (inkluzija) i/ili jačanje kapaciteta lokalnih razvojnih dionika i/ili očuvanje kulturnih (tradicijskih) vrijednosti područja i/ili na jačanje zajedničkog identiteta/prepoznatljivosti područja – lokalnom upravljanju putem broja projekata i broja novih korisnika koji do sada nisu provodili projekte financirane iz LEADER-a, putem projektnih aktivnosti koje se odnose na promotivne aktivnosti i medijske objave o projektima. – rezultatima i učincima politike putem partnerskih projekata i/ili putem aktivnosti jačanja kapaciteta dionika o političkim strategijama EU-a (Zeleni plan, digitalna tranzicija i sl.) i/ili aktivnosti potpore izvrsnosti i/ili jačanja razmjene znanja i vještina lokalnih razvojnih dionika i/ili jačanja volontiranja. <p>Različitost intervencije u odnosu na nacionalnu razinu, osim gore navedenoga, očituje se u potpori maloj ruralnoj infrastrukturi sukladno specifičnim potrebama lokalne zajednice, suradnji i umrežavanju te projektima kojima se ostvaruje dodana vrijednost LEADER-a.</p>
Ciljani korisnici	Pravne osobe javnog prava i/ili pravne osobe privatnog prava. Detaljna razrada prihvatljivih korisnika bit će navedena u natječaju LAG-a.
Temeljni uvjeti prihvatljivosti korisnika	Temeljni uvjeti prihvatljivosti korisnika su: <ul style="list-style-type: none"> – imati sjedište, uključujući podružnicu, ovisno o organizacijskom obliku unutar područja LAG-a putem kojeg podnosi zahtjev za potporu, prije

	<p>dana objave natječaja LAG-a sve do proteka roka od 5 (pet) godina od dana konačne isplate sredstava potpore, osim u slučaju ako odabrani LAG promijeni obuhvat područja ili u slučaju više sile i izvanredne okolnosti sukladno članku 3. stavku 1. Uredbe (EU) br. 2021/2116;</p> <ul style="list-style-type: none"> – imati podmirene odnosno uređene financijske obveze prema državnom proračunu; – ne smije biti u postupku predstečaja, stečaja, stečaja potrošača ili likvidacije u skladu s posebnim propisima. <p>Daljnji uvjeti prihvatljivosti korisnika bit će navedeni u LAG natječaju.</p>
Prihvatljive vrste projekta i temeljni uvjeti prihvatljivosti projekta	<p>Temeljni (opći) uvjeti prihvatljivosti projekata su:</p> <ul style="list-style-type: none"> – projekt se mora provoditi na području LAG obuhvata i – ukupni iznos projekta ne smije biti veći od 300.000 EUR (bez PDV-a). <p>Prihvatljive vrste projekata odnose se na razvoj male društvene i komunalne infrastrukture, valorizaciju, očuvanje i održivo korištenje kulturne i prirodne baštine, energetske učinkovitost, događanja, manifestacije, društvenu inkluziju, razmjenu znanja i vještina i dr. u svrhu jačanja kvalitete života stanovnika, razvoja identiteta i vidljivosti te promocije područja.</p> <p>Prihvatljivi su projekti koji mogu uključiti prihvatljive aktivnosti kao što su: građenje (izgradnja nove građevine i/ili rekonstrukcija i/ili održavanje postojeće građevine) i/ili opremanje građevine; nabava opreme; edukacijsko-informativne aktivnosti; promotivne aktivnosti i druge aktivnosti koje doprinose ostvarenju ciljeva LRS. Detaljne prihvatljive vrste projekata i uvjeti prihvatljivosti projekata bit će navedeni u natječaju LAG-a.</p>
Načela kriterija odabira	<p>Načela kriterija odabira, prioritetno, su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Doprinos kvaliteti života (prednost imaju projekti kojima se ulaže u multifunkcionalnu društvenu infrastrukturu vezanu uz valorizaciju, interpretaciju, očuvanje i održivo korištenje kulturne i/ili prirodne baštine) - Digitalizacija u društvenim aktivnostima u selima (prednost imaju projekti sa aktivnosti ulaganja u digitalizaciju) - Doprinos okolišnim ciljevima i ublažavanju klimatskih promjena u selima (prednost imaju projekti čija ulaganja doprinose energetske učinkovitosti i/ili uvođenju obnovljivih izvora energije i/ili zaštiti okoliša i/ili ublažavanju klimatskih promjena) - Dodana vrijednost LEADER-a (prednost će imati projekti koji imaju inovativne značajke u lokalnom kontekstu i/ili doprinose drugim rezultatima i učincima politike i/ili doprinose socijalnom (društvenom) kapitalu i/ili doprinose lokalnom upravljanju) <p>Razrada načela kriterija odabira odrediti će se u LAG natječaju.</p>
Najniža ukupna vrijednost projekta	Odrediti će se u LAG natječaju.
Najviša ukupna vrijednost projekta	Najviša ukupna vrijednost projekta je do 300.000 EUR (bez PDV-a). Detaljno će se definirati u LAG natječaju
Najniži iznos potpore po projektu	Odrediti će se u LAG natječaju.
Najviši iznos potpore po projektu	Najviši iznos potpore po projektu je do 200.000 EUR. Detaljno će se definirati u LAG natječaju
Intenzitet potpore	Intenzitet potpore može iznositi najviše 100% prihvatljivih troškova projekta za neproduktivna ulaganja i temeljne usluge i infrastrukturu u ruralnim područjima. Dodatno će se definirati u LAG natječaju.

Pokazatelji

Broj novostvorenih radnih mjesta (puno radno vrijeme), doprinosi R.37 ZPP-a	1
Broj sačuvanih radnih mjesta	1

R. br.		
1.	Naziv pokazatelja	R.40 Pametna tranzicija ruralnoga gospodarstva
	Mjerna jedinica	Broj projekata
	Ciljna vrijednost	7
2.	Naziv pokazatelja	R.41 Povezivanje ruralnih područja Europe
	Mjerna jedinica	Broj ruralnih stanovnika koji imaju koristi
	Ciljna vrijednost	5.000
3.	Naziv pokazatelja	R.42 Promicanje socijalne uključenosti
	Mjerna jedinica	Broj osoba
	Ciljna vrijednost	50

Skupni prikaz svih pokazatelja za sve intervencije LRS

Intervencija LRS	Pokazatelj	Mjerna jedinica	Doprinos pokazateljima rezultata ZPP	Ciljna vrijednost po godinama							Ukupna vrijednost
				2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	2028.	2029.	
1.1.	Digitalizacija poljoprivrede	Broj PG-ova koji primaju potporu	R.3/SC2	0	0	0	0	5	0	0	5
1.1.	Modernizacija poljoprivrednih gospodarstava	Broj PG-ova koji primaju potporu	R.9/SC2	0	0	0	0	5	0	0	5
1.1.	Rast i radna mjesta u ruralnim područjima	Broj otvorenih radnih mjesta u ekvivalentu punog radnog vremena (FTE)	R.37/SC8	0	0	0	0	0	0	0	0
1.1.		Broj sačuvanih radnih mjesta		0	0	0	0	2	0	0	2
1.1.	Razvoj ruralnoga gospodarstva	Broj poduzeća	R.39/SC8	0	0	0	0	2	0	0	2
1.1.	Pametna tranzicija ruralnoga gospodarstva	Broj projekata	R.40/SC8	0	0	0	0	10	0	0	10
1.2.	Rast i radna mjesta u ruralnim područjima	Broj otvorenih radnih mjesta u ekvivalentu punog radnog vremena (FTE)	R.37/SC8	0	0	0	0	0	1	0	1
1.2.		Broj sačuvanih radnih mjesta		0	0	0	0	0	2	0	2
1.2.	Razvoj ruralnoga gospodarstva	Broj poduzeća	R.39/SC8	0	0	0	0	0	6	0	6
1.2.	Pametna tranzicija ruralnoga gospodarstva	Broj projekata	R.40/SC8	0	0	0	0	0	6	0	6
2.1.	Rast i radna mjesta u ruralnim područjima	Broj otvorenih radnih mjesta u ekvivalentu punog radnog vremena (FTE)	R.37/SC8	0	0	0	0	1	0	0	1
2.1.		Broj sačuvanih radnih mjesta		0	0	0	0	1	0	0	1
2.1.	Pametna tranzicija ruralnoga gospodarstva	Broj projekata	R.40/SC8	0	0	0	0	7	0	0	7
2.1.	Povezivanje ruralnih područja Europe	Broj ruralnih stanovnika koji imaju koristi	R.41/SC8	0	0	0	0	5.000	0	0	5.000
2.1.	Promicanje socijalne uključenosti	Broj osoba	R.42/SC8	0	0	0	0	50	0	0	50

Prikaz kriterija na temelju kojih projekti iz intervencije doprinose provedbi koncepta Pametnih sela

Br.	Kriterij koji doprinosi provedbi koncepta Pametnih sela	Kriteriji LAG-a na temelju kojih se projekti svrstavaju u projekte koji doprinose provedbi koncepta Pametnih sela
1.	inovativna i pametna rješenja u selima	inovativnost na razini LAG-a (obrazloženo u zajedničkim značajkama za sve intervencije)
2.	digitalizacija u poljoprivredi i ostalim društvenim aktivnostima u selima	ulaganja u digitalizaciju u: poljoprivredi, preradi, turizmu i dr. nepoljoprivrednim djelatnostima, javnoj infrastrukturi i uslugama te drugim društvenim aktivnostima za stanovništvo i opću javnost; uključujući aktivnosti stjecanja znanja i vještina za digitalnu tranziciju
3.	doprinos okolišnim ciljevima i ublažavanju klimatskih promjena u selima.	ulaganja/aktivnosti kojima se doprinosi zaštiti okoliša i otpornosti na klimatske promjene, uključujući jačanje svijesti i razvoj znanja i vještina za zelenu tranziciju

5.4. Opis procesa odabira projekata na natječajima LAG-a

Stručna služba LAG-a priprema dokumentaciju koja minimalno sadrži: predmet, svrhu i iznos raspoloživih sredstava natječaja LAG-a; uvjete prihvatljivosti korisnika i dokumentaciju; uvjete prihvatljivosti projekata i dokumentaciju; uvjete prihvatljivosti troškova i dokumentaciju; kriterije odabira projekata i dokumentaciju za ocjenu usklađenosti projekata s kriterijima; prag prolaznosti; prihvatljive i neprihvatljive troškove; detaljni postupak odabira projekata; visinu i intenzitet potpore; način, uvjete i rokove prijave projekata; rokove i uvjete za podnošenje prigovora te popis priloga i obrazaca. Dokumentacija natječaja sadržavat će i druge dokumente poput uputa za prijavitelje i sl. Nakon odobrenja ukupne natječajne dokumentacije od strane nadležnog tijela LAG-a, natječaj LAG-a, s pripadajućim obrascima, priložima, vodičima i ostalom dokumentacijom, objavljuje se na mrežnoj stranici LAG-a. Javnost se izvješćuje preko različitih medija na lokalnoj i regionalnoj razini. Zahtjevi za potporu zaprimaju se putem službene adrese sjedišta LAG-a ili drugi transparentni način. Način podnošenja zahtjeva za potporu jasno je naznačen u natječaju LAG-a. Otvaranje zahtjeva za potporu pristiglih na natječaj LAG-a obavlja Povjerenstvo kojeg imenuje Upravni odbor. Nakon zaprimanja zahtjeva za potporu provodi se administrativna kontrola koja, ujedno, predstavlja i 1. fazu (tzv. Analiza 1) u postupku odabira projekata za provedbu LRS. Tijekom ove faze, LAG može zatražiti i nadopunu dokumentacije dostavljene od strane korisnika koji su se prijavili na natječaj. Cilj 1. faze je provjera: potpunosti prijave, prihvatljivosti korisnika te osnovnih uvjeta prihvatljivosti projekta. Nakon administrativne provjere, započinje 2. faza (Analiza 2) koja predstavlja kvalitativno ocjenjivanje prijava od strane Ocjenjivačkog odbora kojeg imenuje nadležno tijelo LAG-a temeljem Statuta, a koja se provodi sukladno definiranim internim procedurama LAG-a i kriterijima odabira definiranim LRS-om. Rezultat analiza je rang lista projekata s pratećom dokumentacijom koja se upućuje na odlučivanje Upravnom odboru LAG-a. Upravni odbor zatim provodi procjenu projektnih prijedloga prema izvješću i privremenoj rang listi te provjere sukladnosti s kriterijima za vrednovanje i odabir projekata. Na odluke Upravnog odbora, korisnici imaju mogućnost prigovora tijelu LAG-a nadležnom za prigovore. Odluke tijela LAG-a nadležnog za prigovore moraju biti jasne i konačne i ne mogu ni na koji način biti promijenjene od strane Upravnog odbora LAG-a. U slučaju da je prigovor prihvaćen, zahtjev

za potporu se vraća u administrativnu obradu. LAG je obavezan osigurati i spriječiti bilo kakvu mogućnost pojave sukoba interesa. Popis projekata koji su odabrani od strane LAG-a bit će objavljen na mrežnoj stranici LAG-a nakon utvrđivanja rang liste odabranih projekata. Objava uključuje najmanje sljedeće podatke: naziv korisnika, naziv projekta i njegov kratak opis, intenzitet potpore i iznos potpore. Nakon završetka natječaja i postupka odabira projekata na razini LAG-a, sva dokumentacija o postupcima i odluke o odabiru dostavljaju se Agenciji za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju (APPRRR) putem AGRONET-a, pri čemu, LAG podnosi Zahtjev za potporu za svaki pojedinačni odobreni projekt. APPRRR provodi postupak provjere usklađenosti odabira projekata LAG-a s kriterijima navedenim u LRS-u i natječaju LAG-a, te, nakon provedenih provjera, donosi Odluku o dodjeli sredstava za svaki pozitivno ocijenjeni Zahtjev za potporu. Lista potvrđenih i odobrenih projekata od strane APPRRR-a objavljuje se na mrežnim stranicama LAG-a. Proces odabira projekata na natječajima LAG-a može biti mijenjan, u ovisnosti o promjenama koje može definirati APPRRR ili nadležno Ministarstvo, pri čemu se proces odabira definira podstatutarnim aktom udruge (pravilnikom i sl.).

5.5. Usklađenost LRS sa ZPP-om

Tablica 30: Usklađenost LRS sa SP ZPP

Opći cilj LRS	Specifični cilj LRS	Intervencija LRS	Usklađenost sa specifičnim ciljevima ZPP-a (uključujući međusektorski/horizontalni)
OC: Razvoj integracije i identiteta lokalne zajednice	SC1: Razvoj održivog, otpornog i inovativnog lokalnog poduzetništva	INT 1.1. Jačanje lokalne poljoprivrede i proizvodnje hrane	SC ZPP 2 SC ZPP 8
		INT 1.2. Jačanje lokalnih nepoljoprivrednih djelatnosti	SC ZPP 8
	SC2: Pобољшanje kvalitete života i doživljaja posjetitelja	INT 2.1. Jačanje kohezije lokalne zajednice i identiteta područja	SC ZPP 8

Doprinos kohezijskoj politici na regionalnoj razini putem doprinosa *Planu razvoja Splitsko-dalmatinske županije 2022.-2027.*

SC 1 LRS putem provedbe intervencije 1.1 te intervencije 1.2 izravno doprinosi ostvarenju *Posebnog cilja 1. Konkurentno i otporno gospodarstvo*. SC 2 putem provedbe intervencije 2.1 izravno doprinosi ostvarenju *Posebnog cilja 3. Zelena i resursno učinkovita Županija održive infrastrukture* te *Posebnog cilja 4. Zdrav, aktivan i kvalitetan život stanovnika Splitsko-dalmatinske županije*.

6. KAPACITET LAG-a ZA PROVEDBU LRS

6.1. Kapacitet LAG-a za upravljanje LAG-om i provedbom LRS

Osim standardne upravljačke strukture LAG-a Zagora kao udruge, operativnim djelovanjem LAG-a Zagora bave se djelatnici ureda LAG-a Zagora. U LAG-u su profesionalno zaposlene dvije osobe na neodređeno radno vrijeme (voditelj ureda i viši stručni suradnik), te po potrebi dodatni stručni ili viši stručni suradnici na projektima (na određeno vrijeme), čiji broj ovisi o projektima koje LAG provodi. Voditelj LAG-a je osoba koja je od prvog dana uključena u formiranje i osnivanje LAG-a, koji djeluje već više od 8 godina. Sve zaposlene osobe u LAG-u imaju visoku stručnu spremu, a Voditelj i stalnozaposleni viši stručni suradnik LAG-a imaju višegodišnje radno iskustvo na različitim funkcijama, te u pripremi i provedbi EU i nacionalnih projekata.

Sredstva za predfinanciranje, za nesmetan rad LAG-a, i dalje se planiraju koristiti iz članarina članova lokalnog partnerstva (samofinanciranje), a koja su na trenutnoj razini od 20.000,00 eura godišnje. Veći dio sredstava za predfinanciranje čine i akumulirana sredstva LAG-a iz članarina, a koja nisu iskorištena u prijašnjim godinama u okvirnom iznosu od 20.000,00 eura, što osigurava likvidnost udruge u trenutku izostanka drugih izvora financiranja kroz projekte. U narednom razdoblju ne očekuje se daljnja akumulacija sredstava ostvarenih kroz članarine, jer se, sukladno dosadašnjim iskustvima i potrebama, predviđa dodatno zapošljavanje u uredu LAG-a stručnog suradnika i za provedbu LRS. Očekivana sredstva kroz LEADER program, neće biti dostatna za financiranje tri zaposlene osobe, pa se jedna osoba planira sufinancirati sredstvima iz članarina, ali i kroz provedbu nekih drugih EU i nacionalnih projekata.

LAG Zagora se proteže na području 7 jedinica JLS pa se ukazala potreba da se na istom otvore lokalne RA koje imaju zadatak pomoći svim krajnjim korisnicima u prijavi na EU i nacionalne natječaje. Razvojne agencije / poduzetničke inkubatore ili udruge sa istim djelokrugom imaju Općine Dugopolje, Klis, Lećevica i Muć. Iste potporne organizacije bi trebale biti pomoć krajnjim korisnicima u pripremi, prijavi i provedbi projekata na LAG natjecajima.

Članovi LAG-a, koji su kroz LAG uspješno prošli edukaciju za pripremu i provedbu projekata, također uspješno apliciraju i provode projekte za svoje udruge, tvrtke, institucije.

Općine, a osobito one koje su bile osnivačima LAG-a, osim brojnih infrastrukturnih projekata, financiranih iz proračunskih sredstava, nacionalnih izvora i EU fondova, provode i ostale lokalne projekte (nerijetko u suradništvu), te na taj način pokušavaju poboljšati kvalitetu života svojih stanovnika, te stanovnika sa područja LAG-a.

Područje LAG-a ima geostrateški položaj, ali i prirodna i kulturna obilježja koja pružaju mogućnost bavljena različitim djelatnostima (poljoprivreda, turizam, uslužne djelatnosti itd). Također, veliki dio područja LAG-a Zagora pokriva mreža Natura 2000. Iako se već vide pomaci u razvoju ljudskih kapaciteta na području LAG-a, još uvijek nedostaje educiranih i kvalitetnih osoba koje bi tu raznolikost i resurse bolje poduzetnički iskoristili i jače doprinijeli raćanju identiteta svog područja. Zbog toga će LAG i ubuduće veliku pažnju posvetiti animaciji, edukaciji, informiranju stanovništva. Osobito pozornost posvetit će jaćanju kapaciteta članova, zaposlenika i volontera LAG-a, kroz usavršavanje, obrazovanje, umrežavanje, razvojne projekte, osposobljavanje, studijska putovanja i sl.

Tablica 31: Kapacitet LAG-a za upravljanje LAG-om i provedbu LRS

Godina provedbe LRS	Planirani broj zaposlenih osoba koji rade isključivo na provedbi LRS (animacija, LAG natječaj, ostali uredski poslovi u vezi provedbe LRS), izražen u FTE	Planirani iznos članarina (ukupno) za predfinanciranje tekućih troškova i animacije	Planirani iznos iz ostalih izvora financiranja za predfinanciranje tekućih troškova i animacije	Ukupno planirani iznos za predfinanciranje tekućih troškova i animacije
2023.	2	20.000,00	50.000,00	70.000,00
2024.	3	20.000,00	65.000,00	85.000,00
2025.	3	20.000,00	65.000,00	85.000,00
2026.	3	20.000,00	65.000,00	85.000,00
2027.	3	20.000,00	65.000,00	85.000,00
2028. (n+2)	3	20.000,00	65.000,00	85.000,00
2029. (n+2)	3	20.000,00	65.000,00	85.000,00

6.2. Opis praćenja (monitoringa) i procjene (evaluacije) provedbe LRS

Praćenje provedbe LRS obuhvaća stalno praćenje, mjerenje učinaka provedbe strategije, pokazatelja (indikatora) za ocjenu uspješnosti i učinkovitosti projekata i rada LAG-a. Kontinuirano praćenje provedbe LRS sastavni je dio redovnih aktivnosti LAG-a. Temeljem Statuta, LAG Zagora provodi godišnje izvješćivanje svih tijela LAG-a o provedbi LRS i radu LAG-a.

LAG će provoditi praćenje i vrednovanje provedbe LRS koristeći regulatorni okvir za praćenje i ocjenu učinka (PMEF) temeljem Uredbe o zajedničkim odredbama (EU) br. 2021/1060, okvira za praćenje i ocjenjivanje uspješnosti iz Uredbe (EU) br. 2021/2115, Provedbene uredbe Komisije (EU) br. 2021/2290, i evaluacije strateških planova ZPP-a te pružanje informacija za praćenje i evaluaciju iz Provedbene uredbe Komisije (EU) br. 2022/1475.

Proces praćenja planirat će se i temeljem: Smjernica za izradu evaluacijskih planova ZPP-a, a koje ističu specifičan značaj praćenja pokazatelja LRS u doprinosu SP ZPP-a te praćenja i vrednovanja dodane vrijednosti LEADER-a. Isto tako, LAG će planiranje doprinosa dodanoj vrijednosti LEADER-a pripremiti temeljem postojećih i budućih Smjernica za evaluaciju LEADER-a/CLLD-a na EU razini. Dodanom vrijednosti LEADER-a, uz doprinos specifičnom cilju 8 te općem cilju 3 ZPP-a, ujedno se doprinosi i postizanju cilja 5. kohezijske politike EU „Europa bliža građanima poticanjem održivog i integriranog razvoja svih vrsta područja i lokalnih inicijativa“ (Uredba (EU) br. 2021/1060).

Podatci koje će pratiti LAG odnose se na praćenje pokazatelja dodane vrijednosti intervencije LEADER putem rada LAG-a (tekući rad i animacija) kao i putem provedbe LRS na razini operacija (projekata), a koji su osnova za vrednovanje (evaluaciju). U ovom programskom razdoblju postoji velika potreba postizanja dodane vrijednosti LEADER-a u usporedbi s potporama koje se pružaju putem intervencija SP ZPP-a te iz drugih nacionalnih i EU izvora. Dodana vrijednost LEADER-a proizlazi iz potpune primjene sedam načela LEADER-a. Aktivnosti provedbe LRS moraju jasno dokazati dodanu vrijednost LEADER-a integriranom pristupu ruralnom razvoju.

LAG će provedbu LRS pratiti na razini postizanja ciljeva identificiranih u LRS putem Plana praćenja pokazatelja (koji sadrži pokazatelje LRS te dodane vrijednosti LEADER-a, terminski plan te zadaće) putem kojih će pratiti rad LAG i provedbu intervencija LRS i strategije u cjelini. Projekti odnosno operacije imati će zajedničke pokazatelje prema kojima će se podatci prikupljati. Temeljem Plana praćenja pokazatelja, LAG će uspostaviti sustav izvješćivanja

kvantitativnih i kvalitativnih elemenata potrebnih za praćenje operacija odnosno projekata za provedbu intervencija LAG-a te o istima izvješćivati Upravljačko tijelo putem izvješća na godišnjoj razini.

LAG će imati imenovanog zaposlenika zaduženog za praćenje rada LAG-a i projekata (operacija) za provedbu intervencija LAG-a kao i analizu o napretku provedbe ukupne LRS te rezultatima postignutim financiranjem iz intervencije LEADER.

LAG će, u svoj redovni rad, uključiti aktivnosti animacije povezane sa praćenjem i vrednovanjem LRS, a kako bi mogao sumirati postignute rezultate i njihove doprinose na godišnjoj razini, te temeljem provedenih analiza, djelovati u narednoj godini implementacije LRS.

LAG će, uz navedeno, izraditi Plan vrednovanja (evaluacije) LRS koji bi trebao odgovoriti najmanje na sljedeća pitanja: Koji su ciljevi LAG-a za vrednovanje LRS?; Procjena dodane vrijednosti LEADER-a; Elementi upravljanja i koordinacije za rad LAG-a i proces provedbe LRS; Posebne teme LRS ili teme koje LAG želi ocijeniti zatim podatci potrebni za vrednovanje LRS (što je povezano s Planom pokazatelja i njihova praćenja) te koji su alati i metode koje će koristiti, rokovi vrednovanja i relevantne prekretnice kao i pristup priopćavanju aktivnosti/nalaza vrednovanja javnosti te koji su resursi potrebni. Vrednovanje LRS provest će se najmanje 2 puta tijekom trajanja LRS. Isto tako, LAG će sudjelovati u svakom vrednovanju intervencije LEADER ili SP ZPP-a koje će se provoditi sa nacionalne razine.

Tablica 32: Plan pokazatelja – pokazatelji rezultata ZPP

Naziv pokazatelja rezultata ZPP (RI)	Naziv mjerne jedinice	Mjerna jedinica	Intervencija LRS (naziv i/ili kod)	Ciljna vrijednost po godinama							Ukupna vrijednost
				2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	2028.	2029.	
R.3 Digitalizacija poljoprivrede	Udio poljoprivrednih gospodarstava koja primaju potporu za digitalnu poljoprivrednu tehnologiju u okviru ZPP-a	Broj poljoprivrednih gospodarstava koji primaju potporu	1.1.	0	0	0	0	5	0	0	5
R.9. Modernizacija poljoprivrednih gospodarstava	Udio poljoprivrednih gospodarstava koja primaju potporu za ulaganja u restrukturiranje i modernizaciju, uključujući poboljšanje učinkovitosti resursa	Broj poljoprivrednih gospodarstava koji primaju potporu	1.1.	0	0	0	0	5	0	0	5
R.37 Rast i radna mjesta u ruralnim područjima	Nova radna mjesta koja primaju potporu u okviru projekata ZPP-a	Broj otvorenih radnih mjesta u ekvivalentu punog radnog vremena (FTE)	1.2./2.1	0	0	0	0	1	1	0	2
R.39 Razvoj ruralnoga gospodarstva	Broj ruralnih poduzeća, uključujući poduzeća za biogospodarstvo, razvijenih uz potporu u okviru ZPP-a	Broj poduzeća	1.1./1.2.	0	0	0	0	2	6	0	8
R.40 Pametna tranzicija ruralnoga gospodarstva	Broj strategija pametnih sela za koje je dodijeljena potpora	Broj projekata	1.1./1.2./2.1.	0	0	0	0	17	6	0	23
R.41 Povezivanje ruralnih područja Europe	Udio ruralnog stanovništva koje ima koristi od poboljšanog pristupa uslugama i infrastrukturi kroz potporu u okviru ZPP-a	Broj ruralnog stanovništva koje ima koristi	2.1.	0	0	0	0	5.000	0	0	5.000
R.42 Promicanje socijalne uključenosti	Broj osoba obuhvaćenih projektima socijalne uključenosti za koje je dodijeljena potpora	Broj osoba	2.1.	0	0	0	0	50	0	0	50

7. FINANCIJSKI I AKCIJSKI PLAN PROVEDBE LRS

7.1. Financijski plan provedbe LRS

Financijski plan prikazuje predviđanje rashoda za provedbu LRS za programsko razdoblje 2023.-2027. kako bi se osigurala proračunska sredstva za zatvaranje programa u godinama 2028.-2029. Financijski plan predstavlja sažeti prikaz alokacija za provedbu zadaća LAG-a i postizanje ciljeva LRS, a time i doprinosa postizanju specifičnih i općih ciljeva SP ZPP-a RH kao i 5. cilja Kohezijske politike EU za LEADER/CLLD. Provedbom financijskog plana LAG doprinosi postizanju ciljeva horizontalnih politika EU (*Zeleni plan, digitalna tranzicija, Dugoročna vizija za ruralna područja, Pametna sela* i dr.). Financijski plan sažeto prikazuje vrijednost za novac i izravno je povezan sa Akcijskim planom provedbe LRS.

Financijski plan sadrži postotak ukupne financijske alokacije LRS potreban za njezinu provedbu putem projekata razvojnih dionika u okviru alokacija za tri intervencije LRS u ukupnom iznosu od 71% ukupne alokacije dodijeljene LAG-u za programsko razdoblje 2023.-2027. Uključuje predviđanje iznosa za prihvatljive troškove projekata lokalnih razvojnih dionika za postizanje ciljeva LRS i ostvarivanje njezine dodane vrijednosti. Za projekte suradnje (njihovu pripremu i provedbu), a koje će provoditi LAG, predviđeno je do 4% ukupne alokacije. Za aktivnosti koje se odnose na tekuće troškove i animaciju, odnosno upravljanje provedbom LRS, kojih je isključivi korisnik LAG, planom je predviđeno maksimalno dopuštenih 25% ukupne alokacije. Troškovi animacije odnose se na aktivnosti promicanja LRS i jačanje kapaciteta šire lokalne zajednice kao i potencijalnih nositelja (promotora) projekata za provedbu LRS. Posebna pažnja će se posvetiti jačanju kapaciteta dionika koji do sada nisu imali koristi od financiranja iz programa LEADER kao i osjetljivih skupina društva. Tekući, odnosno administrativni troškovi odnose se na prihvatljive operativne troškove LAG-a povezane sa provedbom LRS, što uključuje troškove plaća djelatnika LAG-a, režijske troškove, promidžbu, komunikaciju, financijsko upravljanje i reviziju te praćenje i evaluaciju provedbe LRS.

Tablica 33: Financijski plan provedbe LRS

Intervencija LRS	Raspored sredstava po godinama (%)							Ukupno za cijelo programsko razdoblje po intervenciji (%)	Od toga za projekte koji doprinose provedbi koncepta Pametnih sela (%)
	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	2028.	2029.		
1.1	0,00	0,00	0,00	0,00	24,00	0,00	0,00	24,00	21,60
1.2	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	15,00	0,00	15,00	13,50
2.1	0,00	0,00	0,00	0,00	32,00	0,00	0,00	32,00	32,00
Tekući troškovi i animacija	0,00	4,00	4,00	5,00	4,00	4,00	4,00	25,00	n/p
Priprema i provedba projekata suradnje	0,00	0,00	0,00	2,50	0,00	1,50	0,00	4,00	n/p
UKUPNO	0,00	4,00	4,00	7,50	60,00	20,50	4,00	100,00	67,10

7.2. Akcijski plan provedbe LRS

Akcijski plan predstavlja nacrt načina na koji LAG predlaže rješavanje prioriternih razvojnih potreba i korištenje vlastitog razvojnog potencijala, kako je utvrđeno procesom izrade LRS. On daje okvir za provedbu LRS definiranjem dinamike otvaranja natječaja LAG-a za prikupljanje i odabir projekata (operacija) lokalnih razvojnih dionika područja. On daje dinamički okvir za potporu postizanja ciljeva LRS a time i ciljeva SP ZPP-a te drugih povezanih i horizontalnih politika EU. Akcijski plan integriran je s okvirom za praćenje pokazatelja te postizanje rezultata LRS putem aktivnosti obuhvaćenih sa tri strateške intervencije.

Tablica 34: Akcijski plan provedbe LRS

Intervencija LRS	Broj natječaja LAG-a							Ukupno
	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	2028.	2029.	
1.1	0	0	1	0	0	0	0	1
1.2	0	0	0	1	0	0	0	1
2.1	0	0	1	0	0	0	0	1
UKUPNO	0	0	2	1	0	0	0	3

PRILOZI

Prilog 1.

Literatura

- Strateški plan Zajedničke poljoprivredne politike Republike Hrvatske 2023.-2027.
- Strategija razvoja poljoprivrede do 2030.
- Nacionalna razvojna strategija RH do 2030.
- Uputa za izradu LRS i LAG intervencija 2023. - 2027.
- Evaluacija LEADER-a/CLLD-a, Smjernice; ENRD, Europska komisija, 2017.
- Plan razvoja Splitsko-dalmatinske županije 2022.-2027.
- Izvješće o stanju zaštite od požara na području Splitsko-dalmatinske županije u 2020/21. godini
- Lokalna razvojna strategija LAG-a Zagora za razdoblje 2014. - 2020. (s produžetkom trajanja do 2022.)

Prilog 2.

Tablica: Naselja jedinica lokalne samouprave u sastavu LAG-a Zagora

Redni broj	Ime općine	Ime naselja (47 naselja)	Ukupno
LAG ZAGORA			16917
1.	OPĆINA DICMO		2805
		1 Ercegovci	121
		2 Kraj	689
		3 Krušvar	457
		4 Osoje	387
		5 Prisoje	610
		6 Sičane	451
		7 Sušci	90
2.	OPĆINA DUGOPOLJE		3742
		1 Dugopolje	3248
		2 Koprivno	316
		3 Kotlenice	124
		4 Liska	54
3.	OPĆINA KLIS		5226
		1 Brštanovo	256
		2 Dugobabe	126
		3 Klis	3496
		4 Konjsko	281

	5	Korušce	78
	6	Nisko	181
	7	Prugovo	571
	8	Veliki Bročanac	184
	9	Vučevica	44
4.	OPĆINA LEĆEVICA		495
	1	Divojevići	32
	2	Kladnjice	131
	3	Lećevica	177
	4	Radošić	155
5.	OPĆINA MUĆ		3465
	1	Bračević	139
	2	Crivac	290
	3	Donje Ogorje	107
	4	Donje Postinje	84
	5	Donji Muć	541
	6	Gizdovac	109
	7	Gornje Ogorje	123
	8	Gornje Postinje	132
	9	Gornji Muć	450
	10	Mala Milešina	12
	11	Neorić	819
	12	Pribude	56
	13	Radunić	73
	14	Ramljane	130
	15	Sutina	341
	16	Velika Milešina	24
	17	Zelovo	35
6.	OPĆINA PRGOMET		498
	1	Bogdanovići	136
	2	Labin	98
	3	Prgomet	87
	4	Sitno	76
	5	Trolokve	101
7.	OPĆINA PRIMORSKI DOLAC		686
	1	Primorski dolac	686

Izvor: DZS, 2021.

Prilog 3.

Tablica 2. Zaštićena kulturno-povijesna baština na području LAG-a Zagora

JLS	Vrsta kulturnog dobra						
	Nepokretno kulturno dobro				Pokretno kulturno dobro		Nematerijalno kulturno dobro
	Pojedinačno	Kulturno-povijesna cjelina	Kulturni krajolik	Arheologija	Pojedinačno	Zbirka	
Dicmo	Crkva Gospina Vaznešenja			Arheološko nalazište Čemernica			Glazbeni izričaj ožkanje s područja Dalmatinskog zaleđa
	Prijemna zgrada na željezničkoj postaji Dicmo						Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore
							Umijeće suhozidne gradnje
Dugopolje				Arheološko nalazište- rimska cesta na predjelu Podi-Zapad			Glazbeni izričaj ožkanje s područja Dalmatinskog zaleđa
				Arheološko nalazište gradina Šutanj			Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore
							Umijeće suhozidne gradnje
Klis	Tvrđava Klis			Arheološko nalazište crkva sv. Petra i Mojsija tzv. Šuplja crkva			Glazbeni izričaj ožkanje s područja Dalmatinskog zaleđa

	Prijamna zgrada na željezničkoj postaji Klis			Arheološko nalazište Crkvine u Klapavicama			Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore
	Turska česma			Crkva sv. Ivana i arheološko nalazište			Umijeće suhozidne gradnje
	Kaštel Tartaglia			Arheološko nalazište Mihovilovići			
	Bunari Rajčica			Arheološko nalazište- rimska cesta na predjelu Kurtovići- Klapavice u Klisu i Dugopolju			
	Župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije			Arheološko nalazište Dvorine			
	Gašpina mlinica						
Lećevica		Ruralna cjelina zaseoka Škopljanci		Arheološko nalazište nekropola sa stećcima			Glazbeni izričaj ožkanje s područja Dalmatinskog zaleđa
							Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore
							Umijeće suhozidne gradnje
Muč	Zgrada Muslin			Arheološko nalazište s predromaničkom crkvom sv. Petra			Glazbeni izričaj ožkanje s područja Dalmatinskog zaleđa

	Crkva sv. Ivana Krstitelja						Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore
	Nalazište "Počivala"						Godišnji pokladni ophod mačkara mučkog kraja
							Umijeće suhozidne gradnje
Prgomet	Crkva sv. Stjepana i groblje						Glazbeni izričaj ožkanje s područja Dalmatinskog zaleđa
							Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore
							Umijeće suhozidne gradnje
Primorski Dolac							Glazbeni izričaj ožkanje s područja Dalmatinskog zaleđa
							Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore
							Umijeće suhozidne gradnje
Ukupno LAG	13	1	0	11	0	0	4

Izvor: *Ministarstvo kulture i medija, 2023.*